

บทที่ 3

จักรวรดิในสมัยสาธารณรัฐ

การทะยานขึ้นสู่อำนาจของนครรัฐโรมในระยะแรก เป็นตัวอย่างความสำเร็จดีเด่นของ การถือครอง นครรัฐโรมได้รวมอิตาลีโดยบุทธิวิธี ควบคุมทั้งภาคสมุทร ไว้ได้หมดยกเว้นกลุ่ม แม่น้ำโปลี (Po Valley) หรือที่เรียกว่า ซิซัลไพน์ กอล (Cisalpine Gaul) นครรัฐโรมได้บรรลุถึง ช่วงผลงานยิ่งใหญ่ที่ชาวกรีกสุดวิสัยที่จะทำได้มาก่อนคือ การพิชิตคินแคนและการรวมประชา ชาติอิตาลีเข้าด้วยกัน นครรัฐโรมได้ก้าวขึ้นสู่การเป็นอภิมหาอำนาจ โดยการสร้างจักรวรดิตั้ง แต่ศตวรรษที่ 3 ก.ศ.

วงการนักประวัติศาสตร์ในโลกตะวันตกปัจจุบันมีความเห็นไม่ยุติว่า ควรกำหนดสมัย จักรวรดิโรมันตั้งแต่เมื่อใด เพาะการสร้างจักรวรดิมีปรากฏช้อนในยุคสมัยของสาธารณรัฐโรมัน (Republic, 509/507 ปี ก.ศ. – 27 ปี ก.ศ.) สมัยจักรวรดิคือระยะเวลาระหว่าง สมัยสาธารณรัฐต่อเนื่องถึงสมัยระบบอนจักรพรรดิราชย์¹ ? หรือหมายถึงตั้งแต่สมัยระบบอน จักรวรดิราชย์เมื่อ 27 ปี ก.ศ. – ค.ศ. 476 ? ในที่นี้ ควรขอกำหนดจากความเป็นจริงของการ สร้างจักรวรดิที่เริ่มต้นในกลางสมัยสาธารณรัฐเป็นหลัก

ระหว่าง 509 ปี – 146 ปี ก.ศ. ผู้สร้างจักรวรดิ เปลี่ยนฐานะรัฐ จากนครรัฐเป็น จักรวรดิ คือ ชาวนาและทหาร การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงฉบับพลันทันทีอย่าง นำตื้นแต่นั่นตื้นตามไปสำหรับชาวโรมัน นครรัฐโรมได้ทะยานขึ้นสู่อำนาจ เดินใหญ่เป็นจักรวรดิ พร้อมกับจักรวรดิในภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียนคือ คาร์ทาก (Carthage) และมาเซโดเนีย (Macedonia) ชาวโรมันมีจุดประสงค์อันใด จำเป็นอย่างไรจึงต้องสร้างจักรวรดิ ?

¹ Harry Judge (ed.), Oxford Illustrated Encyclopedia, World History from Earliest Times to 1800, Volumn III, 1991 ed., s.v. "Roman empire."

การสร้างจักรวรรดิ

1. จุดประสงค์ของการสร้างจักรวรรดิ

ชาวโรมันเลกช่นชาติอื่นร่วมสมัยที่สร้างจักรวรรดิคือความทะเยอทะyan ครับ จะเป็นมาอำนวยเรื่องนาม มั่งคั่ง ทรงเกียรติภูมิสูง อิ曼า ความรุ่งโรจน์และความมั่งคั่งคือ จุดประสงค์สำคัญของการสร้างจักรวรรดิ นอกจากอำนวยอันเป็นที่ประданาแล้ว การสร้างจักรวรรดิส่วนใหญ่เกิดจากความต้องการความมั่งคั่งของคืนแคน แรงจูงใจค้านเศรษฐกิจันบ ว่าสูงมาก ความมั่งคั่งของคืนแคนแปรเป็นทรัพย์ชัลย (Booty) ทั้งคืนแคน ทรัพยากร ธรรมชาติและทรัพยากรณ์นุยย์ สร้างความมั่งคั่นมาคาดชั่วพริบตาแก่ผู้พิชิต อาจจะกล่าวได้ว่า สองครามคือธุรกิจประเภทหนึ่งที่สร้างกำไรมหาศาลแก่ผู้ประกอบการคือ นักรบ ชนชั้นสูง หลายครั้งที่เดียวที่การขยายอิมานาอาณาเขตสืบเนื่องมาจากความจำเป็นต้องการที่ดินและแรงงานคนเป็นท่าส ทางเซลล์เป็นแรงงานสำคัญที่ขาดสุด เศรษฐกิจโรมันต้องอาศัยท่าสเป็นพื้นฐานสำคัญ ทำให้จำเป็นต้องแสวงหาแรงงานคนเป็นท่าสมิรุ้ง หมุนเวียนเป็นวัฏจักรคือ สองครามทำให้ได้รับท่าสเซลล์ เศรษฐกิจอาศัยแรงงานท่าส จนท้ายสุดต้องทำงานช่วงซึ่งผู้คนเพื่อเป็นท่าสแรงงาน

นอกจากความต้องการที่ดิน แรงงานและโภคทรัพย์แล้ว ชาวโรมันขยายอิมานา อาณาเขตโดยแรงจูงใจทางเศรษฐกิจอิทธิพลนั่นเองคือ การค้าขาย ต้องการคืนแคนสำคัญ เมื่องท่าสำคัญในการค้าและต้องการควบคุมน่าน้ำและเส้นทางการค้าที่สำคัญ แม้แต่ในระหว่างการรบก็ยังมีการค้าขาย โดยอ้างค้าขายเพื่อเป็นการส่งกำลังบำรุงโดยนัขแก่กองทัพและบรรดาผู้อุกไปตั้งที่มีงานในคืนแคนที่ได้พิชิต บรรดาแม่ทัพ พ่อค้าและผู้รับเหมา (Contractors, publicani) คือผู้อุปถัมภ์เบื้องหลังการกำหนดนโยบายสร้างจักรวรรดิ ซิเชโร (Cicero) รัฐบุรุษฝ่ายกลางถึงขนาดออกปากเลยที่เดียวว่า นครโรมเข้าสู่สังคมน่าอยครั้งเพื่อพ่อค้าโภคแห่ง ระบบการปกครองโรมันกลายเป็นระบบอันที่น่ารังเกิดโดยเหตุความละโน้มโอลกมาก ชาวโรมันทำสังคมโดยเรียกเกณฑ์สรรพสิ่งจากบรรดาเมืองขึ้น ไม่ได้ลงทุนลงรองเท้าหงุด

การขยายอำนาจอาณาเขตซึ่งประโภชน์แก่ชาวโรมันในด้านสังคมและการเมือง การพิชิตดินแดนหันความคับแก่นใจและความเป็นปฏิปักษ์กันเองไปสู่ความยิ่งใหญ่และความมั่นคง การพิชิตໄດ້ทำให้ทั้งชนชั้นสูงและสามัญชนได้รับผลประโยชน์เกินคาด

ชาวโรมันขยายอำนาจอาณาเขตโดยอธิบายว่าเป็นความจำเป็น มิได้มีเจตนาคิดทะเลาะฟัด มนุษย์ไฟสูง คิดเป็นเจ้าเข้าครอบครองดินแดนใด สมควรแต่ละครั้งมีเหตุผลอธิบาย ได้ว่าเป็นสิ่งสมเหตุสมผล (A just war) เหตุผลมีนานาประการ ดังเช่น การกล่าวหาราว่า ศัตรูก้าวร้าวข่มขู่ให้ต้องทำการสิ่งใด กล่าวอ้างว่าพันธมิตรร้องขอให้ช่วยปักป้องบ้าน เข้าสิ่งใดเพื่อป้องกันตนของบ้าน ปักป้องผลประโยชน์บ้าน เพื่อขจัดภัยคุกคามบ้าน คำอธิบายที่สมเหตุผล น่าเชื่อถือยิ่งในสมัยนั้นคือ การอธิบายว่า เข้าสู่สิ่งใดเพื่อช่างไว้ซึ่งอารยธรรมกรีกและเรือภาพ ตัวอย่างเหตุผลทึ่งหลายดังกล่าว โดยเนื้อแท้แล้ว เป็นเพียงข้ออ้างเท่านั้น ยานานา ความมั่งคั่งและเกียรติภูมิรุ่งโรจน์คือจุดประสงค์แท้จริงของการสร้างจักรวรรดิ เหตุผลข้ออ้างล้วนเป็นเหตุผลสร้างความถูกต้องชอบธรรมให้แก่การกระทำการสิ่งใด ก็ตาม ไม่ใช่ความเห็นชอบทางศีลธรรมจรรยา (Moral mandate) ให้สร้างจักรวรรดิ มิให้ถูกทราบน่าค่าชื่อว่าเป็นผู้รุกราน

2. ความพร้อมในการสร้างจักรวรรดิ

อาจจะกล่าวได้ว่า นครรัฐโรมมีความพร้อมที่จะสร้างจักรวรรดิมาก ปัจจัยต่อไปนี้ เป็นที่ยอมรับกันมากในวงการศึกษาประวัติศาสตร์โรมัน

1. ลักษณะที่ตั้ง

เมื่อเปรียบเทียบกับกรีกแล้ว นครโรมได้เปรียบทางค้านลักษณะที่ตั้งมาก กรีซมีชุมชน自来naire เป็นหมู่เกาะกระจัดกระจายและเป็น kabupaten มากที่จะรวมกันได้และยากที่จะเป็นใหญ่สร้างจักรวรรดิได้ นครโรมมีเทือกเขาแอบเพนในสหอดญาวยียัดจากเหนือถึงใต้ เป็นกระดูกสันหลังของ kabupaten ระบบการขนส่งคุณภาพทางบก โดยเฉพาะระบบถนนเป็นเครือข่ายติดต่อถึงกันได้หมดทั้ง kabupaten ระบบถนนที่ขึ้นชื่อของจักรวรรดิโรมันในเวลาต่อมาคือ ทางหลวงแอปเปียน (Appian Way) เป็นตัวอย่างที่ดี เส้นทางนี้จากนครโรมไปจุดปลายสุดของ kabupaten คือ บรินดิซิอุม (Brindisium)

2. การปฏิบัติต่อประชาชาติของดินแดนที่โรมพิชิต

เมื่อนคร โรมพิชิตอิตาลีและดินแดนใดก็ตาม นครโรมปฏิบัติต่อประชาชาติของดินแดนนั้นด้วยถ้อยคำพิเศษเฉพาะ ไม่เหมือนจักรวรรดิอื่นใดในอดีต ในกระบวนการ ชาวโรมันเห็นเป็นทางๆ ทำลายราบสูงสุด แต่ในยามสงบ ผู้พิชิตปฏิบัติต่อประชาชาติของดินแดนที่พิชิตด้วย เมตตาธรรม การปฏิบัติเยี่ยงนี้ปรากฏตั้งแต่แรกเริ่มที่โรมใช้ยุทธวิธีในการรวมอิตาลี โรมไม่ พนวก (Annex) ดินแดน ยินยอมให้ดินแดนนั้นปกครองตนเอง ยกเว้นเพียงกิจการต่างประเทศ และเรียกเกณฑ์เด็กกองทัพเท่านั้นเป็นเครื่องบรรณาการ โรมให้ประชาชาติที่อยู่ในโ渥าทมีสถานภาพเป็นพลเมืองโรมัน (Roman Citizen) บ้าง หรือให้เป็นพลเมืองละติน (Latin Citizen) นคร โรมมิได้เข้าครอบครองและปกครองดินแดนโดยตรงแต่ยังไง ดินแดนส่วนใหญ่ยังอยู่นับเนื่องเป็นพันธมิตร ดังเช่น ดินแดนในอิตาลี แม้แต่ชนกลุ่มน้อยก็ตาม นครโรมก็ใช้นโยบายเช่นนี้นักผูกมัดให้ดินแดนทุกแห่งของโรมร่วมชะตากรรมกับโรมในการออกแบบสร้างจักรวรรดิ เมื่อชนะศึก โรมจัดสรรปันส่วนทรัพย์ช่วยให้ด้วย นโยบาย “มีสุขร่วมแพ ไม่ทุกข์ร่วมต้าน” นี้ ผูกพันประชาชาติในจักรวรรดิโรมันให้ร่วมเป็นร่วมตาย ด้วยถือว่ามีผลประโยชน์ร่วมกัน นโยบาย “คิดต่อผู้แพ” ย่อมทำให้โรมสร้างจักรวรรดิได้ต่อเนื่อง

3. ระบบการปกครอง

ในยุคโบราณ นคร โรม ได้รวมตัวประชาชนจัดตั้งและแบ่งตามแนวชาติพันธุ์ (Ethnic) ตามตำนานเล่าขานนั้น แรกเริ่มมี 3 กลุ่ม (Tribes, tribus) คือ ตีเตียนเซส (Titienses) รัมเนนเซส (Ramnenses, Ramnes) และลูเซเรส (luceres) โดยทั่วไปแล้ว ตามประวัติศาสตร์ ชาวโรมันถูกจัดแบ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ 3 กลุ่มคือ กลุ่มละติน กลุ่มชาร์บินและกลุ่มอีทรัส坎 แต่ละกลุ่มนี้ฐานะเป็นหน่วยแห่งรัฐ (Unit of State) ต่อมามีการแบ่งกลุ่มเพิ่มอีก กลุ่มมี 2 ประเภท คือ กลุ่ม (Tribe) ในตัวเมือง (Urban tribes) มี 4 กลุ่ม และกลุ่มในชนบท (Rural tribes) มี 16 กลุ่ม นคร โรม ได้จัดตั้งประชาชนเป็นหน่วยทหารพื้นฐาน หน่วยละ 100 คน เป็น 1 กองร้อย (Centuriae)

การจัดตั้งระบบการปกครองโรมัน ได้ยึดถือตามการแบ่งประชาชนตามชาติพันธุ์ ชุมชนของแต่ละกลุ่มมีฐานะเป็นพื้นที่การปกครอง กลุ่มหรือ Tribe มีฐานะเป็นพื้นที่การปกครอง เทียบเท่าเขต หรืออำเภอในความหมายปัจจุบัน แต่ละเขตของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นี้ 10

หนูบ้าน (Curiae) แต่ละหนูบ้าน (Curia) มี 10 โภครวงศ์ (Families, gentes, หรือ clans, ครอบครัวทั้งหลายที่สืบทอดเชือสายเดียวกัน)

อาจจะกล่าวได้ว่า ประชาชนโรมันถูกรวมตัวจัดตั้งเป็นกลุ่ม 3 ประเภท คือ การจัดแบ่งตามพื้นที่และตามเหตุผลการปกครอง การจัดแบ่งเป็นหน่วยทหาร และการจัดตั้งแบ่งตามชาติพันธุ์ (Tribe) ทั้งชุมชนและตัวบุคคลล้วนลงทะเบียนเข้าสังกัดต่อพื้นที่ระดับที่เป็นเขต (Tribe) เพื่ออำนวยความสะดวกแก่รัฐในการจัดเก็บภาษี การเกณฑ์ทหารและการสำรวจสำมะโนครัว การแบ่งกลุ่มประชาชนและการจัดแบ่งพื้นที่ล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์แก่รัฐในการนำดักทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชน

นครโรมในยุคสมัยก่อนเป็นสาธารณรัฐมีระบบการปกครองเป็นระบบนครรัฐที่มีรูปแบบเหมือนระบบนครรัฐรูปแบบกรีก เมื่อถึงสมัยสาธารณรัฐ นครโรมได้เริ่มระบบการปกครองใหม่ที่มีรูปแบบโรมันเฉพาะ โดยยังคงคัดแปลงระบบการปกครองตามรูปแบบกรีกด้วย ระบบสาธารณรัฐโรมันเป็นระบบองค์สูตรที่มีโครงสร้างสถาบันซับซ้อนกว่าระบบการปกครองแบบกรีก

ในต้นสมัยสาธารณรัฐ ผู้ปกครองสูงสุดมี 2 คน ดำรงตำแหน่งกงสุล มีอำนาจจริงและเสนอกฎหมาย กงสุลมีคณะผู้บริหารเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง (Magistrates) ด้านต่าง ๆ ที่สำคัญคือ ตำแหน่งเจ้าหน้าที่โยธา (Aediles) ประธานนักบัวช (Pontifex Maximus) ขอมงการ (Dictator) นักการเงิน (Quaestors) รองกงสุล (Praetors) นายทะเบียนสำนักงานนครัว (Censors) และครีบูน (Tribunes) ระบบองค์กรมีองค์กรผู้แทนพลเมืองชั้นสูงคือ สภาซีเนต (Senate) และสมัชชาพลเมือง หรือสมัชชาหนูบ้าน (Assembly, or Comitia Curiata) สมัชชาพลเมืองมีสิทธิเลือกตั้งตำแหน่งกงสุล พิจารณากฎหมายและแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง สภาซีเนตเป็นองค์กรที่ปรึกษาของสมัชชาพลเมืองและกงสุล เป็นองค์กรนิติบัญญัติแท้จริง กงสุลหรือขอนบการเรียกสมัชชาพลเมือง ประชุมสภาซีเนต ประชาชน 5 กลุ่ม ในเขตทั้ง 5 เขต (Tribes) เป็นผู้ออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสมัชชาพลเมือง

ต่อมา ในต้นศตวรรษที่ 3 ก.ศ. ระบบองค์กรสูตรได้พัฒนา起來หน้ามีลักษณะประชาธิปไตยมาก เมื่อเปิดโอกาสให้พลเมืองชนชั้นสามัญมีสิทธิร่วมการปกครอง แม้การพัฒนานี้จะมีความเป็นมาสืบเนื่องมาจากการที่พลเมืองชนชั้นสามัญต้องต่อสู้ช้านานถึง 200 ปี กับชน

ขั้นสูงเพื่อให้ได้รับสิทธิ์ร่วมการปกครองก็ตาม พลเมืองชนชั้นสามัญเริ่มเลือกผู้แทน 10 คน เข้าร่วมการปกครอง ผู้แทนนั้นค่าแรงตำแหน่งเป็นครีบูน ตำแหน่งครีบูนคือตำแหน่งผู้พิทักษ์ สามัญชน ("Protectors of the common people") ตำแหน่งครีบูนนี้ยังเปิดกว้างให้นายทหารชนชั้นสูงมีสิทธิ์รับเลือกตั้งเป็นครีบูนด้วย แม้แต่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองชั้นสูงก็มีสิทธิ์รับเลือกตั้ง เป็นครีบูนด้วย พลเมืองสามัญมีองค์กรผู้แทนเพิ่มอีก 1 องค์กร คือ สภาครีบูตา (Comitia Tributa) คำตัดสินเป็นมติ (Plebiscite) ของสภานั้น ถือเป็นกฎหมายมีผลใช้บังคับ สภาครีบูตา จึงมีสิทธิ์ตรวจสอบการปกครองโดยปริยาย ครีบูนมีสิทธิ์ออกเสียงขึ้นชี้ (Veto) คำตัดสินใจ และกฎหมายของพลเมืองชนชั้นสูง แม้แต่คำตัดสินและกฎหมายของพลเมืองชนชั้นสามัญด้วย ครีบูนมีสิทธิ์เสนอกฎหมายของชนชั้นสามัญโดยมีหลักการว่า สิทธิ์และอภิสิทธิ์ของพลเมือง ย่อมอยู่ใต้กฎหมาย เมื่อถึง 447 ปี ก.ค.ศ. ครีบูนทหารมีสิทธิ์เป็นกองสุล และแม่ทัพจากชนชั้นสามัญมีสิทธิ์เป็นกองสุลด้วย ระบบองกงสุลเปิดกว้างให้พลเมืองชั้นสูงและครีบูนผู้แทนพลเมืองสามัญเป็นกองสุลร่วมกัน เป็นระบบองกงสุลผสม (Coalition, Consular Tribune) ในระหว่าง 447 ปี – 367 ปี ก.ค.ศ. ภายในหลัง 367 ปี ก.ค.ศ. ระบบองกงสุลได้เปิดโอกาสให้พลเมืองสามัญ เป็นกองสุลจนถึง 287 ปี ก.ค.ศ. อำนาจอธิปไตยของนครโรมฯ ได้กระจายลงไปสู่ระดับพลเมือง สามัญชน ระบบองกงสุลจึงมีลักษณะประชาธิปไตยมากกว่าระบบการปกครองแบบกรีก เอเชนส์

ในต้นศตวรรษที่ 3 ก.ค.ศ. นั้น งดสุลยังมีอำนาจบริหารเริ่มเสนอกฎหมาย บริหารราชการ โดยมีคณาจารย์เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ระบบองกงสุลมีองค์กรผู้แทนพลเมืองสามัญมากกว่าเดิมคือ สมัชชาหมู่บ้าน (Comitia Curiata) ของพลเมืองสามัญ และสมัชชาใหม่คือ สมัชชาครีบูตา สมัชชาหมู่บ้านไม่มีอำนาจทางการเมืองอีกต่อไป สมัชชาครีบูตามีสิทธิ์พิจารณากฎหมายและเลือกตั้งตำแหน่งครีบูน พลเมืองสามัญเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกสมัชชาครีบูตา สมาชิเเนมีอำนาจน้อยกว่าเดิม อำนาจทางการเมืองตกไปอยู่ในมือของสมัชชาทหารกองร้อย (Assembly, Comitia Centuriata) ผู้มีสิทธิ์พิจารณากฎหมายและแต่งตั้งกองสุล ประชาชน 5 กลุ่ม 5 เขต เป็นผู้ออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสมัชชาหมู่บ้านและสมัชชาทหารกองร้อย

นัดกรรมโรมันประกฏชัดในโครงสร้างของระบบองกงสุล จุดมุ่งหมายสำคัญของการสร้างโครงสร้างอันสถาบันชั้นนำจะเป็นการมุ่งหมายสร้างระบบตรวจสอบและถ่วงคุณ

อำนาจ มิให้การปักครองพัฒนาไปสู่ระบบเผด็จการ ดังเห็นได้จากการมีตำแหน่งผู้ปักครอง สูงสุด 2 คนเป็นตำแหน่งคู่เพื่อตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจกันเอง การให้พลเมืองชายแต่ละกลุ่ม (Tribe) เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งสมาชิกสมัชชาหมู่บ้านซึ่งจะเลือกตั้งกองสุลและเจ้าหน้าที่ฝ่ายปักครอง แม้จะเป็นสิทธิเลือกตั้งทางอ้อมก็ตาม พลเมืองชายชั้นสามัญมีสิทธิร่วมการปักครอง จนถึงระดับเป็นกองสุลร่วมกับกองสุลที่มาจากการเมืองชายชั้นสูง ตำแหน่งบริหารและตำแหน่งผู้แทนขององค์กรผู้แทนล้วนต้องมาจาก การเลือกตั้งและมีวาระ 1 ปี ไม่เปิดโอกาสให้มีการสร้างสมอำนาจและผลประโยชน์อันนิขชอบ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างระบบเผด็จการในท้ายสุด การตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจเข้มข้นถึงขั้นให้ผู้แทนพลเมืองสามัญมีสิทธิยับยั้งคำตัดสินใจและกฎหมาย นัดกรรมสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การเตรียมป้องกันในกรณีที่เกิดเหตุการณ์บุคหรือกรณีฉุกเฉิน โดยกำหนดตำแหน่งของบุคคล แต่ที่ป้องกันมิให้ผู้นั้นมีอำนาจข่าวสารโดยการกำหนดควรจะไม่เกิน 6 เดือน

โครงสร้างระบบกองสุลมีลักษณะประชาธิปไตยมาก ทุกตำแหน่งทางการเมืองต้องมาจาก การเลือกตั้ง ทุกชั้นขององค์กรผู้แทนเพื่อรักษาผลประโยชน์ พลเมืองทุกชั้นมีสิทธิทางการเมือง และมีระบบตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจอย่างเบนยบลด แต่ถ้าพิจารณาให้อ่องแท้ จะเห็นว่า โครงสร้างการปักครองซึ่งไม่มีลักษณะประชาธิปไตยแท้จริง ประชาชนชาวโรمانนีสิทธิร่วมการปักครองก็เฉพาะผู้มีสถานภาพเป็นพลเมืองเท่านั้น พลเมืองชายเท่านั้นที่มีสิทธิทางการเมือง พลเมืองหญิงไม่มีสิทธิยิ่งกว่านั้น ผู้มีอำนาจเหนือกองสุลคือ ผู้แทนสมัชชาทหาร กองร้อย นายทหารนายร้อยส่วนใหญ่คือพลเมืองชายชั้นสูง ระบบกองสุลจึงถูกยกไปเป็นระบบของการปักครองโดยพลเมืองชายนายทหารนายร้อย หากกว่าจะเป็นระบบการปักครองโดยพลเมืองอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม โครงสร้างการปักครองดังกล่าวได้แสดงประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้เป็นที่ประจักษ์เมื่อชาวโรمانสร้างจักรวรรดิ การเมืองการปักครองถูกยกไปเป็นพื้นฐานแข็งแกร่งของการสร้างจักรวรรดิ

4. การทหาร

พลเมืองชายโรمانมีหน้าที่เป็นทหาร ต้องพร้อมสรรพด้วยสรรพาวุธที่จัดเตรียมเอง ทหารโรمانในอุดมคติคือ ทหาร真人 ต่อมานานา หน่วยงานที่สำคัญคือ ทหารม้า พลเมืองผู้ร่วมรบท่า

นั้นจึงจะเป็นทหารม้าได้ เป็นชนชั้นทหารม้า (Elite equestrian order) กองกำลังของครัวซ์ พันธมิตรมีหน้าที่ลาดตระเวน (Reconnaissance) และเป็นกองกำลังปักป้องปีกของกองทัพโรมัน เมื่อถึงดันสมัยสาธารณรัฐ กองทัพพลเมืองโรมันได้พัฒนาให้มีความคล่องตัวสำหรับ การจัดขบวนรบแบบฟ้าแลนซ์ (Phalanx) โดยประกอบกองกำลังทหารรวมเป็นกองพล (Legion) 1 กองพล มี 30 กองร้อย (Companies) 1 กองร้อยมีหน่วยรบ 120 คน กองพลจัดขบวนรบฟ้า แลนซ์เป็น 3 แถว แต่ละแถวมีทหาร 120 คน มีทหารม้าประจำหัวท้ายของแถว ทำการรบเข้า ปะทะเข้าศึกที่ระยะแรกแทนที่กัน การจัดขบวนรบแบบฟ้าแลนซ์จึงเน้นวินัย ต้องปฏิบัติการรบ พร้อมเพรียงกัน วินัยสำคัญกว่าความรู้ในยุทธศิลป์ กองพลมีพลังข้ามทางทหารสูงมากและ มียุทธศาสตร์เยี่ยม ทหารต้องฝึกปรือวิทยาบุญท์ เตรียมพร้อมสรรพเสมอ และทรหดอดทน มากในการรบ ภายในกองพล มีสายการบังคับบัญชาเข้มงวดมาก ตั้งแต่ระดับสูงสุดคือ กงสุล ลงไปจนถึงระดับศรีบุนทหารและนายร้อย (Centurions) มีวินัยเหลือทุกขั้นตอน จะปฏิบัติการ ขั้นตอนมิได้ อากิ มีขั้นตอนการรบ ขั้นต่ำมา ที่ของการผ่าล้างบางและท้ายสุดคือ การปล้น สะตอน

การรบแต่ละครั้งมีการพัฒนาบุญทศาสตร์ กลบุญท์และบุญทวิช กองทัพโรมันขึ้นชื่อ ในการช่างมาก เช่น การสร้างสถาปัตยกรรม มีเครื่องใช้ในการล้อมป้อมค่าย เครื่องยิง เป็นต้น ในปลายสมัยสาธารณรัฐ กองทัพโรมันสามารถตั้งค่ายได้ภายในชั่วข้ามคืน และ สามารถตั้งหอรบป้อมค่ายไว้ช้าง ๆ ศักยภาพทางทหารโรมันขึ้นอยู่กับกองพล กองพลเบรียบ ประดุจกระถูกสันหลังของกองทัพ

นอกจากกองพลพลเมืองชายโรมันแล้ว โรมยังเกณฑ์ทหารของดินแดนทั้งหลายที่ โรมได้พิชิตมาแล้ว ให้ออกศึกเพื่อโรมด้วย การเกณฑ์กองทัพเช่นนี้ถือว่าเป็นการทดสอบ การส่งเครื่องบรรณาการเพราะบรรดาพันธมิตรไม่ต้องเสียภาษี เมื่อชนะศึก พันธมิตรผู้ส่งทัพ ช่วย ยังได้รับส่วนแบ่งทรัพย์เช่นกัน เป็นเครื่องจูงใจให้ร่วมมือกับชาวโรมันในการศึกครั้งต่อไป บรรดาดินแดนที่เป็นเมืองขึ้นก็ต้องนิคมก็ต้องส่วนถูกเกณฑ์เข้ากองทัพตามแนวทางนั้น ชาวโรมันจึง สามารถสร้างจักรวรรดิได้ เพราะชาวโรมันและกองทัพของเมืองขึ้น นิคมและพันธมิตรล้วน มี จุดมุ่งหมายเดียวกันคือ แสวงหาความมั่งคั่งจากการทำสงคราม สงเคราะห์การลงทุนร่วมกัน กองทัพโรมันมีงบทหาร โดยเบิกบังการเกษตรเป็นสำคัญ

ตั้งแต่ศตวรรษที่ 2 ก.ค.ศ. ภายหลังสงครามปูนิก (Punic War) ครั้งที่ 2 (218 ปี-201 ปี ก.ค.ศ.) สงครามข้ามน้ำข้ามทะเลได้เปลี่ยนแปลงกองทัพโรมันให้กลายเป็นกองทัพอาชีพ (Professionalized) มากขึ้น แม้จะยังมีการเกณฑ์ระหว่างศตวรรษที่ 3 – ที่ 2 ก.ค.ศ. ในทางทฤษฎีแล้ว กองทัพโรมันเกณฑ์ชาวนาเป็นทหารส่วนใหญ่ทุกปี ไม่มีลักษณะเป็นกองทัพอาชีพแท้จริง ข้อเท็จจริงนี้ย่อ扼ให้ชาวโรมันมีความกังวลเรื่องคุณภาพของกองทัพ ชนชั้นชาวไร่ชาวนาลดน้อยถอยลง เป็นความเสียหายแก่กองทัพที่ขาดการฝึกปรือ ดังเช่นมีหลักฐานเมื่อ 225 ปี ก.ค.ศ. โรมเรยกเกณฑ์ชายชราจารจิโรมันและชาวอิตาเลี่ยนไปไประบาม 1-2 ล้านคน² กองทัพโรมันเป็นกองทัพประจำการ (Standing army) เป็นกองทัพพลเมืองชาวยจาก การเกณฑ์ เป็นสัดส่วนกองทัพพลเมืองชาวยจากการเกณฑ์สูงที่สุดในประวัติศาสตร์

ในศตวรรษที่ 2 ก.ค.ศ. ชาหยกรจย่องออกศึก เมื่อพื้นหน้านา ทหารไปรบในดินแดนไกลโพ้นทะเลเป็นปกติวิสัย การรับมัค咽喉 เป็นปี

อาชีพทหารเป็นอาชีพผู้กดดันสำหรับพลเมืองผู้มั่งมีทรัพย์สินพอที่จะจัดหาสารพัสดิ่งพร้อมรบได้เอง การสร้างจักรวรรดิทำให้อาชีพทหารเป็นอาชีพที่สร้างความมั่งคั่งได้ เพราะทหารออกศึกย่องໄได้รับส่วนแบ่งทรัพย์เชลย คนยากไร้แม้จะปรารถนาเป็นทหาร ก็เป็นໄได้ เพราะขาดคุณสมบัติคือ ยากไร้ ไม่สามารถจัดหาอาชุดเองได้เหมือนคนรวย อาชีพทหารจึงกลายเป็นอาชีพผู้กดดันชนชั้นสูง (Patricians)

เมื่อการสร้างจักรวรรดิขนาดใหญ่จำเป็นต้องมีกองทัพขนาดใหญ่และคนงานไม่พอ ใจที่ไร่ที่ทำกินและภูก็กีดกันออกจากอาชีพทหารที่เป็นช่องทางให้มั่งมีจากทรัพย์สินเชลย ในระยะแรก นครโรมได้แก้ปัญหาดังกล่าวในสมัยของกงสุลมาเรียอุส (Marius Gaius, ประบาม 87 ปี – 86 ปี ก.ค.ศ.) โดยยกเลิกการกำหนดทรัพย์สินเป็นเกณฑ์ของการเป็นทหาร เปิดโอกาสให้ชาวไร่ชาวนาเป็นทหาร เพื่อหวังรับบำเหน็จเป็นที่ดินของดินแดนที่พิชิต กงสุลมาเรียอุสได้พัฒนากองทัพให้เป็นกองทัพอาชีพ 1 กองพล (Legion) ประกอบคำลังเป็น 10 กองพัน (Cohort) 1 กองพันมีคำลังพลประมาณ 300-600 คน แต่ละกองพันมี 6 กองร้อย (Centuries) มี

² Michael Crawford, "Early Rome and Italy," in *The Roman World*, ed. John Boardman et al (Oxford : Oxford University Press, 1988), p. 37.

ผู้บัญชาการกองร้อย (Centurion) กองพันเป็นหน่วยปฏิบัติบุทธิ (Tactical unit) หลักของกองทัพ ทุกกองพลมีชื่อ ลำดับเลขกองพลและมีชั้น級 เนื่องจาก ทหารม้าและกองกำลังช่วยรบ (Auxiliaries) เป็นหน่วยสนับสนุนช่วยรบ

กองสุลามารีอุสได้เริ่มการเกณฑ์ชายจกรรจ์เฉพาะผู้อาสาออกศึกเป็นกองอาสา (Volunteers) ทุกกองพลมีเครื่องหมายกันธิ (Eagles) เป็นเครื่องหมายแสดงyanuภาพประดับ ชั้น級 เนื่องจาก ให้มีความรักหนูคุณ (Esprit de corps) บางครั้งได้ กำหนดให้กองทัพทำพิธีการทำสัญญาณ ภายหลังสมัยมารีอุสแล้ว มีกองอาสาคนยากไร้ แต่การทหาร โดยเนื้อแท้ที่ขังคงจำกัดผูกขาดไว้อยู่แต่ในมือของพลเมืองชาชั้นสูงเท่านั้น

ในศตวรรษที่ 1 ก.ค.ศ. ที่มีการสร้างจักรวรรดิโรมัน ๆ กับการมีสังคมกลางเมือง ท้ายครั้ง อาชีพทหารเป็นอาชีพที่ก่อเกิดรายได้ ความมั่งคั่ง อำนาจรุ่งเรืองและเกียรติภูมิสูง ถึงกระนั้น กองทัพก็ยังขาดแคลนกำลังพล โรมต้องแก้ปัญหาด้วยการตั้งรางวัล ให้สถานภาพ พลเมืองแก่ผู้ออกศึก ในสมัยซีไซร์เป็นกงสุล (59 ปี ก.ค.ศ.) และเป็นจอมบงการ (Dictator, 47 ปี-44 ปี ก.ค.ศ.) ได้มีการให้สถานภาพพลเมืองฐานนາให้เป็นครั้งแรก เป็นเครื่องจูงใจและลด หักอนข้อห้ามการพัฒนาสถานภาพพลเมืองโรมันกับสถานภาพพลเมืองของรัฐอื่น

กองทัพโรมันโดยทั่วไปในสมัยสาธารณรัฐเรื่องอำนาจเป็นกองทัพอาชีพประจำการ ขนาดใหญ่มาก ถือเป็นกองทัพของกำลังพลชั้น 1 เยี่ยมยุทธ์ที่สุดในโลกร่วมสมัย การสร้าง จักรวรรดิเป็นไปได้สูงมาก เมื่อชาโรมันประสบประสิทธิภาพของระบบการปกครอง เช่น กับระบบทหาร

ศักยภาพทางทหารมิได้ขึ้นอยู่กับกองทัพเท่านั้น หากแต่ขึ้นอยู่กับแม่ทัพด้วย การ สร้างจักรวรรดิในสมัยสาธารณรัฐมีแม่ทัพดีอื่อต่อไปนี้

1. เมื่อชาโรมันจวนเจียนจะสิ้นสุดอำนาจด้วยน้ำมือของ汉尼拔 (Hannibal) แม่ทัพอัจฉริยะในสงครามปunicครั้งที่สอง (Punic War, 218 ปี – 202 ปี ก.ค.ศ.) ชาโรมันกลับ ฟื้นคืนชีพด้วยความสามารถเยี่ยมยุทธ์ของแม่ทัพ 2 คนคือ แม่ทัพฟานิอุส มัคซิมุส (Q. Fabius Maximus) และแม่ทัพซิปิโอ (Publius Cornelius Scipio, 236 ปี – 184 ปี ก.ค.ศ.)

2. การสร้างจักรวรรดิปลายสมัยสาธารณรัฐ (146 ปี ก.ค.ศ. – 27 ปี ก.ค.ศ.) ประสบ ความสำเร็จยิ่งใหญ่ด้วยอัจฉริยกภาพทางทหารของแม่ทัพต่อไปนี้

2.1 ฟลีคกุส (M. Fulvius Flaccus) พิชิตดินแดนกอลได (S. Gaul) เมื่อ 125 ปี ก.ศ.

ก.ศ.

2.2 มาเรียส (Gaius Marius หรือ C. Marius, 157 ปี - 86 ปี ก.ศ.) เป็นแม่ทัพ อัจฉริยะโดดเด่นผู้ปฏิรูปการทหาร เข้าพิชิตดินแดนนุมีเดีย (Numidia, แออสจีเรียตะวันออก ปัจจุบัน) เมื่อ 101 ปี ก.ศ.

2.3 ซูลา (L. Cornelius Sulla, ประมาณ 138 ปี – 79 ปี ก.ศ.) ผู้พิชิตนุมีเดีย (105 ปี ก.ศ.) และปอนตุส (Pontus) ในเอเชียน้อยตะวันออกเฉียงเหนือ บนชายฝั่งทะเลดำ (เมื่อ 81 ปี ก.ศ.)

2.4 ปอมเปีย (Gnaeus Pompeius Magnus, 106 ปี – 48 ปี ก.ศ.) ผู้พิชิตปอนตุส (66 ปี ก.ศ.) และจักรราเบียนดินแดนโรมันในเอเชียโดยเฉพาะการผนวกซีเรีย

2.5 ซีزار์ (Gaius Julius Caesar, ประมาณ 100 ปี – 44 ปี ก.ศ.) ผู้พิชิตดินแดนกอล (51 ปี ก.ศ.) และบุกเบิกอังกฤษสองครั้ง (55 ปี, 54 ปี ก.ศ.)

2.6 นาร์ค แอนโธนี (Mark Anthony, 83 ปี – 30 ปี ก.ศ.) ร่วมการรบกับซีزار์ในการพิชิตกอล (58 ปี – 51 ปี ก.ศ.)

2.7 อ็อกเตเวียน (Gaius Julius Caesar Octavian, 63 ปี – ก.ศ. 14)

ในระยะแรกของการสร้างจักรวรรดิ กงสุลและแม่ทัพมักปกคล้องมณฑลหรือบังคับ บัญชาของทัพ ทั้ง ๆ ที่ยังอยู่ในตำแหน่งกงสุลและแม่ทัพ กงสุลหลายคนเป็นแม่ทัพด้วยและผู้ว่าราชการมณฑลด้วยในระยะเวลาเดียวกัน ต่อมาภายหลังกลางศตวรรษที่ 2 ก.ศ. มีน้อยลง ครั้งที่กงสุลและแม่ทัพรองมณฑลหรือบัญชาการกองทัพ แม้ไม่มีกฎหมายกำหนดข้อห้าม ไว้

ชาวโรมันเป็นประชาชาติพิเศษสุด ทึ้งก้าวร้าวรุกราน และทึ้งมีความสามารถพิเศษ กอปรด้วยปฏิภาณไหวพริบ ความเชี่ยวชาญ ความมุนายนพยาภัยและเจตจำนงอันแน่วแน่ ทึ้ง นี้อาจจะเป็นพระชาวโรมัน โดยเฉพาะนักรบชนชั้นสูง นิยมชมชื่นการรบทัพจั๊บศึก คดิเวรชน แบบกรีกได้เสริมสร้างให้ชาวโรมันปราดหน้าที่จะประกอบวีรกรรมหาญกล้าเยี่ยงจักรพรรดิ อะเล็กซานเดอร์ (Alexander III) นักรบโรมันไฟแรงที่จะมีเกียรติ ชื่อเสียงลือเลื่องในการเป็น

วีรบุรุษ หงิ่งในเกียรติศักดิ์ครี ภาคภูมิใจในโลกแห่งจักรวรรดิ เหรียญภาษาปัลส์โรมันได้ย่อโลกทั้งโลกไว้บนหน้าเหรียญ

สังคมโรมันคือสังคมที่นิยมทหาร ยกย่องนุชาอำนาจทางการและความหาญกล้า โปลี บิอุส (Polybius) นักประวัติศาสตร์ได้ชี้ให้เห็นว่า ชาวโรมันเป็นทหารผู้มีวินัยสูงเยี่ยมและมีจิตใจเป็นทหารเหี้ยมหาญ สาเหตุเน้นนิยมที่จะฝึกอบรมทหารให้มีคุณสมบัติเช่นนั้น ทหารโรมันทั้งหัวหาญ กล้าวเกร่ง กล้าวร้ายรุกราน หมายมุ่งอาชนะ ฝันที่จะเป็นวีรชนหาญกล้าให้มวลชนปฏิบัติบุชาเยี่ยมเทพเจ้า หรืออย่างน้อยก็ฝันที่จะมีโอกาสสักครั้งในชีวิต ได้เดินในบวนแห่เข้าเมืองจากการชนะศึกสงคราม

ทั้งศักยภาพของกองทัพและจิตวิญญาณทหารตั้งกล่าวได้ทำให้กองทัพโรมันทรงพลานุภาพ เป็นพื้นฐานจำเป็นสำหรับการสร้างจักรวรรดิและเป็นเครื่องเชื่อมกับความเชี่ยวชาญทางการปักถอนอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ ด้วยความอุดถำหะพยาบาลและความมุ่งมั่นแน่วแน่ ชาวโรมันได้ใช้ศักยภาพของกองทัพเป็นพลังอำนาจทางทหารและใช้ระบบการปักถอนเป็นพลังอำนาจการเมืองในการสร้างจักรวรรดิ จากการเป็นนครโรมที่ไร้ซึ่งสำคัญใด ๆ นครรัฐโรม ได้กลายเป็นจักรวรรดิยิ่งใหญ่ที่สุดที่ชาติตะวันตกไม่เคยเห็นมาก่อน

การปราภูมิเป็นจักรวรรดินั้นส่วนใหญ่เกิดจากเหตุบังเอิญ (Chances) มากกว่าจะเกิดจากการวางแผนไว้แต่แรก การขยายอำนาจอาณาเขตไม่ได้เกิดจากการวางแผนที่กำหนดด้วยทฤษฎีศาสตร์เพื่อพิชิตโลก สมมติว่ามีได้อุบัติขึ้นด้วยเหตุอุบัติการณ์โดยเป็นแรงบันดาลใจชาวโรมัน การพิชิตดำเนินไปตามสถานการณ์เฉพาะหน้าเป็นส่วนใหญ่ ชาวโรมันเริ่มต้นการสร้างจักรวรรดิโดยบังเอิญด้วยความไม่เต็มใจ ต่อมาริบัติจักรวรรดิเพื่อสร้างความยิ่งใหญ่ ประกาศอำนาจยิ่งใหญ่และมุ่งปรารถนาความมั่งคั่ง แต่เมื่อพิจารณาให้ดี จะเห็นได้ว่า โดยเนื้อแท้แล้ว ความหาญกล้า ความไฟอุดมคติและความโง่เขลาได้ผสมผสานกันกระตุ้นให้ชาวโรมันส่งกองทัพข้ามน้ำข้ามทะเลไปไกลแสนไกลออกไปเหมือนไม่มีที่สิ้นสุด

ในสมัยสาธารณรัฐ ชาวโรมันสร้างจักรวรรดิเป็น 2 ระยะเวลาดังนี้

1. สมัยแรก ระหว่าง 265 ปี – 146 ปี ก.ศ.
2. ปลายสมัย ระหว่าง 146 ปี – 27 ปี ก.ศ.

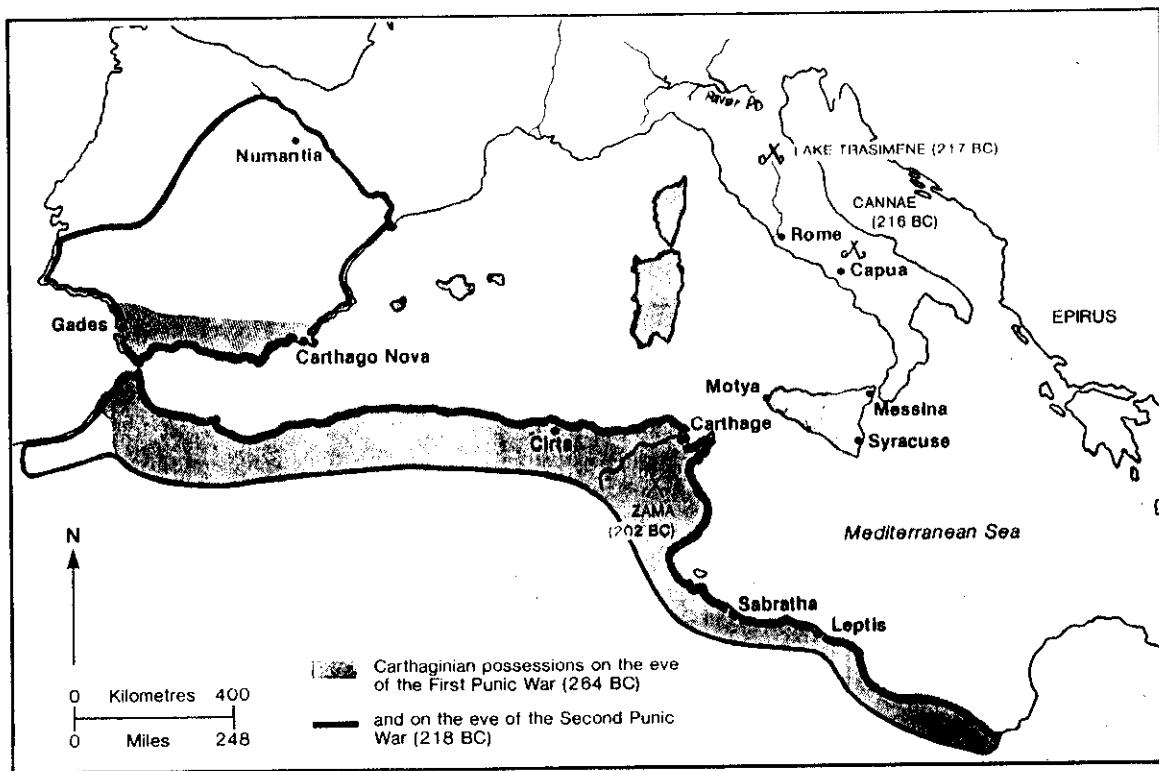
เกี่ยวดีประวัติการสร้างจักรวรรดิเป็นที่ถ่ำขานจนอาจเป็นประวัติศาสตร์ ผู้ดูบันทึกคือ โพลีบิอุส (Polybius) เขาแต่งประวัติศาสตร์ในสมัยระหว่าง 264 ปี – 146 ปี ก.ศ. ผู้แต่งได้ศึกว่านั้นและให้ข้อเท็จจริงเพิ่มคือ ลิวี่ (Livy)

3. การแฝงขยายอำนาจอาณาเขต

ชาวโรมันได้เริ่มต้นสร้างสมอำนาจเมื่อการทำการฟืชิตอิตาลี ควบคุมทั้งภาคสมุทรไว้ได้ในกลางศตวรรษที่ 2 ตั้งแต่ 282 ปี ก.ศ. นครโรมได้เปิดศักราชครอบครองโลกตะเลเมดิเตอร์เรเนียน ชาวโรมันได้เริ่มขยายอำนาจอาณาเขตใน 53 ปีแรกด้วยการเปิดทางทำสังคมารบสุกเข้าสู่แผ่นดินที่เดิมเคยเป็นจักรวรรดิของจักรพรรดิอะลีกชานเดอร์ ทรงรวมที่ชาวโรมันต้องเอาความมั่นคงปลอดภัยของตนเป็นเดินพันคือ การทำศึกสองด้านกับชาวคาร์ตาจ (Carthage) ใน内่นน้ำทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันตก และกับชนชาวยาซอโนเดียนี (Macedonia) ในน่านน้ำทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก ศึกสองครั้งเกิดขึ้นด้วยเหตุที่คู่ศึกสองครั้งห้ำสามต่อสู้กันเพื่อช่วงชิงเข้าครอบครองน่านน้ำทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและโลกกรีก

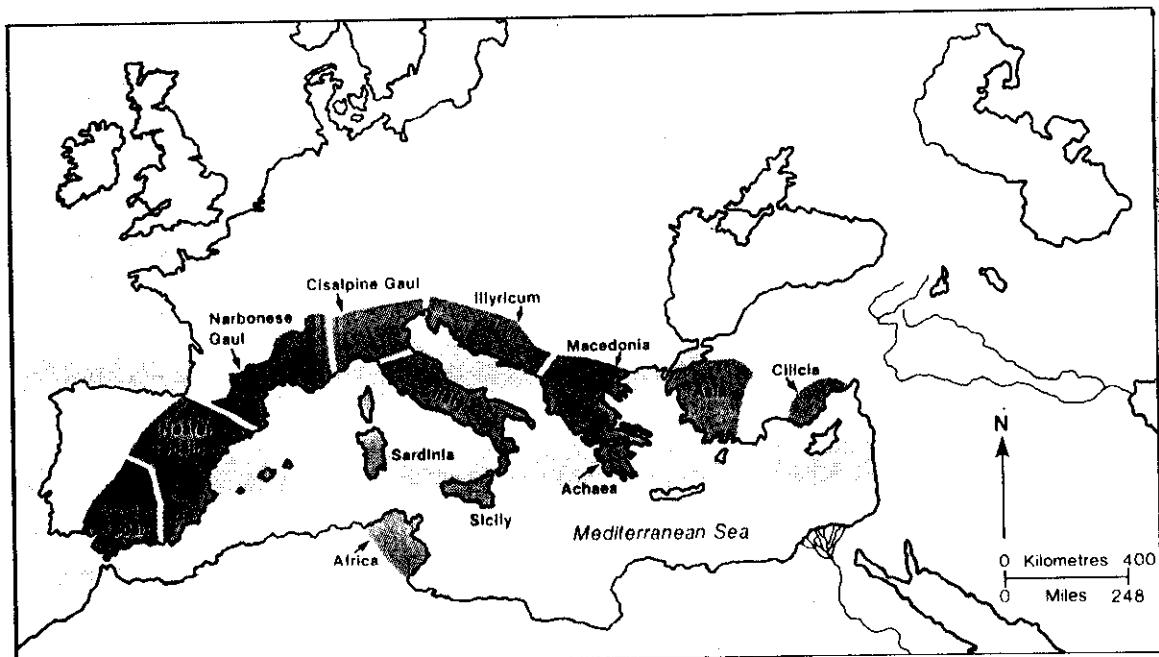
1. สงครามปูนิก (Punic Wars, 264 ปี – 146 ปี ก.ศ.)

ชนชาวคาร์ตาจ (Carthage) คือ ใคร ? ชนชาวคาร์ตาจคือชาวฟินิเชียน (Phoenician) ผู้ตั้งนิคมในนครตูนิส (Tunis) ปัจจุบันของประเทศตูนิเซีย (Tunisia) ชาวคาร์ตาจคือชาวฟินิเชียนผู้มีนาตุภูมิอยู่ที่เมืองท่าไทร์ (Tyre, เป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมฟินิเชียนโบราณ) บนชายฝั่งทะเลของเลบานอน (Lebanon) ปัจจุบัน เมื่อเปอร์เซียตีได้เมืองท่านี้ ชาวนาครจึงพาภันอพยพออกไปตั้งถิ่นฐานที่ทวีปแอฟริกาเหนือเมื่อศตวรรษที่ 6 ก.ศ. นิคมเดิบใหญ่กลายเป็นนคร มีท่าเรือดีเลิศ 2 แห่งปลอดภัยจากลมพายุ และมั่นคงจากภัยศัตรุกุกความ นครใหม่ค่าราษฎร์ตั้งบนบริเวณคอคอดแคบ (A narrow isthmus) ล้อมด้วยกำแพงหนา 30 กว่าฟุต สูง 40 กว่าฟุต 100 ปีต่อมา カラ์เตจรุ่งเรือง เป็นจักรวรรดิการค้าทางอำนาจอิสระใหญ่ที่สุดในน่านน้ำทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันตก ชาวคาร์ตาจตั้งถิ่นฐานตั้งมั่นในสเปน เกาซิซิลีและเกาซาร์ดิเนีย เมื่อเปอร์เซียเรืองอำนาจ ได้ครอบครองจักรวรรดิカラ์เตจด้วย ต่อมาการ์เตจได้รับเอกสาร เมื่อมาเจดิเนียภายใต้การนำของจักรพรรดิอะลีกชานเดอร์ได้ตีนครไทร์ (Tyre) แตกย่อยยับเมื่อ 332 ปี ก.ศ.

(บ) โรมและкар์เตจ

(ล่าง) สาธารณรัฐโรม : บรรดานักรบทามเมื่อ 100 ปี ก.ค.ศ.

โดยลักษณะที่ตั้งแล้ว นครкар์เจอก็เป็นจุดว่าผู้ภาคการค้าผ่านประเทศ (Transit trade) ใน่านน้ำทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันตก ภาร์เจอก็ทั้งทรงอำนาจและมั่งคั่งมาก ความมั่งคั่งมาจากการปููกข้าวและผลไม้ การค้าและการเดี๋ยงสัตว์ จักรวรรดิโรมันที่หารจากบรรคนคร และกองทัพประเภททหารนานาชาติรับจ้างรบ การ์เจอก็มีกำลังแสนยานุภาพทั้งกองทัพบก และกองทัพเรือ จึงเป็นมหาอำนาจยิ่งใหญ่เหนือทวีปแอฟริกาเหนือ สถาปนาได้ เกาะซาร์ดิเนีย เกาะคอร์ซิกาและเกาะซิซิลี ภาร์เจอก็เป็นมหาอำนาจทางทะเล เป็นคู่แข่งสำคัญของโรม สงครามถึง 3 ครั้งกับภาร์เจอก ได้ทำให้โรมผู้เป็นมหาอำนาจทางบก (Land power) จำเป็นต้องพัฒนากองทัพเรือขึ้นมา สงครามผลักดันให้ชาวโรมันต้องหันหน้าออกสู่ทะเลเป็นครั้งแรก

สงครามปูนิกเกิดขึ้นเมื่อ 264 ปี ก.ศ. ทั้ง ๆ ที่แต่เดิม ภาร์เจอก็ไม่เคยมีความขัดแย้งรุนแรงกับชาวโรมันมาก่อนเลย สงครามเกิดขึ้น เพราะชาวโรมันได้ทำการรวมอิตาลีลงมาถึงภาคใต้ใกล้เกาะซิซิลี (Sicily) ซึ่งมีชาวภาร์เจอก็ตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคตะวันตก การที่ชาวโรมันพิชิตดินแดนกัมปานี ซัมโนุม (Samnium) และควบคุมเอตรูเรีย คือจุดเริ่มต้นของการที่ชาวโรมันต้องเผชิญหน้ากับภัยคุกคามสองด้านคือ บรรคนครหลวงเฉลนิสติกกรีกในอิตาลีได้ และมหาอำนาจภาร์เจอก็ผู้แห่งอำนาจอิทธิพลในเกาะซิซิลี

ในระยะแรก ภาร์เจอก็เป็นพันธมิตรของชาวโรมันในการรบกับบรรคนครกรีกในอิตาลีได้ เพราะบรรคนครกรีกคือภัยคุกคามทั้งนั้นของโรม และภาร์เจอก

เมื่อเผชิญศึกหลายด้านเช่นนี้ บรรคนครรัฐกรีกได้ขอให้กรีซแผ่นดินแม่ช่วยเหลือ เมื่อ 282 ปี ก.ศ. นครกรีกดาร์เรนตุน (Tarentum) ได้ขอให้แผ่นดินแม่นครเอปิรุส (Epirus, ในกรีซตะวันตก) ช่วยเหลือ พระเจ้าปีร์รุส (Pyrrhus) ได้เสด็จยกทัพมาช่วย แต่ก็ไม่สามารถเปลี่ยนชะตากรรมต้องมาของชาวกรีกในอิตาลีได้ เมื่อ 265 ปี ก.ศ. บรรคนครรัฐกรีกเฉลนิสติก (Hellenistic cities) ในอิตาลีได้ถูกชาวโรมันกลืนวัฒนธรรมจนหมดสิ้น

เมื่อคุลยภาพแห่งอำนาจในอิตาลีได้เปลี่ยนแปลง ภาร์เจอก็เริ่มรุ่สึกไม่มั่นคงปลอดภัย เกาะซิซิลีคือจุดยุทธศาสตร์สำคัญของภาร์เจอก ในการรบกับภาร์เจอก็เป็นจุดยุทธศาสตร์ที่รับการรุกรานจากภายนอกสำหรับชาวโรมัน ภาร์เจอกับโรมจึงเริ่มนีผลประโยชน์ขัดกัน เมื่อชิงหมายอาภัยภาร์เจอก ภาร์เจอก็ได้เป็นจุดยุทธศาสตร์ท่า�น หากแต่ยังเป็นภัยที่มีฐานเศรษฐกิจการค้าและการเกษตรที่มั่นคงอย่างยิ่ง นับเป็นอุปสรรคสำคัญ โดยเฉพาะเป็นอยู่

ชัยพิชึก้าวโอดที่สำคัญที่สุดสำหรับอิตาลีองค์วาย สงครามระหว่างโรมกับการเจจงอุบัติขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้โดยมีเหตุข้ออ้างอ้ำพรางไว้ เป้าหมายของวัลคือ เกาะซิซิลี

เมื่อ 265 ปี ก.ศ. ทหารอิตาลีรับจ้างที่ตั้งตนเป็นโจรสลัดในครเมสซينا (Messina) ของเกาะซิซิลีถูกชาวกรีกแห่งนครซีราคิวส์ (Syracuse) ถูกตาม ทหารอิตาลีได้ขอให้โรมช่วยเหลือ เป็นการเชื้อเชิญให้โรมเข้าสู่สงครามที่โรมรอดอย นครซีราคิวส์เองก็ได้ขอให้การ์เจช่วยเหลือ ครอบครองปะกอนของการปิดจากสงครามเดียว สงครามได้ปิดจากขึ้นในปี 264 ปี ก.ศ. ยีดี้อิยาวานานถึง 23 ปี เป็นสงครามยกที่ 1 ของมหาภูทที่เรียกว่า สงครามปูนิก (Punic Wars, ระหว่าง 264 ปี – 146 ปี ก.ศ.)

ในการรบครั้งนั้น นครโรมเชี่ยวชาญการทหารและการรบบนบก ในขณะที่การ์เจช้านำัญการรบทางทะเล โรมได้เรียนรู้ว่าตนจะไม่สามารถควบคุมเกาะซิซิลีและพิชิตการ์เจได้ ถ้าโรมไม่มีกองทัพเรือเพื่อควบคุมน่านน้ำ โรมจะต้องสร้างกองทัพเรือ แม้ว่าโรมอุปนิสัยแล้ว ชาโรมันไม่ชอบทะเล และไม่มีกองทัพเรืออย่างแท้จริงมาก่อนก็ตาม สงครามนี้บังคับให้โรมต้องหันหน้าออกสู่ทะเลและสร้างกองทัพเรือ แปรเปลี่ยนภูทธการทำงานทางทะเลเป็นภูทธการที่ต้องกินนอนอยู่ในแนวรบ (Boarding operations)

เมื่อ 241 ปี ก.ศ. แม่โรมไม่ชำนาญภูทธนาวี แต่ภูทธนาวีได้ชี้ขาดให้โรมเป็นฝ่ายนีชัยเหนือการ์เจ อีกทั้งได้พิชิตเกาะซิซิลีด้วย สงครามปูนิกยกที่ 1 เป็นสงครามที่สืบเปลืองทรัพยากรณ์มาศาล มีแต่ความเที่ยมๆ โรม สงครามผลักกันรุกผลักกันรับ ต่างก็ได้รับความเสียหายขั้นเย็น ผู้ชนะย่อบยั่นไม่น้อยกว่าผู้แพ้ชัย แต่เหตุใดชาโรมันเป็นฝ่ายชนะ ? ชาโรมันทุ่มเทสรรพกำลังด้วยความแน่วแน่มุนานะไม่ตัดละ และประเมินสถานการณ์ในการรบอย่างมีระเบียบวิธีการมาก จึงเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะ ขั้นชนะมิได้มาจากความชาญฉลาดเป็นเยี่ยมในการกำหนดภูทธศาสตร์เท่านั้น บรรดานครกรีกในอิตาลีถูกทำลายย่อยยับ ชาการ์เจต้องล่าถอยออกจากเกาะซิซิลี ชาร์ดิเนีย (Sardinia) และเกาะคอร์ซิกา (Corsica)

สงครามมิได้นำมาใช้สันติภาพแท้จริง การ์เจผู้ประชัยยังคงมีนั่นแน่แน่ที่จะช่วงชิงดินแดนคืน อีกทั้งหาดหวั่นกับการที่โรมแพ้อิทิพลเข้าไปในอิลลีเรีย (Illyria, ชายฝั่งทะเลของโครเอเชีย, Croatia ปัจจุบัน) และสเปน เมื่อ 238 ปี ก.ศ. โรมยึดกรองและพนวกเกาะชาร์ดิเนีย คอร์ซิกาและเกาะซิซิลีเป็นมูลค่าโรมัน ปีต่อมา การ์เจจึงวางแผนกู้ดินแดนที่

สูญเสียไป โดยยึดครองสเปน แล้วกำหนดให้สเปนเป็นฐานปฏิการทางทหาร การหวนสร้างจักรวรรดิใหม่ย่อมคุกคามโรมเป็นอย่างยิ่ง แม้ว่าในขณะเดียวกัน คาร์เตจะมีการค้าขายสูงมากกับชาวโรมันเก็ตตา ความต้องการเป็นใหญ่ในภูมิภาคตะวันออกและต้องการเงินซื้อตัวคืนนั้น คือเหตุผลที่สูงใจให้การเดินเปิดภารกิจใหม่กับชาวโรมันเมื่อ 218 ปี ก.ค.ศ. แม่ทัพผู้นำกำลังแสนyanugapnukotitaลีก็อ ชันนิบาล (Hannibal, 247 ปี ก.ค.ศ. – 183/182 ปี ก.ค.ศ.) เป็นแม่ทัพผู้ซึ่งใหญ่ผู้หนึ่งของประวัติศาสตร์โลก อัจฉริภาพของชันนิบาลมิได้อยู่ที่ความเชี่ยวชาญการรบ การใช้บุทธวิธีและเป็นผู้นำทัพเท่านั้น หากแต่เขายังมีความสามารถเยี่ยมขุนทดในการประกอบกำลังผสมเหลาทหารมาเข้ากับเหลาทหารรวมและใช้กำลังผสมอย่างเชี่ยวชาญยิ่งด้วย อีกทั้งกองกำลังของเขากล่าวที่เป็นกองทัพรับจ้าง แต่ก็จริงก็ต่อชันนิบาลยังคง

ในปี 221 ก.ค.ศ. แม่ทัพชันนิบาลได้ปิดล้อมชาคุนตุม (Saguntum, อยู่ในสเปนตะวันออกเฉียงใต้) ในเบตอธิพลดองการ์เจจ โรมได้กล่าวหาว่า การปิดล้อมเป็นการโจมตีนครผู้เป็นมิตรของโรม ถือว่าเป็นการข้ามโรมมาก โรมจึงประกาศสงครามปูนิกเป็นครั้งที่สอง สงครามครั้งนี้เป็นสงครามที่โรมแพนจะหวังชัยชนะไม่ได้เลยที่เดียว ในปี 218 ก.ค.ศ. ชันนิบาลเป็นฝ่ายขับขุนทดด้วยการยาตราท้าทักครั้งใหญ่ที่สุด กองประดับกำลังพล 23,000 คน ช้างศึก 18 เชือก ออกจากสเปนไปตามชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนแล้วข้ามเทือกเขาแอลป์ (Alps) บุกเข้าสู่อิตาลี เป็นการใช้กลยุทธ์เคลื่อนที่ (Mobile warfare) ข้ามเทือกเขายาวเหยียด 1,000 ไมล์ กำลังแสนyanugapnukotitaของชันนิบาลบรรกรุกอยู่ในความสมุทรอิตาลี 15 ปี

การรบครั้งใหญ่เกิดขึ้นที่ทะเลสาบトラซิเมนา (Trasimena, ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอิตาลี) และนครกันแน (Cannae, ในอิตาลีทางตะวันออกเฉียงใต้) ณ บุพชนูมิส่องแห่งนั้นในระหว่าง 217 ปี ถึง 216 ปี ก.ค.ศ. กองทัพคราร์เจนดูชี้กองทัพโรมันจนย้อยขึ้นทั่วทั้งคันสมุทรอิตาลีถูกทำลายราบ ชัยชนะครั้งแล้วครั้งเล่าคุณเหมือนจะทำให้เป็นที่ประจักษ์ แน่ชัดแล้วว่า กรุงโรมจะต้องเสียบ้านเสียเมือง นครซีราคิวส์ในเกาะซิซิลีและบรรดาคราใหญ่น้อยในอิตาลีภาคกลางและภาคเหนือ ซึ่งเดิมเป็นพันธมิตรของโรม ได้พากันแปรพักตร์เป็นปฏิปักษ์ต่อโรม ชาวเคลต์ (Celts) ในภาคเหนือสุดในลุ่มแม่น้ำโปลและพระเจ้าฟิลิปที่ 5 (Philip V, 238 ปี ก.ค.ศ.- 179 ปี ก.ค.ศ.) แห่งมาเซโดเนีย ก็หนุนเนื่องช่วยการเดินทางในการพิฆาตกรุง

โรมเดิมที่ เป้าหมายร่วมกับสำหรับพระองค์คือ อิลลีเรีย ลงครามปูนิคครั้งที่ 2 จึงนับเป็น “ศึกใหญ่หลวง” มากสำหรับโรม เป็นศึกรอบทิศ ศัตรูรอบด้านผู้ไม่ยินยอมให้โรมทะยานขึ้นเป็นใหญ่ในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ถึงกระนั้น โรมก็ยังฝ่าฟันอุปสรรคทั้งปวงໄไปได้ในท้ายสุด เหตุใด โรมจึงอดจากศึกรอบด้าน ? เหตุผลต่อไปนี้น่าจะเป็นคำตอบ

1. โรมยังมีมหามิตรส่วนใหญ่จงรักภักดี ไม่แปรพักตร์ไปเสียหมด
2. ประเพณีการแบ่งสันปันส่วนทรัพย์ชেลยและการให้สถานภาพพลเมืองโรมันนี้ ส่วนผู้มีค่าให้มหามิตรยังคงจงรักภักดีต่อโรม
3. ความเป็นปึกแผ่นแน่นหนาในสังคมยังคงมีประภูมิและยังมีการอุทิศกาญแจะใจให้แก่โรม เพราะโรมมีระบบครอบครัวเข้มแข็งและระบบอุปถัมภ์ (Patronage) ผู้มีค่าให้มีสายสัมพันธ์ต่อกันแน่นหนา ผู้น้อยต้องอยู่ใต้อิทธิพลของผู้ใหญ่ ผู้มีพึงพิง (Clients) ย้อมอยู่ในอิทธิพลของผู้อุปถัมภ์ค้าจุน (Patron) สายสัมพันธ์เช่นนี้ทำให้สังคมรวมกันได้เป็นปึกแผ่นแน่นหนา
4. โรมแสดงบทบาทพิทักษ์อิตาลีภาคกลางและภาคใต้ เป็นแรงดลบันดาลใจให้ชาวอิตาลีหวนคิดปกป้องมาตรฐานคุณมิตรด้านการ์เจจ
5. ปัจจัยบุทธศาสตร์รับรู้และตั้งรับ かる์เจจขยายแนวรบกว้างมากไปทั่วคาบสมุทร อิตาลี อีกทั้งการรับข่าวสารได้สร้างปัญหาการส่งกำลังนำรุ่งไม่ทั่วถึงตามเส้นทางไกลมาก และทุรกันดาร แม้แต่การรับรู้ประชิคปีดล้อมกรุงโรมจึงประสบความล้มเหลว ส่วนโรม กำหนดบุทธศาสตร์ตั้งรับในระยะแรกและจัดตั้งกองทัพใหม่ โรมสร้างกองทัพเรือแบบการ์เจจ เรือหลักคือเรือรือเรือใช้ไฟฟาย 200 คน มุ่งโขนตี้เพื่อจมเรือข้าศึก และมีเรือขนาดใหญ่พร้อมลูกเรือ 300 คน กำหนดให้ลำเลียงกำลังพลกองพลทหารราบที่ 1 (Legions) ไปสู่แนวหน้าเพื่อบุกเข้า ยึดเรือข้าศึก เมื่อพร้อมสรรพแค่ โรมจึงกำหนดบุทธศาสตร์รับรู้ ก่อแนวรบสองด้านขึ้น ด้านหนึ่ง โรมตั้งกำลังแสนยานุภาพครึ่งไว้ในคาบสมุทรอิตาลี อีกด้านหนึ่ง กองทัพโรมัน ยกพลขึ้นบกบุกแอฟริกา เป็นการเปิดศึกสองด้านสำหรับชันนิบาล บีบบังคับให้การ์เจจต้องถ่ายทอดกลับไปป้องกันมาตรฐาน
6. ความสามารถของแม่ทัพโรมัน โรมมีแม่ทัพที่เก่งกาจในการรับทั้งตั้งรับและรุก แม่ทัพผู้ตั้งรึ่งกำลังแสนยานุภาพของชันนิบาลไว้ในอิตาลีและยาตราทัพบุกแอฟริกาคือ ฟานิอุส มัคซิมุส กันตาเตอร์ (Q. Fabius Maximus Canctator) และบูบลิอุส กอร์เนลิอุส ชิปิโอลิ

(Publius Cornelius Scipio, 236 ปี ก.ค.ศ. – 184 ปี ก.ค.ศ.) ผู้ได้รับการยกย่องให้เป็น “แอฟริกานุส” (“Africanus”)

แม่ทัพแอฟริกานุสกราชศึกอยู่ในสเปนตั้งแต่ 210 ปี ก.ค.ศ. และต่อมาในปี 204 ก.ค.ศ. เขาได้ข้าคราทัพยกกองพลโรมันเข้าเหยียบแผ่นดินคาร์เทจและเข้าโจมตีนครคาร์เทจ ขันนิบาลต้องรีบถอนทัพกลับคืน แต่จะต่อมาได้ถึงมาตรฐานแล้ว ภาร์เตจพ่ายแพ้แก่ทัพโรมัน ใกล้เมืองซามา (Zama, อุปถัททางทิศใต้ของนครคาร์เทจ) เมื่อ 202 ปี ก.ค.ศ. ยุทธการครั้งนี้นับเป็นสงครามครั้งสำคัญแท้จริงครั้งหนึ่งของโลก สงครามปูนิคครั้งที่ 2 ได้ทำให้ภาร์เตจพ่ายแพ้ยับเยิน ต้องชดใช้เงินหาสาด สูญเสียคนແคนและอาษานิคม เหลือแต่แผ่นดินเมืองเกิดพร้อมกับแพลงล้อมเท่านั้น มีเรือเพียง 10 ลำ ไว้ป้องกันตนของจากโจรลัด ผู้พิชิตเอง แม้จะได้ครอบครองแอฟริกาเนื้อ สเปนและฝรั่งเศสได้ แต่ก็สูญเสียกำลังพลอย่างหนักถึง 2/3 ของกองทัพ คือ 20,000 คน ซึ่งขณะนั้นอัตราภาร์เตจข้างหมายถึงวัฒธรรมโรมันได้มีแนวทางแพร่หลายสู่โลกตะวันตกด้วย

ภาร์เตจสืบเชื้อ แต่ยังหลอกหลอนให้ชาวโรมันขวัญผวา เสียงร่าเรื่องระงมดังไปทั่วว่า “ต้องทำลายภาร์เตจ” (“Carthage must be destroyed”) โดยเฉพาะผู้ยิ่งใหญ่ มัคกุส ปอร์ซิยุส กาโต (Maccus Porcius Cato) ทุกถ้อยคำพูดของสุนทรพจน์ของเขางบนลงด้วยเสียงร่าเรื่อง เช่นนี้ อาจจะกล่าวได้ว่า ความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์มายากความหวาดกลัวอย่างถึงลึก ชาวโรมันหมายมำดที่จะทำลายภาร์เตจให้สำเร็จเด็ดขาด นี้ให้เป็นภัยคุกคาม โรมอิกต่อไป สงครามปูนิคครั้งที่ 3 จึงเปิดฉากขึ้นโดยโรมเป็นฝ่ายขับบุ่ง ในขณะที่ภาร์เตจเองกำลังฟื้นคืนพลังกำลังขึ้นมา เพียงเพื่อจะต้องสิ้นสุดอย่างด้วยน้ำมือโรมัน ทั้ง ๆ ที่ภาร์เตจมิได้เป็นอิฐหินหง่าง พ้อที่จะหาญสู้กับชาวโรมันแล้วในปี 149 ก.ค.ศ. ชาวโรมันไม่จำเป็นต้องเปิดฉากรบ แต่ก็มุ่งมั่นที่จะรบเพื่อขัดความกลัวของตนเอง

สงครามปูนิคครั้งที่ 3 สิ้นสุดลงโดยภาร์เตจเป็นฝ่ายพ่ายแพ้อิก สงครามครั้งนี้เป็นทั้งสงครามล้างเผ่าพันธุ์ (Exterminate) ชาวภาร์เตจ และเป็นทั้งสงครามล้างเผ่าพันธุ์ นิให้ชาวภาร์เตจฟื้นคืนชีพอีก แผ่นดินทุกตารางนิวต์ถูกทำลายย่อยยับ บ้านเมืองถูกรื้อถอนถูกทำลายราบ ชาวโรมันได้ทำลายฐานเศรษฐกิจภาร์เตจโดยการประยุกต์ไปทั่วให้คืนเสื่อมทำการเกษตรมิได้ และโดยการไถดินจนราบทุกหนแห่งมิให้มีแม้แต่ซากของความเจริญทางการค้า

หลงเหลืออยู่ กองทัพโรมันกวาดต้อนผู้คนไปขายบ้าง เป็นทางส่วนตัวบ้าง เมื่อได้การ์เดจสิ้นเนื้อประดาตัวชนิดเหลือแต่ตัวจนสิ้นสุดพลกำลังที่จะต่อต้านโรมได้ในวันข้างหน้า เมื่อนั้นชาวโรมันจึงจะนอนตาหลับ ไม่แพชญ์ผันร้ายหลอกหลอนอีกต่อไป

อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาให้ดี จะเห็นได้ว่า สมครามปูนิกเป็นสมครามที่ไร้ความยุติธรรมและป่าเถื่อน แม้แต่แม่ทัพเองก็อ ซิปิโอ เอมิเลียนุส (Scipio Aemilianus) ก็อดมิได้ที่จะออกปากยอมรับด้วยความหวาดหวั่นพรั่นพรึงกับโนลีบิอุส (Polybius) นักประวัติศาสตร์ว่า “ข้ากลัวและมองเห็นวันข้างหน้า สักวันหนึ่ง จะมีคนบงการสั่งแบบเดียวกันนี้ต่อปีตุภูมิของชา”³ แม่ทัพเกรงกลัวว่ากรรมจะตอบสนองต่อนครโรม ชาวโรมันหวาดหวั่นเกรงเช่นแม่ทัพหรือไม่? ข้อนี้เป็นข้อควรกังขา เพราะขั้นตอนนั้นหอนหวานนัก ขั้นตอนนี้ได้นำมาซึ่งคืนแคนกว้างใหญ่ไฟศาลก็อ แอฟริกาเหนือ เกาะซิซิลีและสเปน และทรัพย์ชลย์หลังไหลดมาสู่กรุงโรมพร้อมทั้งบรรดาทาษาเหลย พลานุภาพอันยิ่งใหญ่และความมั่งคั่งมหาศาลน่าจะบดบังจิตสำนึกถึงความรู้สึกชั่วของชาวโรมันไว้ได้ โรมได้ผงาดขึ้นเป็นใหญ่ครอบครองภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียน จากนั้นรัฐเล็ก ๆ แทนจะไม่มีความหมาย โรมได้เติบใหญ่กลายเป็นจักรวรรดิอย่างแท้จริงเมื่อถึงปี 146 ปี ก.ศ. ถึงกระนั้น ทางข้างหน้ายังอีกยาวไกลสำหรับชาวโรมันผู้ไม่รู้จักอื่นในอันนาจและความมั่งคั่ง

2. กงล้อจักรวรรดิเริ่มหมุน : โลกเยอรมันิสติก

การพิชิตคืนแคนทำให้ชาวโรมันได้ประจักษ์ว่าเป็นการลงทุนที่ได้กำไรมหาศาล ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์ชลย ทาษาเหลย หรือสิ่งของบรรณาการ การพิชิตคืนแคนมักทำให้ชาวโรมันแข็งแกร่งยิ่งขึ้นและต้องซื้องเกี่ยวและทাযสุดต้องเบิดนาการบเพื่อพิชิตคืนแคนอีกต่อไป อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถึงกระนั้น การสร้างจักรวรรดิสำเร็จคงจะได้กีด้วยเหตุที่ชาวโรมันเองมีพลานุภาพมหาศาลเป็นปัจจัยสำคัญอย่างแน่นอน

เมื่อオリชาศัต្សุการ์เดจสิ้นสุดลงปราฏแล้ว โรมได้ทะยานตนขึ้นเป็นใหญ่เหนือภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันตก แม้แต่สเปนก็ไม่รอดไปจากเงื่อมมือโรมัน ระหว่างสมคราม

³ John P. McKay et al., *A History of Western Society* (Boston : Houghton Mifflin Company, 1991), p. 141.

ปูนิครั้งที่ 2 โรมพิชิตสเปนและได้ครอบครองอย่างแท้จริงเมื่อ 133 ปี ก.ค.ศ. ด้วยอัจฉริยภาพทางทหารของแม่ทัพโรมันเรื่องนามคือ ซิปิโอ เอมิเลียนุส (Scipio Aemilianus) ทิศทางรุกคืบหน้าต่อไปคือ ทิศตะวันออก ณ ที่ซึ่งเป็นภูมิภาคโลกรีกเชลิสติก พร้อม ๆ กันนั้น โรมก็ได้สั่งสอนบรรครารัฐที่ได้เคยหันเนื่องช่วยเหลือการเดาในสังคมปูนิคมา ก่อน ที่สำคัญคือชาวกรีกและชาวเคลต์ (Celts)

การพิชิตชาวเคลต์ โรมได้สร้างสมพalanum ภาพพร้อม ๆ กับชนชาวเคลต์ (Celts) ผู้มาจากการลุ่มแม่น้ำคานูบตอนกลาง ชาวเคลต์ได้ตั้งถิ่นฐานกระจายไปทั่วจากเอเชียใน (Inner Asia) ทางตะวันออก ไปถึงชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกทางตะวันตก ลั่งผลลัพธ์ความสนุกร惚ล่าม (Balkan) ในศตวรรษที่ 4 ก.ค.ศ. ชาวเคลต์ได้รุกเข้าตั้งถิ่นฐานในลุ่มแม่น้ำไป ชาวโรมันไม่สามารถพิชิตดินแดนของชาวเคลต์ได้ตั้งแต่ครั้งดำเนินการรวมประเทศ ชาวเคลต์เอง แม้เป็นนักรบบ่าเกรงขาม แต่ก็ไม่สามารถรวมตัวจัดตั้งเป็นองค์กรสถาบันการเมืองการทหารขนาดใหญ่ขึ้นเพียงมั่นคงได้ เช่นกัน ชาวเคลต์มีบทบาทปูเส้นทางให้ชาวโรมันรวมอิตาลี เมื่อประมาณ 390 ปี ก.ค.ศ. ชาวเคลต์รุกลงใต้ปัลลีสต์ตอนบนครั้งมาก ชาวอิทรัสกันต้องเสื่อมถอย อำนาจลงด้วยน้ำมือของชาวเคลต์ เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวโรมันสามารถพิชิตดินแดนของอิทรัสกันคือ เอตรเรีย

เมื่อเกิดสังคมปูนิคขึ้น ชาวเคลต์ได้รับจ้างงานให้แก่ชาวคริสต์ ผลที่ชาวเคลต์ต้องได้รับคือ การสูญเสียอิสรภาพ กองทัพโรมันพิชิตลุ่มแม่น้ำไปในศตวรรษที่ 3 ก.ค.ศ. เมื่อถึงปี 202 ปี ก.ค.ศ. ชนชาวเคลต์ที่ถูกดัดแปลงที่จะเป็นภัยคุกคามโรมอิกต่อไป โรมได้เกณฑ์ชาวเคลต์เป็นทหารชาวนา (Peasant Soldier) นับตั้งแต่ภายหลังสังคมปูนิครั้งที่ 1 (ระหว่าง 264 ปี – 241 ปี ก.ค.ศ.) ชนชาวเคลต์ตั้งถิ่นฐานระหว่างกลางอนารยชนเยอรมันในภาคเหนือ และกองทัพโรมันในภาคใต้ วัฒนธรรมเคลติกได้สูญสลายไปเมื่อถึง 150 ปี ก.ค.ศ.

สังคมมาเซโดเนีย (Macedonian Wars, 211 ปี ก.ค.ศ. – 168 ปี ก.ค.ศ. นอกจากชาวเคลต์ที่ช่วยเหลือการเดาแล้ว ยังมีมาเซโดเนีย (Macedonia, ระหว่าง 211 ปี ก.ค.ศ. – 168 ปี ก.ค.ศ.) ด้วย พระเจ้าฟิลิปที่ 5 (Philip V) ทรงช่วยเหลือขันนิบาตในสังคมปูนิครั้งที่ 2 ทำให้โรมต้องเผชิญศึกสองด้าน

สังคրามสั่งสอนชาวมาเชโอดเนีย 3 ครั้ง เป็นสังคրามระดับมหาภูทช์ ยิ่งใหญ่ไม่น้อย กว่าสังคրามปูนิก โรมได้สร้างพันธมิตรไว้กับบรรดาราชที่เป็นปฏิปักษ์ต่อมาเชโอดเนียคือ เอโตเลีย (Aetolia) และเปอร์กามุน (Pergamum) มาเชโอดเนียจึงแพชญศึกหดายด้าน ท้ายสุดต้องเป็นฝ่ายของสังบศิกโดยดีกับโรม แต่แล้วสังครามครั้งที่ 2 ก็กลับเกิดขึ้นเมื่อ 202 ปี ก.ค.ศ. เมื่อโรมจวyaโอกาสใช้สันติสัญญาระหว่างมาเชโอดเนียกับการเดจเป็นข้ออ้างว่า มาเชโอดเนียแปรพักตร์ประการเป็นอิสระจากโรม เหตุจูงใจให้โรมเปิดด่านอีกขั้นจากการที่ขั้นนินบาลได้ลักย้อม ในเอเชียน้อย (Asia Minor) โรมต้องการໄล่ถ่าขั้นนินบาลให้ถึงที่สุด ในศึกครั้งนั้น โรมยังคงเป็นฝ่ายได้เปรียบ เพราะบรรดาท้าวพระยามากมั่นที่ของมาเชโอดเนียเอาใจออกห่างและควบคุมบรรคนาคร ไว้ โรมสามารถพิชิตมาเชโอดเนียได้อีกครั้ง ณ ซีโนสเซฟาเล (Cynoscephalae)

สังครามมาเชโอดเนียครั้งที่ 3 (179 ปี ก.ค.ศ. – 168 ปี ก.ค.ศ.) เปิดฉากขึ้นเมื่อโรมหัวน์ให้วาหาระแรงที่พระเจ้าเปอร์ซุส (Perseus, พระราชาโกรสในพระเจ้าฟิลิปที่ 5) ทรงพระเดชานุภาพแห่งโพลิศในโลกริช แต่ในที่สุด มาเชโอดเนียก็ยังปราซัยอีกเช่นเคย ณ ปีданา (Pydna) ในครั้งนี้ โรมได้จัดระเบียบการปักครองมาเชโอดเนียตัวยการแบ่งมาเชโอดเนียเป็น 4 จั๊ดตึ้งเป็นสาธารณรัฐ 4 สาธารณรัฐ แม้กระนั้น ชาวมาเชโอดเนียก็ยังไม่ยอมสงบ ระหว่าง 149 ปี ก.ค.ศ. – 148 ปี ก.ค.ศ. อันดริสคุส (Andriscus, พระราชาโกรสในพระเจ้าเปอร์ซุส) พยายามถูกอกราชในจังหวะที่โรมกำลังกระทำการสังครามปูนิกครั้งที่ 3 แต่ก็ล้มเหลว ความปราซัยในครั้งนั้นได้ทำให้โรมตัดสินใจทำลายศักยภาพของมาเชโอดเนียมิให้เป็นกบฏอีก ด้วยการทำลายบรรดาหนครถึง 70 นครในดินแดนเอปิรุส (Epirus, บนคาบสมุทรตะวันตก) ภาคต้อนผู้คนไปขาย นครสำคัญที่ถูกทำลายบดขี้นราบเป็นหน้ากลองคือ นครโครินท์ (Corinth) นครนี้มีรากฐานมากแบบเดียวกับการเดจ โดยเป็นศูนย์การค้าที่ใหญ่มากแห่งที่ 2 ของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน นับตั้งแต่การปราบกบฏกรีกได้รำคาบแล้ว โรมได้แผ่ขยายอำนาจอาณาเขตสู่ตะวันออกเข้าสู่โลกริคและเลนิสติก เริ่มด้วยการพิชิตดินแดนอิลดีเรีย (Ilyria)

การพิชิตมาเชโอดเนียและกรีซเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการสร้างจักรวรรดิในภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออกซึ่งเป็นโลกร้ายใต้กราดอารยธรรมเซลเลนิสติก เจริญกว่าสู่พิชิตมาก ในระหว่างการรบกับมาเชโอดเนีย โรมแพชญศึกสองด้าน ซึ่เรียได้บุกกรีซแต่ก็พ่ายแพ้แก่โรม สังครามซึ่เรียในระหว่าง 192 ปี – 188 ปี ก.ค.ศ. ได้ลิ่นสุดลงโดยซึ่เรียต้องตกเป็นของ

โรม เมื่อสิ้นสุดครามนาชาโคเนียครั้งที่ 3 ประมาณ 168 ปี ก.ค.ศ. โรมได้ตั้งตนเป็นจอมบังการอาณาจักรเปอร์กามุน (Pergamum, เป็นมณฑลแห่งเอเชีย, Province of Asia เมื่อ 129 ปี ก.ค.ศ.) เกาะโรดส์ (Rhodes) และซีเรีย ความยิ่งใหญ่ทรงจำของโรมเป็นที่ประจักษ์ชัดจาก การที่โรมได้เป็นใหญ่เหนือน่านน้ำทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ดินแดนที่ได้พิชิตที่สำคัญคือ ซีซิลี (241 ปี ก.ค.ศ.) ซาาร์ดิเนีย (238 ปี ก.ค.ศ.) เกาะคอร์ซิกา (ประมาณ 230 ปี ก.ค.ศ.) สเปนไกลี (Hispania Citerior) และสเปนไกล (Hispania Ulterior) เมื่อ 205 ปี ก.ค.ศ. กัลเลีย ซึ่งตั้งอยู่ใน Gallia Cisalpine, ภาคเหนือสุดของอิตาลี, 191 ปี อิลลิริกุม (Illyricum, ในคาบสมุทรบอลข่าน, Balkan, ชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือ, 168 ปี) แอฟริกาเหนือ (146 ปี) นาเซโดเนียและอาคี (Achaea, บนคาบสมุทรเพโลพอนนิสทางทิศเหนือ, 146 ปี) และโพร旺ซ์ (Provence, ฝรั่งเศสตะวันออกเฉียงใต้, 121 ปี ก.ค.ศ.)

แม้จะมีจักรวรรดิใหญ่ขนาดนี้แล้ว โรมก็ยังคงสร้างจักรวรรดิต่อไปตามจังหวะโอกาส บัดนี้คือครูที่หาญท้าทายโรมคือ เปอร์กามุน มหามิตรเดิม เปอร์กามุนเป็นศูนย์กลางความเจริญของอารยธรรมกรีก-เซลเลนิสติก ขึ้นชื่อลือชาในด้านอักษรศาสตร์ ประดิษฐกรรม และการมีห้องสมุดเป็นแหล่งค้นคว้าศึกษา ปัจจุบันเป็นภาษาที่พระเจ้าอัตตาลัส (Attalus, 241 ปี – 197 ปี ก.ค.ศ.) เป็นมหามิตรของโรมในสังคมนาชาโคเนียครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 แต่แล้วเมื่อ 133 ปี ก.ค.ศ. อาณาจักรเปอร์กามุนก็ตกเป็นของโรม

พลังอำนาจทางทหารคือพลังสำคัญในการสร้างจักรวรรดิ พลังอำนาจทางการเมืองได้หนุนเนื่องให้ชาวโรมันเป็นใหญ่ได้สำเร็จด้วย ชาวโรมันได้ดำเนินภารกิจโดยยั่งยืนให้บรรดาคนครหรีอาณาจักรทั้งหลายแตกแยกแตกสลายพลังต่อสู้ ไม่ว่าจะเป็นอาณาจักรของราชวงศ์เซลิวซิค (Seleucid, ปกครองเอเชียในและภูมิภาคเอเชียตะวันตกระหว่างทะเลเมดิเตอร์เรเนียน กับแม่น้ำสีน้ำเงิน) อียิปต์ ซีเรีย เอโตเลีย (Aetolia, ภูมิภาคอ่าวโครินท์, Corinth Bay) นาเซโดเนีย หรือบรรดาสันนิบาตอาคีแห่งนครรัฐกรีก (Achaean Leagues of Greek City-states) บรรดารัฐเซลเลนิสติกแบ่งฝ่ายรบกันเอง ขัดแย้งกันเองอย่างรุนแรง มีหลายครั้งที่โรมถูกเข้าโจมตีให้เข้าช้ายเหลือฝ่ายหนึ่งเพื่อสู้กับอีกฝ่ายหนึ่ง หรือให้ตั้งตนเป็นอนุญาโตตุลาการตัดสินข้อพิพาท บางครั้งให้ปกป้องบ้าง เป็นต้น บทบาทโรมมีส่วนทำให้อำนาจของโลกเซลเลนิสติกขาดความสมดุล

เมื่อถึงปี 146 ปี ก.ค.ศ. โรมได้ควบคุมชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนจากเกาะโรดส์ (Rhodes) ทางตะวันออก ข้ามกรีซ ดัลมาตيا (Dalmatia) อิตาลี โอลิได (South Gaul) ไปสู่สเปนและแอฟริกา แม้แต่เชิงเรียและอิบีป็อกกี้ยังต้องยอมสบายน แม้จะเป็นรัฐอิสระก็ตาม 133 ปี ก.ค.ศ. ชาวโรมันสามารถได้เดินทางไปกว่า ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนคือ “ทะเลของเรา” (“Our sea”)

อาจจะกล่าวได้ว่า โรมได้สร้างผลงานยิ่งใหญ่ที่ไม่เคยมีชนชาติใดสร้าง ได้มาก่อน คือ การรวมโลกเมดิเตอร์เรเนียนให้กลายเป็นอนุสรณ์สำคัญทางการเมืองของประวัติศาสตร์โลก จักรวรรดิโรมันเป็นจักรวรรดิที่ก่อปรด้วยรัฐอาณาจักรส่วนใหญ่ที่แข็งแกร่งและมั่นคง ทว่าขาดความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เมื่อโรมครอบครองรัฐอาณาจักรเหล่านี้ โรมได้สร้างความเป็นปึกแผ่นรวมกันเป็นหนึ่งอย่างไม่เคยมีปรากฏภูมานามก่อน อีกทั้ง โรมยังใช้วัฒนธรรมโรมันกลืนวัฒนธรรมของดินแดนทุกแห่ง ชาวโรมันยังยินยอมให้วัฒนธรรมเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออกแบบเซลเลนิสติกกลืนวัฒนธรรมโรมัน ผสมกลมกลืนวัฒนธรรมจนเกิดความรู้สึกผูกพันเป็นกลุ่มนี้วัฒนธรรมเดียวกัน ทำให้มีความร่วมมือร่วมใจกัน อันเป็นประโยชน์ในการปกครองสำหรับจักรวรรดิโรมัน

การพิชิตจักรวรรดิการ์เดจและโอลิคริกเป็นแต่เพียงการเริ่มต้นของการสร้างจักรวรรดิเท่านั้น จักรวรรดิโรมันจะมีขนาดใหญ่กว่าที่มากในเวลาต่อมา

4. จักรวรรดิโรมันในระยะที่สอง

การสร้างจักรวรรดิระหว่าง 146 ปี ก.ค.ศ. – 27 ปี ก.ค.ศ. ยิ่งใหญ่ด้วยอัจฉริยภาพของบรรดาแม่ทัพคนแล้วคนเล่า กองทัพโรมันก็พัฒนาไปอย่างมีศักยภาพทางทหารทัดเทียมกับความยิ่งใหญ่ของแม่ทัพด้วย แม่ทัพมารีอุส (Gaius Marius, 157 ปี – 86 ปี ก.ค.ศ.) ได้พัฒนาการทหารด้วยการจัดหน่วยรบเป็นกองกำลังของประชาชนผู้ยากจน และพัฒนากองทัพนี้เป็นกองทัพอาชีพ มีการฝึกการทหารและประกอบกำลังเป็นกองพัน (Cohort) และกองร้อย (Century) เป็นหน่วยพื้นฐานของกองพลโรมัน กองทัพโรมันยังมีกองกำลังช่วยรบ (Auxiliary troops) เกณฑ์จากบรรดาเมืองขึ้น และมีเหล่าทหารม้าอาชีพ ตัวแม่ทัพเองก็มีกองทหารรักษาความปลอดภัย (Praetorian Guard) ด้วย

จักรวรรดิแฝดไพศาลเชิญชวนชาวอิตาลีให้ออกไปตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพที่นิยมกันมากคือ การจัดเก็บภาษี การให้บริการเงินกู้ การค้าทาง เป็นต้น การตั้งถิ่นฐานเช่นนั้นได้ดำเนินไปพร้อมกับการสร้างจักรวรรดิ นครโรมไม่เคยอิ่มที่จะเสวยสุขลิ้มรสชัยชนะอันหอมหวาน กำลังแสนyanุภาพโรมันยาตราเข้าสู่คืนเดนที่มีหงส์เคียงเรือรุ่งเรืองคือ โอลิเวลเลนิสติก และคืนเดนที่ป่าเดือนเต็มไปด้วยอนารยชน

ใน 125 ปี ก.ค.ศ. แม่ทัพฟลักกุส (M. Fulvius Flaccus) พิชิตดินแดนกอลได (S. Gaul) และจัดตั้งเป็นมณฑลชื่อกัลลีย นาร์โนเนนซิส (Gallia Narbonensis) เมื่อ 121 ปี ก.ค.ศ. การพิชิต努米เดีย (Numidia, คือแอลจีเรียตะวันออกปัจจุบัน) ต้องใช้ความเพียรพยายามขวนาน เริ่มต้นขึ้นเมื่อระหว่าง 107 ปี – 105 ปี ก.ค.ศ. แม่ทัพชูลา (Sulla) จับพระเจ้าจูกร์ชา (Jugurtha) แห่ง努米เดียเป็นเชลย แล้วแบ่ง努米เดียให้บอคกุส (Bocchus, กษัตริย์แห่งมอร์เตรา เนีย, Mauretania, ในแอฟริกาตะวันตกเนยงหนึ่อ) พระสัสสุระบของพระเจ้าจูกร์ชา และให้แก่พระราชนัดดาในพระเจ้ามัสซินิสชา (Massinissa) แห่ง努米เดีย

การพิชิตอาณาจักรปอนตุส (Pontus) เป็นการอันยากลำบากมิใช่น้อยสำหรับโรม อาณาจักรปอนตุสเป็นอาณาจักรเก่าแก่ในเอเชียน้อยตะวันออกเฉียงเหนือบนชายฝั่งทะเลดำ การพิชิตเริ่มต้นจากการที่โรมยั่งยืนและยุบงให้พระเจ้านิโคเมดิส (Nicomedes) แห่งคืนเดนบีธีเนีย (Bithynia, ในเอเชียน้อยตะวันตกเฉียงเหนือ บนชายฝั่งทะเลดำ) เปิดฉากรบกับปอนตุส เพื่อนบ้าน พระเจ้ามิทริดे�ติสที่ 4 (Mithridates IV Eupator) จึงทรงหันไปรบกับโรม เกิดสражรบขึ้นเรียกว่า สражรบมิทริดे�ติก (Mithridatic War) ในระหว่าง 88 ปี – 84 ปี ก.ค.ศ. โรมหาญกล้ากระทำศึกใหม่ทั้ง ๆ ที่มีปัญหาความตึงเครียดภายในสังคมโรมัน (Social War, 91 ปี – 88 ปี ก.ค.ศ.) เองด้วย ทัพปอนตุสสรุกเข้าเปอร์กามุนแล้ว ดำเนินเด่าขานว่า ทัพปอนตุสสั่งชาวเปอร์กามุนประหารชาวโรมันถึง 80,000 คนภายในวันเดียว แม้จะถูกกระทำอย่างหักพาณฑ์หายเข่นนั้น โรมก็ยังต้องอดทนอดกลั้น มิได้ตอบโต้ให้สาสมทันทีทันใด เพราะยังมีปัญหาสражรบกลางเมืองที่ต้องแก้ไขก่อน จนกระทั่งถึง 84 ปี ก.ค.ศ. โรมจึงส่งแม่ทัพชูลาออกไปรวบรวมรีพลัจดตั้งกองทัพเรือขึ้นในเอเชียและเซเรีย กองกำลังแสนyanุภาพทางทะเลโรมันได้ยาตราทัพไปโดยรอบทะเลเอียเนียและเข้าสู่ทวีปเอเชีย พระเจ้ามิทริดे�ติสทรงยอมจำนน ปอนตุสตกเป็นของโรม สражรบมิทริดेतิกได้เปิดฉากขึ้นอีกเป็นยกที่ 2 ระหว่าง 83 ปี – 81 ปี

ก.ค.ศ. เมื่อโรมตัดสินใจบุกแคปปاد็อกีเชีย (Cappadocia, ในเอเซียนอุบัณชาวยังคงแห่งทะเลคำตะวันออก) และปอนตุส ต่อมามาแม่ทัพป้อมเปyx (Cn. Pompeius Magnus) ได้พิชิตปอนตุสได้สำเร็จเดือนขาดเมื่อ 66 ปี ก.ค.ศ.

การพิชิตปอนตุสส่งเสริมให้โรมคิดขยายอาณาเขตลึกล้ำเข้าไปสู่ภาคในเอเซียไกลยิ่งขึ้น เป้าหมายคือ ดินแดนของปาร์เทีย (Parthia, ในเอเซียตะวันตกเนียงใต้ บนชายฝั่งทะเลสาบแคสปีียน, Caspian ตะวันออกเฉียงใต้) แม่ทัพกราซัส (Crassus) ได้ข้าตราทัพข้ามแม่น้ำ幼发拉底斯 (Euphrates) บุกเข้าปาร์เทียเมื่อ 54 ปี ก.ค.ศ. แต่ไม่กี่สัปดาห์ต่อมา ตัวแม่ทัพตาย กองทัพโรมันพ่ายแพ้อายุบันยันที่สุดด้วยน้ำมือของกองทัพปาร์เทียที่ประกอบด้วยทหารม้าสูมเกราะถืออาวุธหนักและทหารม้ามังชู ความประชัยครั้งนี้ได้ทำให้โรมหยุดชะงักการรุกคืบหน้าสู่ตะวันออกไป 100 ปี การสร้างจักรวรรดิได้หันไปอิกคิทางหนึ่งแทนคือ ทิศตะวันตก ดินแดนที่ตกเป็นเหี้ยวกือ ดินแดนกอล (Gaul)

ดินแดนกอลอยู่ในภาคกลางและภาคเหนือของทวีปยุโรป โดยเป็นดินแดนส่วนที่อยู่บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำไรน์ (Rhine) ผู้พิชิตดินแดนกอลคือ ซีซาร์ (C. Julius Caesar) ผู้ว่าราชการกอลได้ ความสำเร็จมาจากการที่ онарษชนผู้ปกครองกอลผ่าต่าง ๆ แต่ความสามัคคีชักศึกเข้าบ้านเอง ชัยชนะจากสงครามกอล (Gallic Wars) ในระหว่าง 58 ปี – 51 ปี ก.ค.ศ. นั้น นำไปสู่ความรุ่งโรมันเรืองอำนาจของแม่ทัพ ดินแดนกอลถูกจัดตั้งเป็นมณฑลไกโลโพนจากทะเลคำและทะเลเมดิเตอร์เรเนียน มณฑلنั้นปัจจุบันคือดินแดนส่วนมากของฝรั่งเศส เบลเยียม และเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของเนเธอร์แลนด์ส (Netherlands) และเยอรมนี

เมื่อพิชิตดินแดนกอลแล้ว ซีซาร์ได้ข้าตราทัพเข้าพิชิตดินแดนอิลลิริคุม (Illyricum) ชิลล์ไทน์ (Cisalpine) และทรานส์อัลไทน์ กอล (Transalpine Gaul) ชัยชนะครั้งแล้วครั้งเล่า หนุนนำให้ซีซาร์ตัดสินใจยกทัพข้ามแม่น้ำไรน์และช่องแคบอังกฤษลงสองครั้งเมื่อ 55 ปี และ 54 ปี ก.ค.ศ. ไปบุกตีเกาะอังกฤษซึ่งเป็นแหล่งแหล่งสุนกำลังของบรรดาเบลเยียม เป็นภัยคุกคามโรม กองทัพโรมันยังรุกคืบหน้าสู่ตะวันออกใหม่ภายใต้การนำของซีซาร์ เป้าหมายการรุกคือ เอเชียน้อย เป้าหมายอื่นที่สำคัญคือ แอฟริกา ซีซาร์ในยามเรืองอำนาจได้ปราบกบฏ สเปนด้วยทั้งป้อมเปyxและซีซาร์ได้นำชัยชนะยิ่งใหญ่มาสู่ครุโรม ดินแดนล้าค่าที่พิชิตมาคือ ซีเรียและกอล ดินแดนโรมันได้ขยายแผ่กว้างออกไปจากแม่น้ำไรน์ ไปสู่ทิศตะวันตกคือชาย

ฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติก เมื่อสังคրามกลางเมืองสีนีสุดลง ณ ยุทธภูมิอัคติอุน (Actium) เมื่อ 31 ปี ก.ศ. ราชวงศ์ปโตเลมี (Ptolemy) ได้สีนีสุดอำนาจในการปักครองอียิปต์ โรมได้ผนวก อียิปต์นับแต่นั้นมา จักรวรรดิโรมแผ่ไพศาลจากอียิปต์ทางตะวันตกไปสู่ทะเลดำทางตะวันออก จักรวรรดิประกอบด้วยคืนแคนประภพผนวกรวมกับโรม ประเกทจัดตั้งเป็นมณฑล และประภพเป็นอาณาจักรที่ขึ้นต่อโรมในด้านการป้องกันอาณาจักรหรือในด้านการอุปถัมภ์ ค้ำจุน (Client kingdoms) การสร้างจักรวรรดินี้ความหมายอื่นเป็นผลพลอยได้คือ การเผยแพร่องค์ธรรมกรีกและเลนนิสติกไปสู่ยุโรปตะวันตก นี่คือผลงานยิ่งใหญ่ถาวรยิ่งยืนของซีซาร์ ที่เดียว

ลักษณะจักรวรรดินิยมแบบโรมันแสดงรูปแบบเป็นสองแบบ ในตะวันตกซึ่งเป็นเขตของอนารยชน โรมกระทำศึกอย่างห้าวหาญ ห้าวร้ายเดิมที่ การสู้รบดุเดือด ป่าถื่น เที่ยม หาญ ข้ามอกกว่าจะพิชิตคืนแคนได้ ในตะวันออกซึ่งเป็นโลกกรีกและเลนนิสติกที่เจริญสูงส่ง กว่าโรมและเป็นโลกของประชากรผู้เจริญกับก็มาก โรมเลือกที่จะสร้างพระคุณมากกว่าพระเดช โรมตั้งตนเป็นผู้อุปถัมภ์ค้ำจุนและผู้พิทักษ์ (Patron) มากกว่าจะตั้งตนเป็นเจ้าข้าครอง (Master) นโยบายนี้สะท้อนว่า โรมไม่ต้องการปักครองคืนแคนโดยตรง เพราะมีประชากรมาก ยากแก่การควบคุม โรมจะผนวกคืนแคนกีเฉพาะเมื่อคืนแคนนี้แข็งเมืองขนาดที่จะปักครองเท่านั้น

การสร้างจักรวรรดิในระยะเวลาที่ไม่ยาวนานนักไม่ถึง 200 ปี ข้อมท้าทายให้ต้องพิจารณาว่า จักรวรรดิที่แผ่ไพศาลนั้นควรมีระบบการปักครองใดจึงจะมีประสิทธิภาพก่อเกิดประสิทธิผล ?

5. จักรวรรดิและความละโมบโอลามาก

โดยธรรมเนียมการยุทธ์แล้ว ผู้ชนะย่อมได้รับทรัพย์เชลยคือ ที่ดิน ผู้คนและทรัพย์สินของ ในสมัยโรมนั้นการศึกรวมอิตาลี โรมได้จัดสรรปันส่วนทรัพย์เชลยโดยเฉพาะที่ดินให้แก่พลเมืองผู้ยากไร้ของตน พลเมืองผู้มีที่ดินจึงมีคุณสมบัติครบที่จะเป็นทหารชาวนา (Peasant soldiers) การจัดสรรปันส่วนที่ดินแก่พลเมืองผู้ยากไร้จึงสามารถบรรเทาความตึง

เครียคระหว่างชนชั้นอันสืบเนื่องมาจากการแบ่งชนชั้นตามความยากคิดีจนในสังคมได้ระยะหนึ่ง แต่ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์มาค่าแทนการรวมอิตาลีคือ ชนชั้นสูงผู้ปกครอง

เมื่อโรมแฝงขยายอำนาจอาณาเขตออกจากความสมุทรอิตาลีไปสู่ตะวันตกและตะวันออก ทรัพย์เชลยมหาศาลและค่าปฏิกรรมสังคมรากฐานจากสังคมปูนิกและสังคมมาซีโดเนีย หลังไหหลักเข้าสู่จักรวรดิ ที่สำคัญคือ ทาส ทองคำแท่ง เงินแท่ง เพชรนิลจินดาและศิลป์ปัตถุล้ำค่า โรมมีธรรมเนียมปฏิบัติองค์สรรปันส่วนทรัพย์เชลยให้แก่เหล่าทหารหาญ แม่ทัพนายกองของเองมีสิทธิ์ของธรรมที่จะเป็นผู้จัดสรรปันส่วนทรัพย์เชลยให้แก่ตนเอง คณะบริหารและเหล่าทหาร ทรัพย์เชลยอึกส่วนหนึ่งต้องส่งเข้าห้องพระคลังโรม แม่ทัพนายกองยังมีสิทธิ์นำทรัพย์เชลยไปใช้ในราชการ ได้ เช่น ก่อสร้างอาคารสาธารณณะ วัดวาอารามและใช้ในการส่วนตัวอิงแอบราชการ ประชาชนโรมันเองก็ได้รับส่วนแบ่งทรัพย์เชลยแต่มีปริมาณเทียบไม่ได้กับส่วนแบ่งมหาศาลมีผู้ปกครองโรมันได้รับ พลเมืองได้รับที่ดินน้อยหรือเช่าที่ดินของดินแดนที่พิชิตมา แม้แต่ทหารผ่านศึกก็ได้รับที่ดินเข้าด้วยกันมาก ความมั่งคั่งมหาศาลมีผู้ปกครองหลังไหไปสู่เมืองแม่ทัพนายกอง คณะผู้ปกครองและชนชั้นสูง

จักรวรรดิกับความเปลี่ยนแปลง

ความเปลี่ยนแปลงของสมัยสาธารณรัฐคืออาการหรือสัญญาณบอกเหตุ อันเป็นผลมาจากการหลักที่ล่าช้ามาก 2 กระบวนการ เป็นเวลา 200 ปี คือ กระบวนการของความเสื่อม (Decay) และกระบวนการของการขยายการปกครองโรมันไปทั่วทั้งจักรวรรดิ สังคมปูนิก (264 ปี – 202 ปี ก.ค.ศ.) ได้สร้างโรมันขึ้นเป็นจักรวรรดิ เป็นครั้งแรกที่โรมได้พนักศินแคนไกลโลพันทะเลแล้วจัดตั้งเป็นมณฑล ก่อนนั้น โรมไม่เคยพนักศินแคนแล้วจัดตั้งเป็นมณฑล การรวมอิตาลีมีแต่การจัดตั้งระบบพันธมิตร (System of alliances)

1. การปกครองจักรวรรดิ

โดยที่ชาวโรมันได้ครอบครองดินแดนโดยวิธีการต่าง ๆ มีทั้งการพิชิตดินแดนโดยตรง มีทั้งการพนักศินแคนและมีทั้งดินแคนที่ยอม服從มิภักดีโดยดี เป็นต้น การปกครองจักรวรรดิจึงเป็นต้องพิจารณาวิธีการปกครองอันเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของการได้

มาซึ่งคินแคน คำนึงถึงสภาพแวดล้อมทั้งด้านบุคคลและวัฒนธรรมอันแตกต่างกับโรมันประกอบด้วย เสื่อนไวนปัจจัยทางภาษาภิ的感情ให้โรมันมีวิธีการปกครองจักรวรรดิหลายแบบ ที่ขึ้นชื่อได้แก่

1. การปกครองโดยตรง คินแคนได้ที่โรมพิชิตแล้วผ่านมา จะถูกจัดตั้งเป็นมณฑล ผู้ดํานินการจัดตั้งมณฑลมักจะเป็นแม่ทัพผู้พิชิต โรมจัดส่งคณะกรรมการมาชิการ 1 ชุด ประกอบด้วยสมาชิกสภาซึ่เนต 10 คน ออกไปช่วย การจัดตั้งมณฑลต้องยึดถือตามกฎหมายตระการจัดตั้ง (Charter of organization) เรียกว่า Lex data ปกติแล้ว สภาซึ่เนตให้ความเห็นชอบขึ้นยกฎบัตร มีตัวอย่างเช่น ในระยะแรก ผู้ปกครองมณฑลซิซิลี ชาร์ดิเนีย คอร์ซิกา และสเปนใกล้ส่วนใหญ่คือ รองกงสุล (Praetors) ต่อมาคือ ผู้รักษาการรองกงสุล (Pro-praetors) ปกครองคินแคนที่สำคัญน้อยกว่ามณฑล เป็นมณฑลของระดับรองกงสุล (Praetorian provinces)

โดยทั่วไปแล้ว โรมแต่งตั้งข้าราชการ โรมันไปปกครองมณฑล ผู้ว่าราชการมณฑล (Governors) อาจเป็นอดีตเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง โรมันชั้นสูงหรืออาจเป็นแม่ทัพให้รักษาการผู้ว่าราชการมณฑลหนึ่งหรือหลายมณฑล (Proconsul) ตัวอย่างมีปรากฏในจักรวรรดิด้านตะวันตกคือ ภาคเหนือของอิตาลี สเปนและคินแคนโรมันในแอฟริกา ส่วนเป็นคินแคนที่โรมพิชิตโดยตรง

มณฑลคือหน่วยพื้นฐานของจักรวรรดิ มีผู้ว่าราชการมณฑล ได้รับมอบหมายอำนาจให้เป็นทั้งกงสุล (Consular powers) และแม่ทัพ มีวาระ 1 ปี ผู้ว่าราชการมีหน้าที่หลักคือ ป้องกันมณฑลและเป็นผู้พิพากษาสำหรับพลเมืองโรมัน หน้าที่รองคือ การบริหารการจัดเก็บภาษีทางตรงหรือทางอ้อม โดยปกติแล้ว มีเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นหรือเจ้าภาษี (Tax farmers, อาจจะไม่ได้เป็นพลเมืองโรมัน) จัดเก็บภาษี มณฑลมีเจ้าหน้าที่กำกับ (Quaestor) รับผิดชอบการรวบรวมภาษีทางตรง (Direct taxes) เท่านั้น โรมไม่มีระบบการบริหารจัดเก็บภาษีและระบบจัดการที่คินสาราระอย่างสถาบัชันช้อน โรมมักนิยมใช้วิธีการเรียกประมูลที่นกรโรม แล้วให้ผู้รับประมูลต้องทำสัญญากับรัฐ ทุก 5 ปี เจ้าหน้าที่นายทะเบียนสำมโนครัว (Censors) จัดการเรียกประมูล บริษัทของนายทุนเอกชน (Private capitalists, publicani) เป็นผู้รับประมูล สมาชิกของบริษัทคือ บรรดาพลเมืองผู้เป็นทหารม้าชนชั้นสูง (Equites) ส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานของสมาชิกสภาซึ่เนต ผู้รับประมูลภาษีหรือเจ้าหน้าที่มักเป็นนายทุนนายธนาคาร ปีโควี

ภัยพิบัติ เก็บภาษีน้อย คณะผู้ปกครองครองต้องรับผิดชอบ ต้องกู้ขึ้นจากเจ้าภาษีโดยเสียค่าเบี้ยในอัตราสูงมาก เป็นเหตุให้คณะผู้ปกครองเป็นหนี้สินล้นพ้นดัว

การปกครองมณฑลโดยเจ้าบรรดาครดานครดำเนินไปอย่างปราศจากการแทรกแซงจากส่วนกลาง บรรดาครและมณฑลป้องกันตนเองและรักษาความสงบภายในเอง บรรดาชนชั้นสูงคือคณะผู้ปกครองมณฑลและนคร โรมไม่คิดพยาบาลที่จะจัดระเบียบการปกครองมณฑลให้เป็นระบบระเบียบเดียวกัน

2. การควบคุมดินแดน คืนแดนบางแห่งที่แม่พิชิตได้มา โรมก็ไม่ผนวกเป็นส่วนหนึ่งของโรม โรมไม่ปกครองดินแดนนี้โดยตรง โรมไม่ผนวกดินแดนโดยไม่จำเป็น เพราะโรมต้องการรักษาภาพลักษณ์ของการเป็นผู้ทรงคุณธรรม พร้อมที่จะเป็นผู้กอบกู้อิฐภาพให้แก่ชนชาติอื่นผู้ตกทุกข์ได้ยากภายใต้การปกครองอันกดดันเข้มแข็ง โรมตั้งตนเป็นผู้ปลดแอกทราชและหินยื่นเสรีภาพให้แก่ประชาชน โดยไม่มีจุดมุ่งหมายที่จะตั้งตนเป็นเจ้าของดินแดน ดังเช่นกรณีการปลดแอกทรราชมาซิโดเนียและราชวงศ์เซลลิวซิด (Seleucid, 312 ปี-64 ปี ก.ค.ศ., ปกครองดินแดนส่วนใหญ่ของเอเชียน้อย ซีเรีย เปรอร์เซีย และบัคเตรีย, Bactria) ให้แก่ชาวกรีก ในบางกรณี แม่พิชิตคืนดินแดนได้โดยสภาพดีก็ตาม โรมก็ไม่ผนวกดินแดน โรมไม่ปกครองโดยตรง หากแต่ใช้วิธีการควบคุมดินแดน

โรมตระหนักรู้ว่า โดยธรรมชาติแล้ว ผู้แพ้ต้องการปกครองตนเอง โรมยินยอมให้ดินแดนนี้ ๆ ปกครองตนเอง ผู้ปกครองอาจเป็นอดีตผู้ปกครองหรืออาจเป็นผู้ปกครองใหม่ โรมปกป้องคณะผู้ปกครองนี้จากผองกัยทั้งภายในและภายนอก คณะผู้ปกครองนี้ก็ต้องจงรักภักดีต่อโรมและรักษาผลประโยชน์โรมันในดินแดนของตน เช่น การจัดสรรที่ดิน เป็นต้น ผลประโยชน์ร่วมกันย่อมสร้างความสัมพันธ์อันแนบแน่นได้ดีกว่าการใช้อำนาจมาตราให้กลดจีบเข้มแข็งให้กลัว ดีกว่าการปกครองโดยตรงที่โรมอาจเพชญการต่อต้านภายใน และดีกว่าการตั้งผู้ว่าราชการโรมันออกไปปกครอง ซึ่งอาจเปิดโอกาสให้ผู้นั้นสร้างสมำناจโดยมีดินแดนและทรัพยากรเป็นพื้นฐานแห่งอำนาจคุกคามจักรวรดิโรมันได้ วิธีการควบคุมดังกล่าวมีดัวอย่างกรณีบรรดาครรัฐกรีก โรมให้กรีซปกครองตนเองตามนโยบายให้เสรีภาพและตามนโยบายทางการเมืองอีกด้านหนึ่งคือ หมายมุ่งลดอำนาจมาซิโดเนียและซีเรียให้ครองสำนักบรรดาครรัฐกรีก

ตามนโยบายความคุมคินแคน คณะผู้ปกครองซึ่งเป็นชนชั้นสูงปกครองคินแคนไปตามลำพัง และระหว่างรักษาผลประโยชน์โรมันอิชชิพ เมื่อเกิดเหตุเพทกัยอันใด โรมย้อมเย็นเมื่อเข้าไปช่วยเหลือคณะผู้ปกครอง แต่ความช่วยเหลือนั้นมากน้อยเพียงใดบ้างหากที่จะตรวจสอบได้ โดยเฉพาะกรณีความขัดแย้งระหว่างคณะผู้ปกครองกับประชาชนผู้ยากไร้ โรมจะกำหนดนโยบายอย่างไรเพื่อรักษาทั้งอำนาจตนและอำนาจของคณะผู้ปกครอง โดยสามารถรักษาฐานมวลชนในคินแคนนี้ ๆ ด้วย ?

อาจจะกล่าวได้ว่า ชาวโรมันแห่งชาวยอดำจากอาณาเขต แต่ไม่มีนโยบายพนวกคินแคนโดยไม่จำเป็น เพราะถือว่ามิใช่วิสัยโรมันที่จะห้ามทำลายล้างอิฐราศตั้รุ ภารดักณ์ ลงคงคือสิ่งที่โรมต้องการ แต่ถึงกระนั้น ด้านคินแคนนี้เป็นกบฏแข็งเมือง โรมก็พร้อมที่จะปราบปรามเด็ดขาดและพนวกคินแคนนี้ทันทีเหมือนกัน คินแคนนี้ก็จะกลับกลายเป็นมณฑลภายใต้การปกครองโรมัน

3. การกำหนดให้มิตรประเทศปกครองคินแคนที่พิชิตแล้ว ชาวโรมันพิชิตคินแคนแล้วมอบหมายให้รัฐอาณาจักรผู้เป็นมิตรหรือพันธมิตรปกครองแทน มิตรมีอาทิ เปอร์กัม (Pergamum) เกาะโรดส์ (Rhodes) เป็นต้น

4. การให้ชาวโรมันจัดตั้งนิกมในคินแคนที่พิชิต ประเพณีนี้มีมาตั้งแต่ครั้งที่โรมพิชิตอาณาจักรสกอตแลนด์ โรมได้ส่งเสริมให้ทหารเกณฑ์ผ่านศึกไปตั้งถิ่นฐานนิกมในคินแคนที่พิชิต นิกมได้เติบใหญ่กล้ายเป็นเมือง (Towns) มีสังคมเมืองแบบสังคมทหาร คินแคนเหล่านี้น้อยกว่าที่ได้รับการปกครองของทหารผ่านศึก การใช้ทหารผ่านศึกนับว่าเป็นกุศโลภัยที่แยกยลลิ่งทหารผ่านศึกก่อจักรกลที่ทรงประสิทธิภาพยิ่งสำหรับการปกครองคินแคน

นอกจากการปกครองหดใหญ่แล้ว โรมยังเรียกเกณฑ์สิ่งของบรรณาการจากบรรดาคินแคนที่พิชิตแล้ว เดิมที่เดียว เมื่อรุ่นควบสมุทรอิตาลี โรมยังมีจิตใจไว้ทางขวาอีก เพื่อให้ผู้คนร่วมสังคมโรมันโดยให้เป็นมิตรหรือพันธมิตรและให้สถานภาพของการเป็นพลเมือง แม้จะไม่ให้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง โรมได้เรียกเกณฑ์แรงงานเป็นทหารมากกว่าจะเรียกเกณฑ์ที่รับพลสิ่งของบรรณาการจากคินแคนอิตาลี เมื่อได้รับชัยชนะในสงครามปูนิครั้งที่ 1 โรมหมายมุ่งที่จะปกครองและเก็บภาษีคินแคนที่ได้รับมากกว่าจะเกณฑ์แรงงานให้เป็นทหาร

ภาษาที่เรียกจากดินแดน มีอาทิ ภาษาพืชผล 1/10 ของซีซีดี และภาษาพืชผลจากเกษตรกรคิดเนี่ย บรรดาดินแดนที่เป็นมิตรต่อนatureด้วยการช่วยเหลือทางการทหารเมื่อโรมเรียกเกณฑ์

จักรวรรดิโรมันในสมัยสาธารณรัฐยังคงใช้ในโภนวยปักษ์ของดินแดนให้มีทั้ง ระบบที่ดินแบบแผน มีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง และดินแดนทุกหนแห่งต้องเดียวกัน บรรดาผู้ปกครองดินแดนในจักรวรรดิคือ ชนชั้นสูง ล้วนยึดถือนโยบายโรมันเป็นสำคัญ ทั้ง จักรวรรดิมีสันติสุข ความมั่นคงปลอดภัย กบฏรุนแรงเกิดขึ้นน้อย ชาวโรมันถือว่าตนกระทำ ศึกเพื่อรักษาสันติภาพ ความมั่นคงปลอดภัย กบฏรุนแรงเกิดขึ้นน้อย ชาวโรมันถือว่าตนกระทำ ธรรมอันสูงส่ง การหยับยิ่นให้สถานภาพพลเมืองแก่ประชาชนต่างชาติเป็นกุศโลภัยโน้ม น้าวใจให้ประชาชนต่างชาติได้ก้าวเข้าสู่อารยธรรมโรมัน หล่อหลอมทั้งกายและใจให้อุทิศ ชีวิตเพื่อโรม ทั้งนี้ ชาวโรมันมิได้มีความเอนเอียงอุดมไปแต่ฝ่ายใด ชาวโรมันมีความเอนเอียงอุดมไปแต่ฝ่ายด้านวัฒนธรรมเท่านั้น คือ การถือว่า ชนต่างชาติล้วนเป็นอนารยชนต่ำต้อยกว่า แต่ชาวโรมันก็พร้อมที่จะเปิดโอกาสให้ อนารยชนพัฒนาตนเองให้เป็นผู้เจริญตามแบบโรมัน

แม้แต่กรีซผู้เจริญสูงส่งมาก่อนโรม ก็ยังต้องเกรงขามอำนาจโรมัน บรรดากรริก ล้วนยกย่องให้เกียรติโรมในทุกวิถีทาง ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 2 ก.ศ. กรีซสถาปนาลัทธิพิธีมาก มากเพื่อบูชาพระเทพีโรมา (Roma) คำ Rhōmē ในภาษากรีก แปลว่า อำนาจ แม้แต่นักคิดสำคัญ ของโรม กรีซก็สถาปนาลัทธิพิธีบูชาตัวบุคคลนั้น ๆ ด้วย เช่น ลัทธิพิธีบูชาฟารามินิ奴ส (Famininus) จึงไม่เป็นการประหลาดเลยว่า บรรดาธัณฑ์โรมันเริ่มเคลื่บเคลือบสืบกัน ทั้งที่ยังคงบรรดาท้าวพระยาหากษัตริย์ของโลกเหล่านั้น

ภายใต้ระบบศีลธรรมจรรยาโรมัน ทุกหนแห่งในจักรวรรดิต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะ ต้องปฏิบัติตามความประพฤติของโรมเป็นสำคัญ ถ้าขัดขืนไม่อยู่ในโواหา โรมจะปราบ ปราบอย่างเท็มหมดและประจานให้เสื่อมเสียเกียรติและอับอายสุดประมาณ ดังนั้น การปกครองแบบโรมันอาจมีทั้งคุณและโทษ ในสายตาของบรรดาผู้ต่อต้าน เช่นชาวกรีก โรม จึงคุ เหมือนกับจะเลวพอ ๆ กับการเผา บรรดาพันธมิตรก็มีความคับแค้นทับถมทวี เมื่อโรมเรียก เกณฑ์ทหารมากขึ้นเพื่อชดเชยกับการที่ขาดชานาเป็นทหาร (Peasant soldiers) มากขึ้นทุกที เมื่อสาธารณะใกล้จะปิดปากลงนั้น การปกครองจักรวรรดิเริ่มมีปัญหาแล้ว บรรดาดินแดน

เริ่มแปรพัฒนา แม้โรมจะ “เขือค ไก่ให้ลิงคู” หลายครั้งก็ตาม การแข่งเมืองของสเปนคือตัวอย่างที่ดี สเปนกบฏเมื่อ 153 ปี และระหว่าง 143 ปี – 133 ปี ก.ศ. โรมปราบอย่างเด็ดขาด ครั้งแล้วครั้งเล่าจนสำเร็จท้ายสุดเมื่อ 77 ปี ก.ศ.

2. ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

การสร้างจักรวรดิโดยยุทธวิธีได้ทำให้วิถีเศรษฐกิจโรมันต้องเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังที่ปรากฏชัดเป็นรูปธรรมคือ ทั่วทุกหนแห่งที่เป็นยุทธภูมิส่วนใหญ่เป็นท้องไทรท้องนา ล้วนยังเป็นแหล่งผลิตอาหาร ไม่ได้ผลเดียวที่ อิกหั้ง ไม่สามารถแข่งกับผลผลิตราคากูกจากมณฑล ชาวนาผู้ลูกเกณฑ์ไปรบก็มิได้ทำไร่ทำนา ทำให้ผลผลิตการเกษตรลดลงมาก ทหารออกรอบกีชาดแคลนเสบียงอาหาร เมื่อเสร็จศึก ทหารผ่านศึกยกไรีที่ทำกินเป็นส่วนใหญ่

ในสมัยก่อต้นมา โรมมีความผูกพันกับที่ดินมาก และมีธรรมเนียมเชริญรอยตามวิถีบรรพชน (Way of the ancestors) ซึ่งมีพลังศักดิ์ธรรมสูงชูงิให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ชาวไร่ชาวนาในอดีตของโรมแต่โบราณคือ ผู้เป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็กประมาณ 6 เอเคตร (Acres, 1 เอเคตร = 2 ไร่ครึ่ง) เพราะปลูกพอยังชีพในครัวเรือน พืชผลหลักคือ องุ่นและมะกอก ภายหลังสิ่งกรรมมา เช่นเดียวก็อีก 168 ปี ก.ศ. สงเคราะห์ให้ชาวไร่ชาวนาล้มลงด้วย ทหารชาวนาในอิตาลีภาคกลางต้องสาระทึ่งที่นาและสิทธิ์ทำผลประโยชน์นี้สำหรับเพื่อต้องไปส่งกรรมยาวนาน ชาวนาส่วนใหญ่ไม่มีที่ดิน ต้องทำงานตามเมืองใหญ่น้อย

ทหารผ่านศึกเป็นเหยื่อสังคมด้วย เพราะต้องทิ้งถิ่นที่เกิดไว้รานาไปศึกยาวนานหลายปี ไม่มีโอกาสกลับคืนถิ่น ครอบครัวทหารมีมากที่ตกยาก ต้องจำนำองไว้รานาเพื่อเลี้ยงชีพ ท้ายสุด ครอบครัวทหารต้องสูญเสียที่ดินไปเมื่อหลุดจำนำองให้แก่ชนชั้นสูงผู้เป็นเจ้าหนี้ เมื่อศึกสงครามยุติ ทหารผ่านศึกกลับมาดูภูมิ ทำไวร์นาต่อไปด้วยความยากลำบาก เพราะไวร์นาเตียนไม่คุ้มกับการเพาะปลูกต่อไป อิกหั้งมีที่ดินน้อยไม่เพียงพอที่จะเพาะปลูกให้คุ้มผลค่าตอบแทน นอกจากนั้น ทหารเคยคุ้นกับชีวิตในเมืองในนามศึกสงคราม จึงมักขายที่ดิน อพยพเข้าไปทำงานตามเมือง โดยเฉพาะนครโรม แต่ทหารส่วนใหญ่ไม่มีงานทำ เพราะท่าเป็นแรงงานถูกดึงกว่าทหาร ท้ายสุด ทหารจึงตั้งชุมชนมากมายที่แออัดมีสภาพชีวิตเสื่อมโรม (Slum)

ในบรรดาเมืองใหญ่น้อยของจักรวรรดิ ทั้งชาวนาและทหารตกยากไร้ที่ทำกิน กลายเป็นพลเมืองโรมันแต่ในนาม โดยเนื้อแท้แล้วเป็นผู้ใช้แรงงาน (Proletariat) มากกว่า

การสร้างจักรวรรดิได้สร้างอิฐนาจและความมั่งคั่งมาศาลให้แก่ผู้มีอิฐนาจ ผู้คนที่ร่ำรวยและผู้ที่ลงทุนทำการเกษตรนาดใหญ่ใช้แรงงานทาส ความมั่งคั่งจากการพิชิตคืนแดนถูกพลิกแพลงแปลงเป็นการลงทุนซื้อที่ดินและทำการเกษตรนาดใหญ่ (Plantation estates) การขยายพื้นที่การเกษตรยังมาจากภารกุญแจครอบครองที่ดินของชาวไร่ชาวนาหรือมาจากการบังคับซื้อ พื้นที่เพาะปลูกขนาดใหญ่มีโครงสร้างสถาปัตย์ขึ้นและมีจุดประสงค์หลักหลายมากกว่าการเพียงแต่เพาะปลูก แรงงานสำคัญคือ ทาส มิใช่ชาวไร่ชาวนาที่เช่าที่ทำกิน เจ้าของที่ดินและกิจการส่วนใหญ่ไม่ได้อยู่ตามไร่นา หากแต่อยู่ในเมือง ชาวไร่ชาวนาที่ขายที่ดินโดยสมัครใจหรือจำยอม ไม่สามารถทำประโยชน์บนที่ดินสาธารณะ ล้วนต้องทำงานในเมือง กลายเป็นคนหลักคลอย ไม่มีความมั่นคงในชีวิต

กิจการเกษตรนาดใหญ่มีโครงสร้างสำคัญประกอบด้วยสวนผลไม้ ป่ามะกอก ไร่ อุ่น การเลี้ยงสัตว์เกลี้ยงข้ามถิ่นข้ามทุ่งและการเพาะปลูกพืชผลทั่วไป ไร่ขนาดใหญ่ที่มีโครงสร้าง เช่นนี้ปรากฏทั่วไปในอิตาลีภาคกลาง การครอบครองที่ดินส่วนใหญ่ในภาคกลางกลับทำให้โรมเสียประโยชน์ในระยะยาวนาน เพราะโรมยังจำเป็นต้องพึ่งพาชาวนาเจ้าที่ดินให้เป็นทหาร เมื่อชาวนาไร่ที่ทำกิน เป็นทหารไม่ได้ โรมจำเป็นต้องเกณฑ์ทหารจากเมืองขึ้น มิตรหรือพันธมิตร ชาวนาเองเมื่อไร่ที่ดินแม้แต่จะยังชีพในครัวเรือน ก็ขาดคุณสมบัติที่จะเป็นทหาร หมวดโօกาสได้รับส่วนแบ่งทรัพย์เหลวและสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้ง การพิชิตคืนแดนสำหรับชาวนาแล้ว จึงดูเหมือนเป็นภารมาภัย

เศรษฐกิจการเกษตรโรมันได้เปลี่ยนโฉมหน้ากลายเป็นเศรษฐกิจการเกษตรนาดใหญ่ แรงงานสำคัญคือแรงงานทาส เจ้าของที่ดินและแรงงานคือชนชั้นสูงผู้ปกครอง เมื่อถึงศตวรรษที่ 1 ก.ค.ศ. กิจการเกษตรนาดใหญ่เดิมใหญ่ใช้แรงงานทาสเป็นหลักมากขึ้น ทาสมาจากไหน? ทาสส่วนใหญ่มาจากการเป็นทาสเซลบมากกว่าจากการซื้อขาย ทาสยังอาจถูกกำหนดให้เป็นเครื่องแลกเปลี่ยนสินค้าได้ด้วย มีทาสภานามที่ทำงานโดยมีค่าตอบแทนและมีอิทธิพลที่ซื้อขายภาพได้ การมีทาสแบบโรมันแสดงออกได้หลักหลาจันยาที่จะกำหนดนิยามคำว่า ทาสโรมัน ทาสส่วนใหญ่ตัวคนเดียว ไม่มีครอบครัวเป็นภาระให้ นายทาสเลี้ยงดู

ในสมัยโรมันโบราณ ทาสมีสิทธิตามกฎหมาย สังคมโรมันเป็นสังคมหนึ่งในไม้กี่สังคมของโลกร่วมสมัยที่เศรษฐกิจต้องพึ่งพาการมีทาสเป็นสำคัญ เศรษฐกิจที่อาศัยแรงงานทาสย่อมหมุดความจำเป็นที่จะพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต ทาสคือแรงงานถูกเหลือเฟือผู้สร้างศิลปวัตถุศิลปสถาน แรงงานถูกส่งเสริมให้มีการสร้างสรรค์ศิลปกรรมให้ญี่ปุ่นอยู่ได้อย่างใหญ่โตสวยงาม

นอกจากการเกณฑ์ที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว การค้าขายก็เปลี่ยนแปลงด้วย ก่อนสมัยสร้างจักรวรดิ ชาวอิตาลีส่งออกพืชผล เหล้าอุ่นและน้ำมันมะกอก เมื่อปีศักราชการสร้างจักรวรดิ โรมให้ความสำคัญแก่การค้าข้าวโพดมากเป็นพิเศษ เพราะจำเป็นต้องเลี้ยงกองทัพและประชาชน โรมซื้อข้าวโพดเป็นประจำ เมื่อพิชิตครีเจแล้ว นับแต่ 146 ปี ก.ค.ศ. ข้าวโพดจากแอฟริกาถือว่าเป็นสินค้าจำเป็นยิ่งขาดสำหรับโรม

ในการค้าขาย เจ้าที่ดินผู้ยังไหญ่องดำเนินการค้าขายในนามของทาสผู้ที่เป็นไทรเดิมเคยเป็นทาส, Freedmen) ทาสผู้เป็นไทรเป็นเจ้าของเรือได้โดยนิติธรรมและมีข้อผูกมัดต้องช่วยเหลือนายของตน หรือช่วยดำเนินการค้าพืชผล บางครั้งชื่อขายพืชผลล่วงหน้าทั้ง ๆ ที่บังคัดนัยไม่ได้เก็บ การค้าเจริญงูใจให้ผู้เป็นไหญ่องอาทิ สมาคมสภารัฐเนตองสนในการค้าขายบรรดาสมาคมสภารัฐเนตได้ตั้งตนเป็นนายทุนเงินกู้ให้แก่พ่อค้า นักธุรกิจ นักการทูต เป็นต้น และร่วมกับเจ้าภาษีในการจัดเก็บภาษีตามกฎาล บรรดาสมาคมสภารัฐเนตและพ่อค้านักธุรกิจนิยมมีระบบอุปถัมภ์ (System of patronage) สมาคมสภารัฐเนตใช้อำนาจหน้าที่ในตำแหน่งปกป้องคุ้มครองการค้าและธุรกิจให้แก่พ่อค้านักธุรกิจ โดยได้รับค่าตอบแทนเป็นส่วนแบ่งผลกำไร เมื่อการค้าพัฒนามากขึ้น โรมส่งเสริมการค้าด้วยการกำหนดให้หafenครเป็นเมืองท่าเสรี (Free port) ดังเช่น นครเดโลส (Delos) เมื่อ 167 ปี ก.ค.ศ. โรมได้กำหนดระเบียบการผลิตและจัดจำหน่ายสินค้าในจักรวรดิ เช่น ห้ามประชาชนของดินแดนทรายอัลไพน์ (Transalpine หรือกอลใต้, South Gaul) ทำเหล้าอุ่นและมะกอกชาบับโรม ในการค้าขายทั่วไป โรมไม่มีระบบเงินตรากลาง (Common Coinage) ยกเว้นการกำหนดระบบเงินตรากลางเพื่อประโยชน์ในการจัดเก็บค่าธรรมเนียมท่าเรือ ชาวโรมันหมุนเวียนหรือยกมาปั้นโรมันภายในควบคุมอิตาลี โดยมีแบบอย่างการหมุนเวียนที่ไม่เสมอภาคทั้งในด้านชนิดและปริมาณของเหรียญ หลังสังครวมปั้นนิกครั้งที่ 2 อิตาลีมีระบบเศรษฐกิจและระบบการเงินที่มีเอกภาพ มีการใช้หรือยกมาปั้นตามชุมชนอิตาลีและสถานที่ทั่วไป ทหารผ่านศึกได้เผยแพร่การใช้หรือยก

ไปตามมาตรฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามกฎหมายภาคที่ออกเข้าแอบเพนไนส์ ความมั่งคั่งจากการพิชิตโลกและเลนนิสติกได้ส่งเสริมให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจการตลาด (Market economy) โดยเน้นการเงิน (Monetary) และเอกสารของเศรษฐกิจ มีสัญญาณชัดเจนถึงการมีระบบการพัฒนาการแลกเปลี่ยนสินค้าโดยใช้เงินตรา

ในระยะแรกของการสร้างจักรวรรดิ โรมยังไม่ตระหนักรถึงการสืบเปลี่ยนทรัพยากรไปในการศึกษา แม้อ้วรับชัยชนะ โรมนิยมเรียกบังคับเอาแต่ค่าปฏิกรณ์ลงกรรม (Reparation) จากผู้ประชัยเท่านั้น แต่ต่อมาในสมัยกงสุลซูลา (Sulla) รัฐมีศึกษาลงกรรมมาก มีปัญหาการเงินหนัก จำเป็นต้องหารายได้ด้วยการเรียกเก็บภาษีจากคนเด่นภายในตัวของโรมัน การสร้างจักรวรรดิหลายเป็นภาระหนักต่อการเงินการคลังโรมันมาก ในปลายศตวรรษที่ 3 ก.ค.ศ. ตั้งแต่โรมันมีปัญหานี้สินและปัญหาไร้ที่ดิน เป็นปัญหาใหญ่ก่อเกิดความตึงเครียดขึ้นระหว่างชนชั้นสูงกับสามัญชน เมื่อ 200 ปี ก.ค.ศ. ประชาชนที่เป็นพลเมืองกว่าครึ่งเท่านั้นที่ครอบครองที่ดิน ชีวิตยากไร้ล้านคนยังสำหรับผู้ยากไร้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวนา

ภายหลังลงกรรมมาเช่นโรมัน ชาวอิตาลีทั่วไปตกยาก ไม่ได้รับอภิสิทธิ์ของการเป็นพลเมืองโรมัน ต้องแบกรับภาระหนัก ต้องทิ้งแผ่นดินเกิด ละทิ้งที่ดินของตนที่ถูกบีบบังคับเอาไปให้แก่ทหารผ่านศึก หรือถูกบรรดาผู้มีอำนาจอิทธิพลช่วงชิงเอาไป ซึ่งว่างระหว่างชนชั้นทั้งกว้างทั้งลึกถ้า ระหว่างคนและผู้ปักครองคณะเลือก (Elite) เป็นชนชั้นสูงผู้มั่งคั่ง กับเจ้าที่ดินรายเดือนรายน้อยและพ่อค้านักธุรกิจ ล้วนร่ำรวยมากจากการที่โรมสร้างจักรวรรดิ กลุ่มเลือก ๆ เหล่านี้มีแต่อำนาจเงินตรา ไม่มีอำนาจทางการเมือง ในจักรวรรดิโรมันที่แผ่ขยายออกไปนั้น ความรุ่งเรืองต่อต้านโรมันนั้นโดยเนื้อแท้คือการต่อต้านที่มีพื้นฐานมาจากความรุ่งเรืองเป็นปัจจัยต่อคนรวย ประเด็นใหญ่ร้อนแรงนับแต่หลังลงกรรมมาเช่นโรมันคือ ที่ดิน และสถานภาพพลเมือง

ปัญหามีหนทางเดือกอื่นอีกคือ การตั้งถิ่นฐานในนิคมต่างแดนและดินแดนที่ยังว่างเปล่าในจักรวรรดิ ก่อน 133 ปี ก.ค.ศ. ลุ่มแม่น้ำโปลเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่น

เมื่อปัญหาที่ดินร้อนแรงมากขึ้นตามลำดับเวลา ชาวโรมันได้พยายามแก้ไขปัญหานี้ ตระบูนนามติเบรียุส กรากุส (Tiberius Gracchus) และน้องชายของเขากาอิอุส (Gaius) ผู้เป็นตระบูนชั่นกัน สองพี่น้องเป็นตระบูนในระหว่าง 133 ปี ก.ค.ศ. และระหว่าง 123 ปี – 121 ปี

ก.ค.ศ. ได้ร้องเรียนประเด็นที่คินและสถานภาพพลเมือง เมื่อ 133 ปี ก.ค.ศ. ติเบรือส กราคุส ได้ออกกฎหมายกำหนดปริมาณที่คินให้ถือครอง แต่ก็ประสบความล้มเหลว กาอิอุสเองก็เสนอให้บรรคนนิคมต่างแคนอุปถัมภ์ค่าจุนชาวโรมันผู้ยากไร้ ตรีบูนชาตูร์นินุส (Saturninus) ในปลายศตวรรษที่ 2 ก.ค.ศ. ก็มีแผนส่งทหารผ่านศึก ผู้ไร้ที่คินและชนสามัญตามเมืองขึ้นนำข้ามทะเลไปตั้งถิ่นฐานต่างแคน แผนนี้ดำเนินอย่างจริงจังต่อมาในสมัยของจูเลียส ซีซาร์ (Julius Caesar)

ปัญหาที่คินและปัญหาสถานภาพพลเมือง ล้วนเป็นปัญหาเกี่ยวนেื่อง เป็นปัญหาเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม และเป็นปัญหาที่มีลักษณะสลับซับซ้อน ร้อนแรงพร้อมที่จะระเบิดออกมาย่างรุนแรง แม้รัฐพยาบาลผ่อนคลายความตึงเครียดด้วยการบรรเทาทุกข์ด้วยขนมปัง และปรนเปรอตัวยงานริ่นเริงบันเทิงอารมณ์ เช่น การกีฬา และละครสัตว์กีตาน แต่ไม่ค่อยจะได้ผลแท้จริงในระยะยาวนาน เพราะสภาพความเป็นจริงของวิถีชีวิตอันแตกต่างกันเป็นตรงกันข้ามระหว่างคนรวยกับชนจนหมู่มากนั้นเป็นสภาพที่ขาดหูขาดตาสุดที่จะทนทานได้ สำหรับผู้ยากไร้ ในปลายสมัยสาธารณรัฐ โรมได้เผชิญความปั่นป่วนแล้ว เริ่มต้นด้วยการเปิดฉากสงครามสังคม (Social War) ระหว่างชาวโรมันกับชาวอิตาลีในระหว่าง 91 ปี – 88 ปี ก.ค.ศ. แม้แต่ท้าส弄กีสุดท่านทันกับสภาพทุกข์ลำเค็ญ ได้เกิดกบฏทางสกอตต์ ใหญ่ขึ้นภายใต้การนำของสปาร์ตากุส (Spartacus) ระหว่าง 73 ปี – 71 ปี ก.ค.ศ. ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอันลีบเนื่องมาจากการสร้างจักรวรรดิ ได้ทำให้สังคมโรมันเผชิญกับภาวะกลีบุค ผู้คนแบ่งฝ่ายรบกันเอง

3. ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

การสร้างจักรวรรดิตั้งแต่ 264 ปี ก.ค.ศ. ได้ทำให้การเมืองการปกครองพัฒนาไปสู่การใช้อำนาจในมือของผู้มีอำนาจที่มีน้อยคนลงทุกที่ ประเพณีการปกครองที่มีลักษณะประชาธิปไตยลดลง การพิชิตดินแดนได้แพร่โฉมหน้าโรม จากเดิมเป็นนครรัฐ กลายเป็นจักรวรรดิ นับวัน สาธารณรัฐก็แปรเปลี่ยนลักษณะการปกครองไป จากเดิมกรุงโรมมีระบบราชอาชิปไตย เมื่อสถาปนาเป็นนครรัฐแล้ว มีการปกครองระบอบกองทุกคู่ กงสุลคือผู้มีอำนาจในการปกครอง โดยมีสภาซึ่งเป็นองค์กรผู้แทนชนชั้นสูงและเป็นองค์กรที่ปรึกษา บรรดา กงสุลและเจ้าหน้า

ที่ฝ่ายปกครองชั้นสูงในระหว่างศตวรรษที่ 4-3 ก.ค.ศ. คือสมาชิกของสภานิติบัญญัติ ระบบองค์สุดท้ายของการปกครองของชนชั้นสูง (Patricians) ผู้มีอิทธิพลชั้นเจ้าที่ดิน (A landed aristocracy) ตามโครงสร้างนี้ จะเห็นได้ว่า โรมมีได้พัฒนาสถาบันการปกครองเป็นชุดเดียว ๆ อย่างมีเอกภาพเป็นปึกแผ่นแน่นหนา โรมเลือกที่จะเริ่มนิยมวัตกรรมทางด้านรูปแบบและทฤษฎีการเมืองมากกว่าจะมีนิยมวัตกรรมทางด้านการจัดระเบียบภาระหน้าที่ของการปกครอง โครงสร้างการปกครองของโรม ได้แสดงความพยายามมากที่จะประสานผลประโยชน์ของทุกหมู่เหล่าตามแบบอย่างประสมการณ์ของชาวกรีก

โครงสร้างการปกครองแบบชนชั้นสูงยึดถือหลักการและลักษณะเป็นสำคัญ รูปแบบการเมืองเน้นความหลากหลายและการกระจายอำนาจในมือของคนหมู่มากให้เข้าร่วมการปกครอง รูปแบบนี้จึงมีบทบาทส่งเสริมให้เกิดทฤษฎีการเมืองในอารยธรรมตะวันออกต่อรัฐเนื่องในยุคคลาสสิก โรมในสมัยแรกเริ่มมีเอกลักษณ์โดดเด่นคือ ความสำคัญของความคิดเห็นของมหาชน (Public opinion) ความรู้สึกเห็นแก่ส่วนรวมอย่างแรงกล้าและการรังเกียจพฤติกรรมนอกกรีต (Eccentricity) และลักษณะความเป็นตัวของตัวเอง นุ่งเห็นแก่ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม (Individualism) ลักษณะเป็นรูปแบบชนชั้นสูงมีทฤษฎีเกี่ยวข้องกับจริยศาสตร์ทางการเมืองอันหมายรวม หน้าที่พลเมือง การรับใช้ครรภ์ด้วยความสุจริต และความซื่นเชิงทางการเมือง อาทิ ศิลปการพูด (Oratory) งานนิพนธ์ทางการเมืองโรมัน เช่น งานนิพนธ์ของรัฐบุรุษลือชื่อซิเชโร (Cicero) ที่ล้วนเน้นให้ความสำคัญแก่โครงสร้างและรูปแบบของรัฐ การเข้าร่วมในกระบวนการปกครอง

พลเมืองโรมันทั้งปวงสามารถประชุมร่วมกันเป็นครั้งคราว บรรดาองค์กรผู้แทนประเภทสมัชชา (Assemblies) ไม่มีหน้าที่หลักตามที่เข้าใจกันว่า พิจารณาให้ความเป็นชอบกฎหมายพื้นฐาน หากแต่มีหน้าที่เลือกตั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง สภานิติบัญญัติ (A legislative body) ที่สำคัญที่สุด สมาชิกคือบรรดาชนชั้นสูง ส่วนใหญ่เป็นผู้มีตำแหน่งบริหารของรัฐ ในสภานิติบัญญัติ มีอุดมคติว่า สมาชิกมีหน้าที่รับใช้รัฐ โดยปราศจากความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและความเออนเอียงอคติ จะปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์สุขของมหาชน เมื่อโรมสร้างจักรวรรดิ รูปแบบและโครงสร้างการเมืองการปกครองได้พัฒนาและเปลี่ยนไปมา

เมื่อถึงศตวรรษที่ 1 ก.ค.ศ. อิตาลีก่อรัฐเดียว (A single state) ภายใต้การปกครองของคราห์โรม นิชูนชนมากมายกระจัดกระจายโดยมีการปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชนทุกคนแห่งนี้ได้มีความเป็นรัฐผูกพันต่อกันภายใต้เครือข่ายพันธมิตรเหมือนเดิมอีกแล้วในสมัยรวมอิตาลี ในสมัยระบบกองสุลแต่เดิม กองสุลและกวีส่วนได้รับมรดกตกทอดจากท้าวพระยานาชาติหรือทรัพคันเป็นเครื่องราชปัปโภคและลักษณะอภิสิทธิ์ของกษัตริย์ และมรดกตกทอดจากอารยธรรมกรีกคือ ความประณีต ความเป็นผู้ดีผู้มีสุนทรียภาพสูงส่ง แม้สรรพสิ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่ชาวโรมันก็ยังคงมีหัวใจอนุรักษ์นิยมปราภูมิท้องถิ่นไว้ น้อยเลย ที่สำคัญคือ การขยายความคิดเรื่องนกรัฐไปจนสุดขอบเขต ไม่ยอมละทิ้งความคิดนั้น พลเมืองต้องออกเสียงเลือกตั้งเอง และชนชั้นสูงไม่ควรมีธุรกิจต่างประเทศ แม้แต่การสร้างจักรวรรดิ ก็ยังเกิดความคิดว่า ควรสนับสนุนการสร้างจักรวรรดิเพื่อสร้างความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัย เกรงภัยคุกคามจากภายนอก ความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัย เช่นนั้นจะสามารถป้องกันมิให้เกิดการประพฤติมิชอบ ทุจริตต่อหน้าที่และป้องกันมิให้บ้านเมืองเสื่อมทราม

ในระหว่างศตวรรษที่ 4-3 ผู้นำในการออกศึกสงครามคือ ชนชั้นบุนนาคที่มีทั้งชนชั้นสูงและสามัญชน (Mixed patrician - plebeian nobility) นำเสียดายที่ซึ่งไม่มีหลักฐานเพียงพอให้ศึกษาการดำเนินการทางการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างคณะผู้ปกครอง (Elite) กับประชาชน โดยเฉพาะการศึกษาเรื่องจักรวรรดิได้ทำให้โรมลืมเปลือกทรัพยากรมหาศาล ชาวนาล้มลง ทหารลงให้ลึกลับในเมืองมากกว่าในชนบท บรรดาคระภูลใหญ่ล้วนครอบงำการเมืองของโรม

เมื่อโรมันสร้างจักรวรรดิ ความมั่งคั่งมหาศาลได้หลังไห้เข้าไปในกรุงโรม บรรดาแม่ทัพ คณะผู้ปกครองและบรรดาผู้ซึ่งใหญ่ล้วนได้รับความมั่งคั่ง ตำแหน่งคือบ่อเกิดมห่งความมั่งคั่งมิได้น้อยไปกว่าการเป็นบ่อเกิดแห่งอำนาจทางการเมือง การเข้าสู่ตำแหน่งมีวิธีเดียวคือ โดยการที่ประชาชนออกเสียงเลือกตั้ง การเมืองของสาธารณรัฐโรมันในสมัยเรื่องอำนาจจึงสะท้อนให้เห็นพลา Nuraphan แห่งอำนาจเงินตรา เส้นทางสู่อำนาจและความมั่งคั่งยังมาจากการมีความสัมพันธ์กับขั้นบุนนาคบรรดาผู้มีอำนาจในแผ่นดิน และการใช้ความมั่งคั่งซึ่งตำแหน่งที่เอื้อผลประโยชน์มหาศาล นอกเหนือนั้น ความเชี่ยวชาญในการพูดก็มีความสำคัญในการโน้ม

น้ำใจให้มีการตัดสินใจอันพึงประสงค์ แต่ที่ดีที่สุด แน่นอนที่สุดคือ การมีคุณสมบัติเป็นผู้เชี่ยวชาญชำนาญการทหาร โดยเป็นแม่ทัพบัญชาการศึก

จักรพรรดิให้โชคทางยิ่งใหญ่ให้ແສງหาและต้องແສງหาอย่างรวดเร็วด้วย โชคทางย้อมมาสู่ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งหมายรวมและอยู่ในจังหวะเวลาหมายรวม สองครามและจักรพรรดิเปิดโอกาสให้แก่บรรดาแม่ทัพและผู้ว่าราชการมณฑล ประเพณีการเลือกตั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายปักธงทุกปีมักถูกละเลย สถาชีเนตโดยทั่วไปประกอบด้วยสมาชิก 300 คน ส่วนใหญ่เป็นอดีตเจ้าหน้าที่ฝ่ายปักธง สถาชีเนตมีอำนาจพิเศษ (Prerogatives) ในการบริหารการต่างประเทศ มาโดยตลอด สมาชิกสถาชีเนตมักนิยมการแต่งงานหรือให้บุตรหลานแต่งงานกับครอบครัวผู้มั่งคั่งทรงอิทธิพล เป็นการประسانอำนาจทางการเมืองเข้ากับอำนาจเงินตรา ในสมัยซูลา (Sulla) เป็นจอมบุรุษ (82 ปี – 80 ปี ก.ค.ศ.) เขายได้ขยับปริมาณสมาชิก สมาชิกใหม่เพิ่มมาก นายและมักมีญาติมิตรใกล้ชิดข้องเกี่ยวกับการค้าและธุรกิจแทนสมาชิกเอง เมื่อเชزار์ (Caesar) เป็นใหญ่ มีเส้นทางเปิดกว้างสำหรับการขยายเพิ่มอภิสิทธิ์แม้จนถึงการขยายศตานธรรดาศักดิ์ของสมาชิกสถาชีเนต สถาชีเนตคือผู้เลือกตั้งผู้ว่าราชการมณฑลและแต่งตั้งเจ้าหน้าที่จัดเก็บภาษี ส่วนใหญ่ผู้ว่าราชการและเจ้าหน้าที่ภาษีมักเป็นคนรวย มิได้คัดจากผู้เป็นทหารม้า (Equites)

บรรดาสมาชิกสถาชีเนต ทหารม้า ทหารส่วนตัวรับจ้างรบ (Private soldiers) เจ้าหน้าที่การคลัง (Public treasury) และชาวเมืองสามัญชนล้วนเสวยสุขจากการสร้างจักรพรรดิตั้งแต่ 168 ปี ก.ค.ศ. สองครามมาซึ่โโคเนียได้ให้โอกาสทางแก่ตระกูลผู้ชี้งิ้งใหญ่ให้ครอบจ้ำการเมือง การเมืองโรมันเปลี่ยนแปลงมาก การปกครองโรมันที่เป็นแบบนิติบุคคล (Corporate government) โดยมีการหมุนเวียนตำแหน่งระดับสูงทุกปีนั้น เริ่มนับปัญหาในด้านการบริหาร การหมุนเวียนตำแหน่งทุกปีกล้ายเป็นนาทีทองล่อให้เกิดการเร่งรัดกอบโภยผลประโยชน์ แม่ทัพผู้กราดศึกยึดเยื้องหลายปีมีอำนาจมากในกองทัพของตน ทหารจะรักภักดีต่อแม่ทัพมากกว่าต่อนครหลวงโรม ภายหลังสองครามมาซึ่โโคเนีย บรรดาขุนนางผู้ประสบความสำเร็จกล้ายเป็นคนมั่งมีพระรัตน์ส่วนใหญ่เป็นแม่ทัพออกศึก

จักรพรรดิยิ่งแผ่ขยายพื้นที่ ก็ยิ่งมีมณฑลมากขึ้น เมื่อมีมณฑลมากขึ้น ก็ต้องมีตำแหน่งราชการเพิ่มมากขึ้น กระบวนการเช่นนี้เกิดขึ้นรวดเร็วเกินความคาดหมายของคณะผู้ปกครองโรมัน เพราะคณะผู้ปกครองมิใช่จะไม่ทราบก็คงอันตรายของการที่มณฑลห่างไกล

มีโอกาสตั้งตนเป็นใหญ่ แข็งเมืองต่อโรม จุดอ่อนสำคัญของการบริหารราชการแผ่นดินคือ ตำแหน่งผู้ว่าราชการและตำแหน่งแม่ทัพ ทั้งแม่ทัพและผู้ว่าราชการมักก่อให้โภยหาพลประโภชน์ ตามโอกาสที่เปิดให้ทำให้การบริหารราชการขาดหลักการรับผิดชอบ

พลเมืองโรมันได้รับประโยชน์จากโรม โดยได้รับสิทธิ์ยกเว้นไม่ถูกเรียกเก็บภาษี เป็นอภิสิทธิ์ในจักรวรรดิ ผู้เสียภาษีคือบรรดาคนทัลเพื่อบำรุงครุฑวงโรม ตำแหน่งผู้ว่าราชการเป็นตำแหน่งสำคัญโดยนัยนี้ เมื่อใช้อำนาจเรียกหาพลประโภชน์ ผู้ว่าราชการย่อมถูกลงโทษ แต่อภิสิทธิ์ในโดยเนื้อแท้ของจักรวรรดิโรมคือ ชนชั้นสูง โดยเฉพาะสมาชิกสภาซึ่งเนตผู้สร้างความมั่งคั่งจากการที่โรมสร้างจักรวรรดิแฟไฟศาลา การป้องกันมิให้อภิสิทธิ์นี้ใช้อำนาจในทางที่มีขอบนักไร้ผล ดังเช่น ขอนบงการชุมชนได้ออกกฎหมายควบคุมผู้ว่าราชการโดยออกกฎหมายเด็ดขาดโดยพลการ โดยมิได้ขออนุญาตจากสภาซึ่งแตกต่าง เป็นดัน อย่างไรก็ตาม ด้วยความคุณผู้ว่าราชการเป็นการยาก การควบคุมทหารจะยิ่งยากลำบากมากกว่านี้ที่เดียว

กองทัพโรมันมีการจัดตั้งเป็นองค์กรอย่างดี มีลำดับการบังคับบัญชาที่กว้างไกลมาก เดิมการทหาร โรมันตั้งกองกำลังรบจากการเกณฑ์ชาวนาเป็นกองกำลังกึ่งทหาร (Militia) ต่อมากองทัพได้พัฒนาเป็นกองทัพประจำ (Standing army) โดยประกอบด้วยกองกำลังรบเป็นทหารอาสา (Volunteers) จากกองทัพพลเมือง (Citizen army) ได้กลายเป็นกองทัพอาชีพ (Professional army) แม่กองทัพจะเป็นกองทัพอาชีพ แต่ตัวแม่ทัพส่วนใหญ่มิได้เป็นทหารอาชีพ มักจะเป็นผู้มาจากชนชั้นผู้ปักธง ทหารจะรักภักดีต่อแม่ทัพของตนเท่านั้น กองทัพจึงกลายเป็นเครื่องเสริมอำนาจและความมั่งคั่งให้แก่ผู้บังคับบัญชาไปโดยปริยาย

โรมเคยมีคตินิยมว่า ผู้ปักธงต้องเป็นผู้มีความสามารถรอบรู้รอบด้าน มิใช่รอบรู้ชำนาญการด้านเดียว คตินิยมนี้อธิบายได้ว่าเหตุใด การบริหารราชการแผ่นดินโรมันจึงมีความเชี่ยวชาญคล่องแคล่ว แต่เมื่อถึงสมัยสร้างจักรวรรดิ ความจำเป็นตามสถานการณ์ได้ทำให้คตินิยมนี้ถูกละเลยไป ดังเช่น สงครามและกฎหมายอื่นๆ โอกาสให้จำเป็นต้องให้แม่ทัพมีอำนาจทำการเสมือนกงสุล แม่ทัพจึงเป็นหัวหน้ากรรนและนักปักธง แม่ทัพต้องแสดงบทบาทเป็นผู้ว่าราชการด้วย (Proconsular) แม่ทัพประเภทนี้ในระยะแรกยังปฏิบัติตามประเพณีโรมันคือ เป็นแม่ทัพออกศึกเฉพาะครั้งและคืนสู่นครโรมและคืนสู่การเมืองโรมัน แต่เมื่อโรมันมีศึก

สังคมนี้คือเยื้องบ้านนา แม่ทัพต้องแก้ไขปัญหาสถานการณ์รอบด้าน ต้องได้รับมอบหมาย อำนวยเสนอเป็นกงสุล และต้องพึงพาความจงรักภักดีของทหารผู้อยู่ใต้การบังคับบัญชาของตน แม่ทัพจึงถูกยกยิ่งเป็นสัตว์การเมือง (Political animals) อีกแบบหนึ่ง ไม่เหมือนแม่ทัพที่ว่าราชการณฑาล (Proconsul) แบบเดิม แม่ทัพและกองทัพมีความเป็นอิสระมาก แทนจะไม่เข้า การบังคับบัญชาต่อองค์กรสถาบันใดในจักรวรรดิ แม่ทัพและกองทัพจึงถูกความลัทธิประเพณี การเมืองแบบสาธารณรัฐโรมันมากที่เน้นหลักการปกครองเป็นคณะบุคคลโดยนิตินัย (Corporate government) และการหมุนเวียนตำแหน่งโดยการเลือกตั้งทุกปี ท้ายสุด บรรดาแม่ทัพเพิกเฉยประเพณีโรมันที่กำาหนดให้แม่ทัพต้องยุติการบังคับบัญชาเมื่อเสร็จศึกคืนสูญกรโรม แม่ทัพมีอำนาจส่วนตัวโดยมีกองทัพของตนเองเป็นฐานกำลัง

บรรดาบุนนาคผู้เป็นแม่ทัพมีจากการสร้างจักรวรรดิและบังคับบัญชากองทัพ มักมีการแข่งขันกันและมีความขัดแย้งกับคระภูมิอยู่แล้ว แม่ทัพนิยมการแต่งงานกับผู้มีอำนาจ หรือนิยมปัวรณาตนของเป็นบุตรบุญธรรมบ้าง ขอพึงพาความอนุเคราะห์และความอุปการะบ้าง เป็นต้น แต่ความสำเร็จยังไหอยู่ของแม่ทัพยังคงอยู่ที่ความจงรักภักดีของกองทัพของตน เป็นสำคัญ

ผู้เป็นใหญ่ในจักรวรรดิต้องมีองค์ประกอบครบเครื่องคือ มีกองทัพส่วนตัว (Private armies) มีบรรดาบริวารภายใต้การคุ้มครองอุปถัมภ์ (Clients) มีชนชั้นบุนนาคสนับสนุน และมีคณะบุคคลทรงอำนาจอิทธิพลทั้งภายในและภายนอกกรุงโรม บรรดานักการเมืองแข่งขัน กัน ซึ่งคือซึ่งเด่นกัน การแข่งขันกันเพิ่มมากขึ้นและรุนแรงยิ่งขึ้นตามระดับของผลประโยชน์ที่ เป็นเครื่องเดิมพันและตามระดับรุนแรงของความอิจฉาริษยา

นักการเมืองผู้ยิ่งใหญ่ทรงอำนาจของจักรวรรดิโรมัน ส่วนใหญ่เคยเป็นแม่ทัพ ผู้ว่าราชการหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองชั้นสูง อย่างได้อย่างหนึ่งมาก่อน หรือดำรงตำแหน่งหลายตำแหน่งในคราวเดียวกัน ผู้ยิ่งใหญ่ของสาธารณรัฐเมื่อใกล้จะถึงวาระสุดท้าย ได้แก่

1. มารีอุส (Marius) เขาไม่ได้มีเชื้อสายบุนนาค แต่เป็นนักการทหารอัจฉริยะโดยเด่นมากและเป็นนักการเมืองถึงระดับกงสุลถึง 7 ครั้ง ในคราวดำรงตำแหน่งสุดติดต่อกัน 5 ครั้งสุดท้าย เขายังเป็นผู้นำประหนึ่งขุนศึก (Warlord)

2. ชูคลา แม่ทัพผู้พิชิตปอนดุส เขาตั้งตนเป็นจอมบังการ (Dictator) ในระหว่าง 81 ปีถึง 79 ปี ก.ค.ศ. เขาย้ายฐานอำนาจของเขารายการเพิ่มปริมาณสามารถใช้สิ่งที่เนต

3. กราชุส ลีกย์เจื่องมืออำนาจของมาเรียสไปพิ่งพาชูลา กราชุสมีเกียรติประวัติ เป็นผู้ปราบกบฏกลุ่มแซมไนต์ (Samnites) ได้มีเมื่อ 82 ปี ก.ค.ศ. และเป็นผู้ปราบกบฏทางภาคใต้การนำของสปาร์ตาคุส (Spartacus) เมื่อ 71 ปี ก.ค.ศ. กราชุสเป็นแม่ทัพ ต่อมาเป็นกงสุล ตำแหน่งสำคัญของเขาก็อ ตำแหน่งผู้ว่าราชการซึ่เรีย เขายืนเป็นผู้ว่าราชการถึง 5 วาระ เขายังได้ชื่อ ว่าเป็นคนที่หาเงินหาทองเก่ง เขายืนคนมั่งคั่งที่สุดคนหนึ่งของโรม เมื่อออกศึก เขายังโน้ม โภภมาก ปล้นสะดมอย่างหนัก ให้ยื้อสำคัญของเขาก็อ นครเบรซชาเล็มและปาร์เทีย เขายืนชื่อ เมื่อ 53 ปี ก.ค.ศ. ด้วยน้ำมือของชาวปาร์เทียผู้ขับเขาเป็นเหลยแล้วมาทิ้ง

4. ป้อมเปี้ย แม่ทัพและนักการเมืองชาญฉลาด เขายืนกงสุลคู่กับกราชุสเมื่อ 70 ปี และ 56 ปี ก.ค.ศ. เขายังความมั่งคั่งให้แก่จักรวรรดิและให้แก่ต้นของจากการสร้างจักรวรรดิ ป้อมเปี้ยปักธงสเปน โดยบัญชาการกองพลโรมันถึง 7 กองพล เมื่อถึง 52 ปี ก.ค.ศ. เขายืน กงสุลแต่ผู้เดียวโดยอ้างเพื่อปราบกบฏในกรีก ขายก็อผู้เปิดทางสังคมกกลางเมืองเมื่อ 49 ปี ก.ค.ศ. ชื่นนำไปสู่วาระสุดท้ายของระบบสาธารณรัฐโรมัน เขายังเป็นฝ่ายปราบชนเผ่าไป พิ่งอียิปต์ ราชวงศ์ปโตเลมีสังหารชีวิตเขาเพื่อเอาใจซีชาร์

5. ซีชาร์ เขาย่านการเป็นแม่ทัพ ผู้ว่าราชการ กงสุล และจอมบังการ จากการเป็น แม่ทัพยาวนานถึง 10 ปี ซีชาร์ได้ลายเป็นผู้ทรงอำนาจและมั่งคั่งมาก

6. มาร์ค แอนโธนี เขายืนแม่ทัพในสังคมกอลและสังคมกลางเมืองโรมัน เขายังได้รับบำเหน็จเป็นตำแหน่งผู้ครอบครองภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก เขาย้ายมา จังหวัดที่ตระกูลของเขายืนเป็นผู้สืบทอดอำนาจแต่ไร้ผล

ในระหว่างศตวรรษที่ 1 ก.ค.ศ. ท่านกลางศึกสังคมสร้างจักรวรรดิ โรมยังคงมีการ เลือกตำแหน่งกงสุล แม่ทัพและตรีบูน สภาซีเนตบังคับประชุมและถูกแต่งกัน บรรดาองค์กร ผู้แทนของสามัญชนยังคงออกเสียงเลือกตั้ง แต่อำนาจตกไปอยู่ในมือของผู้คนจำนวนน้อยลง ทุกปี สภาซีเนตเข้มแข็งมาก สาธารณรัฐเป็นเพียงแต่ในนามเท่านั้น การสร้างจักรวรรดิได้ทำ ให้กระบวนการพัฒนาการเมืองเป็นระบบประชาธิปไตยพลิกกลับ สภาซีเนตทรงอำนาจในการกำหนดคุณิตด้วยอำนาจของรัฐและอำนาจการสร้างจักรวรรดิ จักรวรรดิยิ่งแพร่ไปคลา

สภาพปัจจุบันที่ไม่สามารถควบคุมองค์กรผู้แทนชนชั้น กองทัพและแม่ทัพ การเมืองไม่นิ่งคงแล้ว เมื่อแม่ทัพเสวนาห้ามงาน ผู้ยากไร้ตามตัวเมืองก่อการชาติดต่อสู่อำนาจรัฐ จักรวรรดิได้สร้างผลประโยชน์มหาศาล ก่อเกิดการแเปล่งขันธิชิงเด่น ต่อสู้ช่วงชิงอำนาจกันเองภายในจักรวรรดิ ชาวโรมันแบ่งฝ่ายรบกันเอง ความแตกแยกและการแบ่งฝ่ายที่ยังส่งเสริมให้มีการสร้างเสริมอำนาจและผูกขาดอำนาจมากขึ้น ไม่เปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกเข้าร่วมการเมืองการปกครอง สถาบันทั้งปวงหมดศรีพลังของการที่จะเป็นกลไกเครือข่ายการปกครอง ความเสื่อมถอยประสิทธิภาพของสถาบันย่อมนำไปสู่การไร้ประสิทธิผล ความเสื่อมถอยและการไร้ประสิทธิผลท้ายสุดย่อมทำลายองค์กรของสถาบันให้เหลือแต่ในนามการน้อมถูรบังหลวงระบาดทั่ว ความฟุ้งเฟ้อเห่อเหินเหลือล้นจนบังคับบุญธรรม สาระณรัฐเหลือแต่ในนามแล้ว เมื่อการปกครองขาดระบบระเบียบ

สาธารณรัฐจวนจะสืบต่อกันจนเป็นประเพณีแล้วก่อนซีซาร์จะขึ้นแท่นแม่น้ำรูบิคอน (Rubicon) เมื่อ 49 ปี ก.ค.ศ. การปักครองขาดแกร่งที่ขาดหัวใจ แม้อุดมการณ์และรูปแบบซังปราภูอยู่ก็ตาม บรรดาแม่ทัพยึดอำนาจการปักครอง ตั้งตนเป็นทรราช (Tyrant) ใช้อำนาจเด็ดขาดแต่ผู้เดียว บรรดา ทรราชปักครองตามแบบระบบอิทธิพล ยกย่องผู้ยกไว้ บ้านดักทุกเข็บรุ่งสุข ประชาชนผู้ยกไว้ ดังเช่น การส่งเสริมให้มีการสร้างสิ่งสาธารณะปักหลักสาธารณะเพื่อให้ ประชาชนมีงานทำ บรรดาทรราชอ้างตนเป็นกระบวนการเดียงประชานในการต่อต้านระบบ การปักครองโดยชนชั้นสูง (Aristocracy) ทรราชโรมันลือชื่อคือ ซีซาร์ (100 ปี – 44 ปี ก.ค.ศ.) เขายึดอำนาจในการเปลี่ยนแปลงสาธารณรัฐโรม ไปสู่รูปแบบระบบอิทธิพล (Imperial form of government) โดยมีจอมบงการ (Dictator) เพียง 1 คน เป็นใหญ่แต่ผู้เดียว ซีซาร์ฝ่าฟัน ถล่มประเพณีสาธารณะ แสดงความพึงพอใจในระบบเผด็จการอย่างเปิดเผย สามารถสถาปนาซีซาร์เป็น

จึงตอบสังหารชีวิตของเขา แต่สัญกรรมของเขาก็มิได้ช่วยทำให้โรมรอดพ้นจากความลุ่มจม ตามที่คาดหมายกัน

อาจจะกล่าวได้ว่า สถาบันการเมืองการปกครองและชนบทธรรมเนียมประเพณีการเมืองได้ดำเนินไปอย่างแทรกต่างกัน เพราะชาวอิตาเลียอยู่ ๆ ตอกยาก กองทัพเปลี่ยนรูปแบบการจัดขบวนรบ จักรวรรดิก่อเกิดผลทางการเมืองภายในคราFTER โรมคือ ความยากลำบากสำหรับคนยากไร้ที่จะเข้าร่วมมิปักมีเสียงและร่วมการเมืองการปกครอง จักรวรรดิได้ทำให้คนรวยเข้ากับคนจน ได้ยกยิ่ง มีช่องว่างระหว่างฐานะความยากคึมีจำนวนนักว่างมาก ทหารเองก็ต้องการเข้าร่วมการเมืองการปกครองเพื่อบรรเทาท่านากในการรับทัพจับศึก ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนและความเป็นไปได้ที่ทหารการเมือง (Political soldiers) จะเข้าร่วมการปกครอง กล้ายเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เป็นความเป็นความตายอย่างหลีกเลี่ยงมิได้สำหรับสารษารณ์โรม

ก่อนโรมจะถึงวาระสุดท้ายของการเป็นสารษารณ์ ได้มีความพยายามหลายครั้งที่จะแก้ไขปัญหาสถานการณ์ กงสุลติเบริอุส กราคุส (Tiberius Gracchus) ได้พยายามที่จะจัดสรรงบันส่วนที่ดินของคนรวยมาให้คนจนแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะบรรดาผู้มีอำนาจก็วนนี้ที่ดิน ย้อมขัคของวิธีการ เช่นนั้นเป็นธรรมชาติ ค่านิยมโรมันที่เน้นการประดับด้วยสีหน้าที่ต่อปีตุภูมิ ความหายใจ และการอุทิศตนเพื่อส่วนรวมนั้น ได้กล้ายเป็นเรื่องที่ควรแก่การยกย่อง แต่หากที่จะปฏิบัติแล้ว ผู้นำในอุดมคติที่เน้นความเรียบง่าย พร้อมที่จะเป็นใหญ่ และพร้อมที่จะคืนสูร์ความเรียบง่ายแบบลูซิอุส กวนติอุส ชินซินนาตุส (Lucius Quinctius Cincinnatus, ประมาณ 519 ปี – 438 ปี ก.ศ.) หรือแบบมาร์กุส ปอร์เชอุส คาโต (Marcus Porcius Cato, ประมาณ 234 ปี – 149 ปี ก.ศ.) ก็ค่อย ๆ เลื่อนหายไปจากความทรงจำของชาวโรมัน ผู้นำ เช่นนั้นแม้ยังใหญ่เพียงใดเพื่อแก้ไขภาวะวิกฤต เมื่อสิ้นการกิจแแล้ว ได้คืนสูร์ชีวิตที่เรียบง่ายมากในชนบท

ชีวิตการเมืองในกรุงโรมเป็นชีวิตที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาสถานการณ์ให้ดีได้ ตั้งแต่สมัยชูลาเป็นใหญ่มาแล้ว บ้านเมืองมีแต่ความขัดแย้ง และการต่อสู้แบ่งชิงอำนาจกันเองภายใน สมรรถนะกลางเมืองเริ่มดันขึ้นเมื่อเชอร์บักทัพข้ามแม่น้ำรูบิกองเมื่อ 49 ปี ก.ศ. และสิ้นสุดสมรรถนะเมื่ออ็อกเตเวียน (Octavian) มีชัยชนะเด็ดขาดเหนือแอนโธนี (Anthony) ณ

บุทชฎูมีอัคติอุ่ม (Actium) เมื่อ 31 ปี ก.ค.ศ. สองครามกางมือจ่อได้ปีดฉากสาสารณรัฐ โรมอย่าง
สำเร็จเด็ดขาด อาสาณของสาสารณรัฐเริ่มต้นขึ้นเมื่อซีซาร์ยกทัพข้ามแม่น้ำรูบิกอง สาสารณรัฐ
โรมันสื้นสุดลมปราณด้วยน้ำมือของชาวโรมันเองผู้แบ่งฝ่ายรบกันเอง

ศาสนา

ศาสนาแบบโรมันมีองค์ประกอบของความเชื่อถือศรัทธาและลัทธิประเพณีนิยม
แบบอิทธิศัณและแบบอิตาลีพื้นเมือง โดยธรรมชาติวิสัยแล้ว ชาวโรมันนับถือบุชาบรรพชน
เป็นผีบ้านผีเรือน (Family spirits) คือ เลเรส (Leres) และเปนาเตส (Penates) และมีการตั้งศาล
บุชาในบ้านเรือน นอกจากนั้น ชาวโรมันยังนับถือบุชาทวยเทพ แต่ชาวโรมันไม่มีจินตนาการ
เห็นเทวคามีรูปร่างเป็นมนุษย์และมีอุปนิสัยเยี่ยงมนุษย์บุตุชน โลกโรมันไม่มีตำนานเทพนิยาย
เป็นเรื่องเป็นราว ทำเนียบทวยคานของชาวโรมันเปลี่ยนแปลงเสมอ เพราะนิยมนับถือเทวคามี
ของตนและเทวคานของชนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นด้วย ศาสนาแบบโรมันมีลักษณะใกล้เคียงกับศาสนา
แบบกรีก ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างชาวอิตาลีกับชาวกรีกผู้ตั้งนิคมในภาคใต้อิตาลีเป็นสืบ
เผยแพร่ตำนานเทพนิยาย ลัทธิพิธีและไสยาสตร์กรีกเข้าครอบงำโลกโรมัน เทวคานโรมันถูก
จำแลงแปลงกายเป็นเทวคากรีก พระบรมเทพสูงสุดคือยปีเตอร์ (Jupiter) และพระบรมเทวีคือ
พระเพพิญโโน (Juno) ทวยเทพอื่นที่นับถือกันมากคือ พระเทพแห่งสงคราม (Mars) พระเทพมา
นุส (Janus) และบรรดาเทวคานอิทธิศัณและเทวคากรีก โดยทั่วไปแล้ว ชาวไร่ชาวนาบ้านถือ
บุชาธรรมชาติและเทวคาน ผู้มีการศึกษาบุชาเทวคาน ความนิยมนับถือเทวคานของต่างแดนให้เป็น
เทวคานของตนนั้น ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของประวัติศาสตร์ศาสนาโรมัน

ชาวโรมันทุกคนย่อมมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทวคานประจำตัวไว้ปกป้องศูนย์กลางของตน ด้วย
ความเชื่อถือว่า เทวคานและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ย่อมรับผิดชอบต่อกิจกรรมชีวิตประจำวันของมนุษย์ ไม่ว่าจะกระทำการอันใด อาทิ การทำมาหากิน หรือการออกศึก เป็นต้น ชาวโรมันจะต้องขอให้
ทวยเทพคุ้มครองและเห็นชอบ ถ้าทวยเทพทรงเห็นชอบ การนี้ ๆ จะไม่มีวันล้มเหลว ทุก
ครอบครัวจึงปฏิบัติบุชาผีบ้านผีเรือน สิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทวคานมาก หัวหน้าครอบครัวมีหน้าที่
ตั้งพิธีบุชา พิธีส่วนใหญ่มักมีเนื่องในโอกาสสำคัญของชีวิตคือ เมื่อแรกเกิด สมรส เจ็บและ

ตาม พิธีกรรมส่วนใหญ่มีการบูชาขั้น ทุกหนแห่งของนคร ทุกครอบครองช้อยล้วนมีเทวรูปอยู่ หัวไปให้บูชา

การนับถือบูชาเทวศาบทแบบโรมันมิได้หมายถึงการมีความสัมพันธ์ส่วนตัวติดต่อกัน เทวศาบทแต่การนับถือบูชาเทวศาบทเป็นเรื่องกิจกรรมสาธารณะ เป็นกิจกรรมส่วนรวมมาก กว่าส่วนตน การนับถือบูชา เช่นนั้นย่อมผูกพันผูกมัดผู้คนในสังคมไว้ด้วยกัน ประชาชนในแต่ละชุมชนนับถือบูชาเทวศาบทองค์เดียวกันและปฏิบัติบูชาคลอดจนมีพิธีกรรมร่วมกันในที่สาธารณะ แต่ละแห่งมิได้บูชาเทวศาบทองค์เดียวกัน ลักษณะอาจแตกต่างกันเป็นปกติวิสัย

ชาวโรมันนับถือศาสนาโดยหวังผลในทางปฏิบัติเป็นสำคัญ เพราะชาวโรมันบูชาเทวศาบทด้วยความหวังว่าเทวศาบทจะช่วยป้องกันมิให้เกิดเหตุเภทภัยภาวะภัยคุกคาม ในสังคม ดังจะเห็นได้ว่า โหรและหมอดู (Diviners) มีหน้าที่ดูความหมายทำนาย大局สัญญาณบอกเหตุ เจ้าหน้าที่รักษาหน้าที่ทำนายทายทัก (Augures) เรื่องสำคัญของนครหรืออาณาจักร ดำเนินเทพนิษายมีเนื้อหาผสานกลมกลืนกับเทศกาลงานรื่นเริง บรรดาพิธีล้วนมีพิธีกรรมแบบโรมันโบราณที่เกี่ยวข้องกับการเพาบปลุก

เมื่อชาวโรมันต้องปฏิบัติบูชาเทวศาบท ก็ต้องสร้างเทวสถานเพื่อเป็นที่สถิตของเทวรูป และเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมบูชาเทวศาบท ชนชั้นสูงมีศูนย์กลางศาสนาสถานสำคัญบนเขากาปีโตลิน เนื่องจากบูชาเทวศาบท สามัญชนก็มีศูนย์กลางศาสนาสถานบนเขาอานติเนเพื่อปฏิบัติบูชาพระเทวีเซเรส พระเทพลีเบอร์และพระเทพเลเบรา การปฏิบัติบูชา การตั้งพิธีบูชาขั้นและ การนำรุ่งเทวลาลัย ล้วนต้องอาศัยนักบวชเป็นกำลังสำคัญ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองทางโลกเป็นผู้แต่งตั้งนักบวช ตำแหน่งนักบวชทั้งหญิงชายเป็นตำแหน่งคลอดซีพ คณะนักบวชที่สำคัญได้แก่

1. คณะนักบวชสูงสุด (Supreme college of priests, pontifices) ผู้นำอยู่ในตำแหน่งนักบวชสูงสุด (Pontifex maximus) มีหน้าที่ควบคุมคณะนักบวชหญิงพรหมจาริฟี (Virgin priestesses) ในการจัดตั้งพิธีบูชาขั้นดูด้วยพะโลหะเวสตา (Vesta, พระเทวีแห่งเตาผิงศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน) และมีหน้าที่ปฏิบัติบูชาเทวศาบทหัวไป

2. คณะโหรอาจารย์ (The augures) มีหน้าที่ตรวจสอบพระประสงค์จำนวนหมายของเทวศาบท เพื่อให้ชาวโรมันประพฤติปฏิบัติดนให้เป็นที่พึงพอใจของเทวศาบท คลบบันดาล

ให้มีความอุดมสมบูรณ์และชีวิตมีความสุขสมบูรณ์ วิธีการหนึ่งที่จะสืบค้นพระประสงค์ของเทวดาคือ การสังเกตอาการบินของนก

ณ นครโรม ศาสนาและการเมืองได้เป็นโลกที่แยกต่างหากจากกัน หากแต่เป็นส่วนที่แยกจากกันไม่ได้จากโลกเดียวกัน เทวโลกย้อมเข้องเกี่ยวกับโลกของความขัดแย้ง โถ้แย้งทางการเมือง ในยุคสมัยแห่งการสร้างจักรวรรดิ ชาวโรมันนิยมนูชาเทวตาที่มีบทบาทสำคัญในการศึกสงคราม ที่สำคัญได้แก่ เทพเจ้าเยอคิวลิส (Hercules) เทพเจ้าแห่งสังคրามและชัยชนะ

นอกจากการนับถือนูชาธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทวดาแล้ว ยังมีการนับถืออีกแบบหนึ่ง เป็นความเชื่อในความลึกลับ (Mystery Religion) ที่สังคมโรมันไม่สามารถอธิบายแก่ชาวโรมัน ศาสนาลึกลับนี้แกนกลางคือ การรับสมາชิกร่วมการนับถือนูชาเทวตาเฉพาะและร่วมการแสดงความรู้อันลึกลับของการบูชาอุทิศแด่เทพเฉพาะ⁴ การพิธิศิลป์โลกตะวันออกเฉลียงนิยมได้นำมาซึ่งศาสนาลึกลับหลากหลายแบบ ที่สำคัญคือ ลัทธิพิธีนูชาพระเทพเซเบเล (Cebele) ลัทธิพิธีนูชาพระเพมิลกนา มาเตอร์ (Magna Mater) ลัทธิพิธีนูชาบัคกุส (Bacchus) ลัทธิพิธีนูชาพระเทพไฮซิส (Isis) และลัทธิพิธีนูชาพระเทพมิธรัส (Mithras) สมาชิกได้รับโอกาสให้รู้สึกว่าตนเป็นอนต์เสมีองเทพ โดยเข้าพิธีอันซึ่งเกี่ยวกับการแสดงตนแสดงตนแสดงตัว แล้วกลับฟื้นคืนชีพ ลัทธิพิธีของศาสนาลึกลับได้เสนอให้สมาชิกปลดตัวตนให้เป็นอิสระและสงบสุข

เมื่อจักรวรรดิแฟรงเศต ระบบการปกครองพัฒนาอย่างมีโครงสร้างสถาบันชัดเจน เริ่มนิยมการบูชาผู้ปกครองที่วางชนม์ ผู้นำลูกยกขึ้นเป็นเทพ เป็นปูชนียบุคคลควรแก่การยกย่องสุดติ ตั้งเทวลาดเพื่อปฏิบัติบูชา ลัทธิพิธีนูชาผู้นำเป็นลัทธิที่มีพิธีกรรมเปิดเผยในที่สาธารณะ โน้มน้าวสาธารณชนให้บังเกิดความผูกพันของรักภักดีต่อระบบการปกครอง

ศาสนาแบบโรมัน โดยเนื้อแท้แล้ว ไม่มีหลักความเชื่อในทางศาสนา (Creed) หรือหลักเกณฑ์ที่ไม่มีข้อพิสูจน์ ไม่มีเหตุผล ยืนหยัดในความเห็นส่วนตน (Dogma) ชาวโรมันมี

⁴ J. M. Roberts, **The Penguin History of the World** (England : Penguin Books, 1990), p. 266.

ทรงคนพื้นฐานแต่เพียงว่าต้องเป็นคนใจบุญเคร่งศาสนาและรัฐมีหน้าที่ (Officia) ปฏิบัติบุชาทวยเทพ ทรงคนนั้นสถาปัตย์ห่วงกลางหัวใจชาโรมันที่หมายมุ่งระเบียบแบบแผน (Order) และอำนาจหน้าที่ (Authority)

ความเชื่อถือบุชาธรรมชาติ ผู้บ้านผู้เรือน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวตา อำนาจอันลึกลับ วีรชน และจักรพรรดิ ย่อมนำไปสู่การพัฒนาวิทยาการบุชารูปเคารพ (Iconography) และตำนานเทพนิยาย (Mythology) แบบโรมัน

นครรัฐโรมและต่อมากว่ารรดิโรมันมีหน้าที่รับผิดชอบและอุปถัมภ์ค้ำจุนลัทธิพิธี และพิธี เพราะทั้งลัทธิพิธีและพิธีเป็นส่วนหนึ่งของรัฐและสังคม การพสมพศาสนาความเชื่อถือศรัทธาในธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทวยเทพ อำนาจอันลึกลับ วีรชนและจักรพรรดิ ของทุกหน แห่งภายใต้การปกครอง ทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันว่า การนับถือบุชาทวยเทพเดียวกัน มีลัทธิพิธีแบบเดียวกัน ลัทธิพิธีและพิธีกรรมย่อมทำให้ประชาชนแม้ต่างเชื้อชาติภาษาไว้พัฒนธรรมก็เกิดความรู้สึกผูกพันเป็นชาวโรมัน ลัทธิพิธีและพิธีกรรมจึงเป็นสิ่งก่อเกิดการรวมจักรพรรดิ ชาวโรมันเข้าใจได้ด่องแท้ถึงความเปิดเผยเรียบง่ายของลัทธิพิธีทางการ ไม่มีความลึกลับแต่อย่างใด

ศาสนาแบบโรมันเป็นเรื่องของส่วนรวม เปิดเผย เป็นส่วนหนึ่งของสาธารณรัฐ ลัทธิพิธีมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ถ้าละเลยหรือมีพิธีไม่ถูกต้อง ย่อมไม่เป็นคุณแก่ประชาชน ศาสนาจึงมิใช่เรื่องความสัมพันธ์ส่วนตัวกับเทวตา หากแต่เป็นกิจกรรมสาธารณะผูกพันและผูกมัดผู้คนไว้กับสังคม สังคมถูกผูกมัดไว้ด้วยกัน เพราะประชาชนทุกคนปฏิบัติบุชาพร้อมกัน ตั้งพิธีและร่วมพิธีพร้อมกัน

รัฐสนับสนุนศาสนาเป็นทางการ ส่งเสริมและจัดพิธีในที่สาธารณะ รัฐจัดเทศกาลงานรื่นเริงสุดตีทวยเทพ การนับถือบุชาและการตั้งพิธีมีความเกี่ยวข้องใกล้ชิดที่สุดกับการเมือง รัฐเป็นผู้จัดพิธีเอง ทันบารุงวัดวาอาราม ชาวโรมันเคร่งครัดกับการเช่นไห้วอย่างถูกต้องเพื่อประโยชน์สุขแก่ส่วนตน สำหรับสามัญชนผู้ชายแรงงาน พิธีและงานเทพกาลมีความหมายแต่เพียงเป็นวันหยุด ไม่ต้องทำงาน

โรมไม่มีศาสนจักร เพราะไม่มีศาสนิกชนบวช ไม่มีการประกอบคณะนักบวชและไม่มีหลักธรรมคำสอน คณะนักบวชคือเจ้าหน้าที่แห่งรัฐผู้เห็นคุณประโยชน์อ่อนกอนั้นต์ของลัทธิ

พิชัยและงานเทศบาล คณานักบวชที่เป็นนักบวชรับผิดชอบต่อการปฏิบัติบูชาเทวตา อ่านคำทำนายจากการพิจารณาเครื่องในของสัตว์ที่ถูกฆ่าบูชาขยัญ และทำนายทายทักจากการดูดินฟ้าอากาศ

อาจจะกล่าวได้ว่า ศาสนาแสดงชีวิตจิตใจของประชาชนโรมันเป็นอย่างดี ศาสนาจึงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชาวโรมัน แต่ถ้าเทียบกับมาตรฐานศาสนาปัจจุบันแล้ว ศาสนาแบบโรมันไม่มีความคิดความเชื่อถือในเรื่องความอญ്യอรอดและธรรมจริยา ความสูงส่งของศีลธรรมจรรยาและความบริสุทธิ์ของชาวไร่ชาวนา ถูกเป็นเรื่องสำคัญยิ่งให้ญี่มีบรรดาنانักการเมืองคือสมาชิกสภาชนแทนและกองสุลามกอ้างว่าตนมีเชื้อสายพื้นเพเป็นชาวไร่ชาวนา

แม่โรมจะมิได้สร้างศาสนาระดับโลก แต่เมื่อโรมตั้งตนเป็นจักรวรรดิยิ่งใหญ่ โรมได้เผยแพร่ทวยเทพและลัทธิพิธีไปทั่ว ในขณะเดียวกัน โรมก็มิได้กีดกันกติขี้ข่มเหงความเชื่อถือครรภาราอื่น โรมใช้ชนโยบายผ่อนปรนในเรื่องศาสนา ดังเช่น โรมมิได้ควบคุมลัทธิพิธีบูชาพระเทพดิโอนีชุส (Dionysus หรือบากุส, Bacchus) ซึ่งเป็นลัทธิพิธีเลื่องลือแพร่หลายรวดเร็วมาก ผู้หันยังความคุณพิธีกรรมปิดลับที่ข้องเกี่ยวกับการเสพสมกับทวยเทพเพื่อให้เกิดความปิติถันเหลือ แต่เมื่อคลัทพิธีไม่มีที่ท่าว่าจะเป็นอันตรายต่อศาสนาทางการและคุกคามความมั่นคงแห่งอำนาจจักรวรรดิ โรมมิได้ละเว้นที่จะควบคุมแม้จนถึงทำลายลัทธิพิธีนั้นทันที ดังเช่น โรมออกกฎหมายปราบลัทธิพิธีบูชาพระเทพดิโอนีชุส มีการสอบสวน กดขี้ข่มเหงอย่างหารุณโหดร้าย สั่งห้ามประกอบพิธีกรรม ทำลายลัทธิพิธีถึงขั้นให้รื้อเทวालย จับกุมคุณขังคณานักบวชและบรรดาผู้ครรภารา ผู้นิยมนับถือหลายพันคนต้องหนีอาเตัวรอด มีบ้างบางคนที่ต้องฆ่าตัวตาย ส่วนใหญ่ผู้นิยมลัทธิพิธีนั้นถูกสั่งประหาร การปราบปรามลัทธิพิธีนั้นได้สะท้อนให้เห็นแล้วว่า โรมหวัดหวั่นความเปลี่ยนแปลงที่กำลังคืบคลานเข้าทำลายล้างอารยธรรมโรมัน

ปรัชญา

ในปลายสมัยสาธารณรัฐ ชาวโรมันสนใจความเป็นตัวของตัวเองมาก ความสนใจส่วนตนปราภูมิจากผลงานทางด้านปรัชญา วรรณคดี บทละคร กวีนิพนธ์และศิลปกรรม การสร้างจักรวรรดิก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งเกี่ยวข้อง กองทัพโรมันซึ่งประกอบด้วยทหารจากพื้นเพชาราไร่ชาวนา มีวินัยดีจากการที่มีพันธกิจต่อครอบครัวและการที่ต้องอุทิศชีวิตเพื่อเทพเจ้า

และรัฐ ก็ได้เผยแพร่การปกครองแบบโรมันไปทั่วทั้งภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ทำให้มีความมุ่งมั่นแน่วแน่ในศักยภาพทางทหารของตนและความชำนาญในการปกครอง กระตือรือร้นที่จะรับอารยธรรมต่างชาติมาก ชนชั้นผู้ปกครองโรมันเองพยายามที่จะปลูกฝังชาวยโรมันให้รู้สึกเป็นปகติธรรมคากับความปั่นป่วนของสังคมรากฐานเมืองและความไม่สงบภายใน และได้สร้างปรัชญาชีวิตใหม่ เพื่อเป็นแบบอย่างสำหรับการประพฤติปฏิบัติดน

ชนชั้นผู้ปกครองผู้รอบรู้วรรณคดีและปรัชญากรีก ย้อมหันไปหาประเพณีนิยมแบบกรีซเพื่อแสวงหาคำตอบเรื่องปรัชญาชีวิตจากชาวกรีก ลัทธิประเพณีโรมันจึงมีพื้นฐานมาจากลัทธิประเพณีกรีก ซิเชโร (Cicero) นักการเมืองและนักกฎหมายเดือดื่อได้อุทิศชีวิตให้แก่ปรัชญาสโตอิก (Stoicism) ของกรีซ ปรัชญาเนี้ยน์นั้นแผนการเทพลิขิต (Divine Providence) แสดงความเชื่อถือในหลักศีลธรรมจรรยาและหน้าที่ ซิเชโร ได้เสนอคุณค่าของปรัชญาสโตอิกในรูปแบบที่ทำให้ภาษาปรัชญาละเอียดเป็นไปจากการลอกเลียนแบบกรีกเยี่ยงกาส ซิเชโรหล่อหลอมปรัชญาสโตอิกให้อยู่ในปรัชญาของพลเมืองโรมัน (Civic philosophy) ผลงานสำคัญของซิเชโรคือ The Republic และ The Law แสดงให้เห็นว่าซิเชโรมีความใส่ใจมากกับระเบียบแบบแผนที่ดีงามของสังคม เป็นการลอกเลียนความรู้สึกนึกคิดของเพลโต เขาได้ชี้ให้เห็นว่า มนุษย์และทวยเทพย่อมผูกพันต่อกันในโลกที่ประกอบด้วยความยุติธรรมมากกว่าโดยพล坚硬เท่านั้น ซิเชโรย้ำว่า แม้มนุษย์จะไม่สามารถเข้าใจสรรพสิ่งในสากลโลกได้อย่างถ่องแท้ แต่มนุษย์ก็พอจะเข้าใจได้ด้วยเหตุด้วยผล เหตุผลต้องเป็นพื้นฐานสำหรับสังคมและกฎหมาย นี่คือความใส่ใจเพื่อคุณธรรม ซึ่งย้อมปราภูมิเช่นกันในงานเขียนประวัติศาสตร์ด้วย

ลูเกրติอุส (Lucretius, ประมาณ 100 ปี ก.ศ. – 55 ปี ก.ศ.) กวีผู้อ้างให้สูญเสียตุคลาดี เสนอปรัชญาใหม่ไฟวัตถุนิยมคือ เอปิกูเรียน (Epicurean materialist philosophy) เป็นทางเลือกใหม่สำหรับผู้กระหายอำนาจ ความมั่งมีและความรุ่งโรจน์ ปรัชญาแนวใหม่มีหลักการว่า สรรพสิ่งทั้งมวลล้วนมีอยู่เป็นอยู่ ถือเป็นความเป็นจริงทางวัตถุ (Material reality) ศาสนาทุกรูปแบบล้วนแสดงเห็นอ่อนนุษย์ผู้มีความหวาดกลัวในความตาย

วิจิตรศิลป์

ลัทธินิยมศิลปกรีกแท้ (Hellenism) คลนบันดาลให้วิจารศิลป์โรมันเติบใหญ่ และพัฒนาไปอย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผลยิ่ง

1. อักษรศาสตร์

۱۸۶

ภาษาโรมันแต่เดิมมีอิทธิพลภาษาต่างด้าวคือ ภาษาอีทรัศกัน ชาวโรมันได้ดัดแปลงพัญชนะใหม่ กลายเป็นแบบที่ใช้กันในโลกตะวันตกปัจจุบัน เอกสารบันทึกโรมันในสมัยแรกเท่าที่ค้นพบเป็นjarึกตามสุสาน jarึกตามตัวบทกฎหมาย สนธิสัญญา ระเบียบข้อบังคับ คำสั่งของสภามีเนต แม้แต่ทรัพย์เชลยก็ต้องถูกจาริไว้ด้วย นักวชสร้างปฏิทินเพื่อกำหนดงานพิธีและเทศการลงงานรื่นเริงประจำปี อีกทั้งได้จดบันทึกเหตุการณ์ทั้งทางโลกและทางธรรม

เป็นบันทึกเหตุการณ์ประจำปี (Annals) นักบวชได้เผยแพร่ปัจจิทินและบันทึกไปทั่วโดยจัดวางไว้ในอักษรสถาน ก่อนถึงศตวรรษที่ 3 ก.ค.ศ. จารึกไม่เป็นที่นิยมอีกต่อไป

ภาษาหลังสกอตรามูนิกครั้งที่ 2 กองทัพโรมันไปทัพไกกุลและนานมาก ต้องอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมของผู้คนที่ใช้ภาษาละติน ภาษาอื่นของอิตาเลียอย่าง หนทางความนิยมที่จะใช้พูดกัน ยกเว้นภาษาอื่นอีกรสกัน ซัมนิอุม (Sannium) และภาษาอื่นของคิโนแคนลูกานีย (Lucania) เมื่อชาวยุโรปนพิชิตโลกตะวันออกเฉลียงใต้ติก โดยเฉพาะการพิชิตดินแดนปอนตุส (Pontus) จากสงครามมิธริดatic (Mithridatic War) ชาวกรีกตกเป็นเชลยถูกภาคต้อนและชาวกรีกอีกมากมาข้อพยพมาสู่นครโรม อารยธรรมกรีกเหล่านี้ติกได้แพร่ไปคาดโดยเหตุที่ชาวโรมันผู้พิชิตนิยมชนชั้นอารยธรรมกรีกมาก เมื่อต้นศตวรรษที่ 3 มีเพียงแต่ชาวโรมันนิยมอารยธรรมกรีก ชาวกรีกเองก็สนใจโรมผู้ยิ่งใหญ่เข่นกัน นักประวัติศาสตร์สืบทอดชื่อหลายคนศึกษาค้นคว้า เขียนประวัติศาสตร์โรมันหลายค้าน ที่ขึ้นชื่อคือ ติเมอุส (Timaeus, ประมาณ 356 ปี – 260 ปี ก.ค.ศ.) เขียนประวัติศาสตร์โรมันโดยการสอบถามชาวโรมันชาวกรีก และโพลีบิอุส (Polybius, ประมาณ 200 ปี – ประมาณ 118 ปี ก.ค.ศ.) นักประวัติศาสตร์กรีกผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดได้รับนาประวัติศาสตร์การเดลิงอำนาจของชาวโรมัน โดยรวมข้อมูลชั้นดี ตัวโพลีบิอุสเองก็เป็นแหล่งข้อมูลเพาะexeติกเป็นเชลยถูกภาคต้อนนานาคร โรม เขาเคยติดตามกองทัพโรมันออกศึกที่สเปนและแอฟริกา โพลีบิอุสแต่งประวัติศาสตร์ตามแบบของทูซีดีเดส (Thucydides) เขายืนหาความจริงจากคำให้การของพยานและงานเขียน ตลอดจนใช้ประสบการณ์ส่วนตนคือการได้รู้ได้เห็นได้ยินยลเอง โพลีบิอุสได้ผสมผสานประวัติศาสตร์นิพนธ์กรีกเข้ากับการบรรยายลักษณะของประวัติศาสตร์กรีกที่มุ่งศึกษาเรื่องโรมันสร้างอำนาจของ “เกื้อบจะทั้งโลก” เป็นแก่นเรื่องหลัก

วรรณคดี

ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 3 ก.ค.ศ. อารยธรรมกรีกได้คลบันดาลให้เกิดวรรณคดีละติน มีการประยุกต์แบบกรีก (Greek model) ให้เข้ากับคุณสมบัติเริ่มแท้จริงของโรมันเอง จริงอยู่ การแต่งประวัติศาสตร์ มากภาพย์ บทละครสุนนาภูกรรม วาทศิลป์ สาสนา ดำเนนานาเพนนิษาย และวิชาการสร้างรูปเคารพ (Iconography) ล้วนได้เจริญรอยตามแบบกรีกมาตั้งแต่แรกแล้ว

แต่เมื่อถึงกลางศตวรรษที่ 3 ความเริ่มแท้จริงของวรรณคดีตะตินอยู่ที่การขาดความเริ่มแบบ
ตนเอง

โดยประเพณีแล้ว บุตรชายของชนชั้นสูงย่อมได้รับประสบการณ์ทางการเมืองและ
กฎหมายจากบรรดาผู้ใหญ่ของบิดา และย่อมใช้ชีวิตอยู่ตามค่ายทหารที่มีการศึกด้วยกัน ตั้งแต่อายุ
17 ปี ผู้มีชาติตระกูลย่อมเรียนภาษาละติน กฎหมาย วาทศิลป์และฝึกการทหาร เมื่ออายุ
ธรรมกริกแห่งอิทธิพลเข้าสู่โลกโรมัน มีการเรียนรู้อารยธรรมกริกโดยเฉพาะภาษา วาทศิลป์
และปรัชญา อารยธรรมกริกถูกยกเป็นมาตรฐานเดียวกัน เป็นปัจจัยเครื่องผูกพันสำคัญยิ่งกับ
ชีวิตโรมัน ตามประเพณีกริก การศึกษาเริ่มด้วยการศึกษาวรรณคดี เริ่มต้นด้วยมหาภาพย์ของ
บรรก์โภเมอร์ ศึกษาภาษาศิลป์และปรัชญา ในสมัยขักรัตน์ แวดวงการศึกษาโรมันมีชาว
กริกเป็นครูนาอาจารย์และเป็นนักประชัญญาชนบท (Savants) นิยมภาษาและวัฒนธรรมกริก
ถึงกระนั้น ชาวโรมันก็เป็นคนที่เมื่อจะมีศติปัญญาและมีหัวศิลป์ แต่ก็เป็นคนที่ยังคงจะและ
ยังไม่เจริญสติปัญญาเท่าใดนัก

เมื่อถึงศตวรรษที่ 1 ก.ศ. ชาวโรมันนิยมเดินทางไปศึกษาภาษาศิลป์และปรัชญาที่เอ
ธีนัสและเกาะโรดัส (Rhodes) ภาษาละตินถูกพัฒนาเสมือนเพชรเจียระไนจนส่งประกายไว
วัน เป็นสื่อสำคัญสำหรับการรายงานทร้อยแก้วและนร้อยกรอง นักประพันธ์ชาวละตินได้คิด
ค้นสร้างสรรค์ฉบับหลักขณร้อยแก้วมากน้ำยและรายงานตำราปรัชญา วรรณคดีโรมันล้วน
ถูกสร้างสรรค์ขึ้นด้วยภาษากริก มีการแปลวรรณคดีกริกคลาสสิก บทละครกริกไม่ว่าจะเป็น¹
สุนากกรรมหรือโศกนากกรรมล้วนถูกสร้างสรรค์ขึ้นโดยถูกจำแลงแปลงภาษาตกลงจน
ถูกเปลี่ยนเป็นบทละครโรมัน ไม่เหลือร่องรอยของการเพียงแต่ลอกเลียนแบบมาอีกต่อไป

ประวัติศาสตร์

ชาวโรมันได้แต่งประวัติศาสตร์ขึ้น จึ่งชื่อนากคือ ฟานิอุส ปิกตอร์ (Fabius Pictor)
แต่งประวัติศาสตร์ในคริสต์มา (ประมาณ 200 ปี ก.ศ.) เอ็นนิอุส (Q. Ennius) แต่งมหาภาพย์ล
ะตินตามแบบกริกเรื่อง *Annales* แสดงประวัติศาสตร์โรมันตั้งแต่ปฐมบทจนถึงสมัยของผู้แต่ง
เอง

บรรดานักประวัติศาสตร์ในปลายสมัยสาธารณรัฐ ที่สำคัญคือ ชาลุสต์ (Sallust, 86
ปี ก.ศ. – ประมาณ 34 ปี ก.ศ.) และลิวี่ (Livy, 59 ปี ก.ศ. – ก.ศ. 17) ต่างก็เห็นพ้องกันว่า

การจลาจลสืบเนื่องมาจากการเสื่อมถอยและความตกต่ำของศิลธรรม เขาเห็นว่าศิลธรรมตกต่ำ เพราะสถาปัตยน์เนตอกดซึ่งบ่งทางสามัญชน ลิวีสุ์มีหัวคิดอนุรักษ์นิยมประณามทั้งผู้เป็นใหญ่นับจำนวนที่มีพื้นเพเป็นสามัญชน และบรรดาสามาชิกสถาปัตยน์น้ำอ่อนๆ เขายกข้องบประมาณชั้นสูงหัวเก่าผู้ที่เคยทุนถิ่นและเพลี่โรมัน บรรดานักประวัติศาสตร์โรมันดื่มด่ำหลงใหลเวียนว่ายอยู่กับเรื่องความตกต่ำของนครโรม

วาทศาสตร์

ชาวโรมันเห็นความสำคัญของวาทศิลป์มาก มีการศึกษา瓦ทศิลป์อย่างจริงจัง ก้าวไปถึงผู้อาวุโส (Elder Cato) หรือแม้แต่เทคนิคการพูดแบบกรีกในแวดวงชีวิตสาธารณะ เทคนิคนี้เพื่อหลายไปตามกาลเวลาจากสมัยของมหากวีกาตาลุส โอราช (Horace) เวอร์จิล (Vergil) ชาลุสต์ ลิวีและตาชีตุส

กวีนิพนธ์

กวีนิพนธ์จะตินสมัยสาธารณรัฐเน้นความเป็นจริง และความเป็นตัวของตัวเอง กวีเอ็นนิอุส (Ennius, 239 ปี – 169 ปี ก.ศ.) คือบิดาแห่งกวีนิพนธ์จะติน เขายังคงงานประวัติศาสตร์โรมันเป็นมหาภาพย์จะตินเรื่อง *Annales* และแต่งบทละครสุขนาฏกรรม ต่อมาในปลายสมัยสาธารณรัฐ ท่านกางากภาวะเป็นจลาจล มีกวีกลุ่มนี้ที่ตั้งตนเป็นกวีลีลาใหม่ ("Neoteric," หรือ New-style poets) กวีกลุ่มนี้มีคืออารมณ์ความรู้สึก (Emotion) เป็นเป้าหมาย โดยเฉพาะกวีกาตาลุส (Catullus, ประมาณ 84 ปี ก.ศ. – ประมาณ 54 ปี ก.ศ.) กลุ่มกวีนี้หลีกเลี่ยงการเมืองและการศาสนา แต่งแต่กวีนิพนธ์สั้น (Lyric poems) บทกวีแสดงถึงความเรี่ยวชาญ ชำนาญการเสมือนการเจียระไนอัญมณี และนิยมแสดงความจริงโดยตรงอย่างไม่เคยมีปรากฏมาก่อน ในปลายสมัยสาธารณรัฐ กวีนิพนธ์ของกาตาลุสเป็นที่นิยมแพร่หลายมาก เพราะศาสตร์เรื่องมีการศึกษาและมีความเป็นไกมากพอที่จะดื่มด่ำไปกับบทกวีนิพนธ์

บทละคร ณ นครโรม ชาวโรมันเด่นจะตินโดยใช้บทละครแบบกรีก ตั้งแต่ 240 ปี ก.ศ. มีการแปลและมีการตัดแปลงบทละครกรีก นักแต่งบทละครขึ้นชื่อ มี 2 คนคือ เพลาตุส (Plautus, ประมาณ 254 ปี ก.ศ. – 184 ปี ก.ศ.) และเตเรนซ์ (Terence, 186 ปี ก.ศ. – 159 ปี ก.ศ.) ทั้งสองคนได้ตัดแปลงบทละครสุขนาฏกรรมให้เป็นแบบโรมันและแต่งเป็นบทละครจะติน กวีเอ็นนิอุส (Ennius, 239 ปี – 169 ปี ก.ศ.) บิดาแห่งกวีนิพนธ์จะติน ก็แต่งบท

ผลกระทบสุขภาพจิตใน ขาดแคลนบุคลากร โศกนาฏกรรมหลายเรื่องของยุริปิดี (Euripides) เพื่อใช้แสดงแนวโน้มว่า

บทละครสุขนาฏกรรมแบบโรมันผูกเรื่อง (Plot) ให้มีข้อหาสาบสูริวารจากมวางแผน มีการปลอมตัว มีบทกลอกไปกลากประ英特 “สัปดันวันละนิด จิตแจ่มใส” มีเรื่องรักของหนุ่มสาว และเรื่องของผู้ใหญ่ที่มักมากในการคุณ การผูกเรื่องทำนองนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้แต่งได้ทดลองแบกรูปแบบละครกรีก แม้จะมีการจัดลักษณะและโครงสร้างบทละครแบบกรีก แต่เรื่องราวและสังคมเป็นเรื่องราวและสังคมโรมัน

2. ศิลปกรรม

สถาปัตยกรรม

ในอิตาลีภาคกลาง ตั้งแต่สมัยสาธารณรัฐถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 2 ก.ศ. ชาวโรมันยังสร้างสรรค์ศิลป์ได้ไม่โดยเด่น ไม่หรูหรา มีผลงานที่แท้จริงเป็นแบบของตนเอง การสร้างสรรค์ยังไม่มีความเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง ศิลป์ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลศิลป์ของดินแดนเอตุเรีย (Etruria) และภายใต้อิทธิพลศิลป์กรีก ดังปรากฏในลีลาฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมเทวสถาน นิยมสร้างอาคารโดยเน้นด้านหน้าของอาคาร (Frontal emphasis) และการมีเกลี้ยงระดับ (Podium) อย่างหรูหราโดยตามแบบศิลป์เอตุเรีย อาคารมีการประดับประดาตกแต่ง เต็มที่ตามแบบกรีก อิทธิพลกรีกแผ่สร้างมากยิ่งขึ้นเมื่อนครโรมนมีการติดต่อไปมาทางสู่กันชาวกรีกในภาคใต้ของอิตาลี

เมื่อกรีซและอิริยาบูรณ์ยกเป็นของนครโรม ศิลป์กรีกและเลนิสติกยิ่งแฟอิทธิพลไปทางทั่วทั้งศิลป์โรมัน ทั้งศิลป์ปินนักประชัญญาชนทิศกรีกและศิลป์วัตถุกรีกหลังไทรексเข้าสู่นครโรม บรรดาผู้มีอำนาจและผู้ที่มีเงินศรีสุขล้วนนิยมศิลป์กรีก บรรดาศิลป์ปินกรีกในนครโรมก็มีผู้สร้างสรรค์ศิลป์กรรมให้แก่ชาวโรมัน ชาวโรมันคล่องแคล่วในหabilis มากกับศิลป์วัตถุกรีกเก่าแก่ มีการสะสมศิลป์วัตถุกรีกโบราณเพื่อประดับประดาตกแต่งอาคารสถานที่ทั้งในนครและตามคุหาสน์ในชนบท แม้จะถือการทำเลียนแบบเป็นอาชีพ ความนิยมศิลป์กรีกนี้มิใช่ว่าจะไร้กระแสอนุรักษ์นิยมต่อต้านเสียที่เดียว แต่ความคล่องแคล่วนี้แรงกด้านสุดที่กระแสอนุรักษ์นิยมจะดำเนินงานได้มากกว่า

ต่อมา ท่ามกลางสังคมเป็นจลาจลด้วยเหตุสังคրามกทางเมืองในปลายศตวรรษที่ 1 ก.ศ. ชาวโรมันเริ่มมีความคิดคริเริ่มสร้างสรรค์รูปแบบศิลปของตนเอง นวัตกรรมทางศิลป ปรากฏโดดเด่นยิ่งขึ้นเมื่อนครโรมได้เติบใหญ่เป็นจักรวรรดิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ นวัตกรรมทางด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม

ชาวโรมันมีเทคนิคการก่อสร้างใหม่ คือ การริเริ่มผลิตวัสดุก่อสร้างที่ถาวรทนทาน คือ คอนกรีต (Concrete) เริ่มด้วยการเรียนรู้ที่จะผลิตปูน (Mortar) โดยผลิตจากอิฐดินภูเขาไฟ (Volcanic brick-earth) ที่เรียกว่าพอตโซลانا (Pozzolana) จากอิตาลีภาคกลางและภาคกลางเฉียงใต้ แล้วผสมกับหินปูน (Lime) และน้ำ คอนกรีตแข็งแกร่งมากทันน้ำและสามารถรับน้ำหนักและแรงเสียดทานได้ดี เมื่อมีคอนกรีตใช้แล้ว ชาวโรมันก็เลิกสร้างอาคารขนาดใหญ่เป็นตอน ๆ (Large-block) รูปทรงสี่เหลี่ยมจตุรัส กำแพงโรมันเป็นกำแพงคอนกรีตโดยปกติแต่งพื้นผิวด้วยวัสดุ งานอิฐและงานหินที่มีรอยต่อ ก็ล้วนใช้ปูนแต่ง เป็นเทคนิคใหม่ (Pointing techniques) ทั่วทั้งจักรวรรดิมีโรงงานเล็ก ๆ (Workshops) ผลิตวัสดุก่อสร้าง

ชาวโรมันดัดแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรมช่องโค้ง (Arch) ของกรีซโดยคืนพบว่า ช่องโค้งมีคุณประโยชน์มาก สามารถดัดแปลงเป็นรูปแบบครึ่งวงกลม เป็นคูหาโค้งมีรูปทรงเหมือนกึ่งทรงกระบอก ช่องโค้งของแบบโรมันมีรัววางช่องไฟ (Space) นี่คือการปฏิวัติวิธีการขยายช่องโค้งกว้างกว่าเดิม แข็งแรงกว่าเดิม เพราะใช้คอนกรีตเป็นวัสดุก่อสร้าง นี่คือการปฏิวัติวิธีการขยายช่องโค้ง ชาวโรมันได้ริเริ่มการทำหลังคาทรงครึ่งวงกลม มีคูหาโค้งครึ่งวงกลม (Semicircular barrel vault) หลังคามีเทาที่หลังคابานเดิมที่ทำเป็นหลังคาดร่องไม้มีเสาค้ำหัน เสาประกอนด้วยชิ้นส่วนต่อกัน (Timber beam-and-truss roof) ช่องโค้งและคูหาโค้งทอดติดต่อ กันตลอด และเชื่อมเข้าด้วยกัน ได้โดยมีลานกกลางแข็งมีหลังคาดร่อง (Arched openings) เปิดโล่ง อาคารโรมันนิยมนีเสาเรียงรายเป็น列าเป็นแนว (Columns) หรือมีเสาติดผนัง (Pilaster) เพื่อประดับตกแต่งอาคารภายนอกทั้งทางด้านข้างและด้านหลังของตัวอาคาร สำหรับ (Cella) ลักษณะการตกแต่งนี้เป็นลักษณะแบบอย่างกรีก

ในปลายสมัยสาธารณรัฐ รูปแบบสถาปัตยกรรมโรมันยังคงได้รับอิทธิพลรูปแบบสถาปัตยกรรมกรีก ผังเมืองทั้งหลายมีรูปแบบเป็นตารางสี่เหลี่ยม ภายในเมือง ถนนทุกสาย เชื่อมกันเป็นตารางสี่เหลี่ยม (Regular town grid) โดยดัดแปลงมาจากแบบแผนสถาปัตยกรรม

กรีกที่นิยมแบบแผนสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตั้งฉากตั้งมุม (Orthogonal planning) อาคารสถานไม่ว่าจะเป็นทางเข้าหรือมุขหน้า (Portico)⁵ ของอาคาร โรมน์หรสพ อาคารราชการ (Basilica, แบบว่า “royal”, ของหลวง ของราชการ) ล้วนได้รับอิทธิพลรูปแบบสถาปัตยกรรมกรีกและเลนิสติก บ้านเรือนโรมันนิยมนิลานทรงกลางเป็นสวนคอกไม้มีเสาวadeลด้อม (Garden peristyle) อิทธิพลศิลปกรีกและเลนิสติกโดดเด่นมาก ดังเช่น รูปแบบสถาปัตยกรรมอาคารชุด (Architectural complex) ของเทวालัยแห่งฟอร์ตูนา (Temple of Fortuna) ที่ปาเลสตรินา (Palestrina) ไกด์เม่น้ำดีเบรในนครโรม เทวะลัยนี้ใช้คูหาโค้ง (Barrel vault) เพื่อแสดงรูปแบบระเบียงลดหลั่น เป็นชั้น ๆ (Terraces) และกันกำแพงออกจากข้าง ๆ โดยหินพา โครงสร้างคอนกรีตถูกซ่อนไว้ เป็นหลังระเบียงมีหลังคาคลุม (Colonnade) คอนกรีตทำให้อาคารทุกประเภทแข็งแกร่งถาวร คงทน

ศิลปตกแต่งแบบโรมันล้วนเป็นแบบกรีก ส่วนใหญ่เป็นการตกแต่งสถาณที่โล่งแจ้ง ที่มีช่องโถง (Arched openings) สถาณที่อาบนำ้ำสาธารณะ ล้วนนิยมมีคูหาโค้งคอนกรีต (Concrete vault) แทนการใช้คูหาเครื่องไม้ ห้องอบไอน้ำจึงเก็บความร้อนและไอน้ำได้ดี โรมน์หรสพที่มีที่นั่งครึ่งวงกลม (Amphitheatre) เป็นหัวใจของอาคารโรมัน ทั้งโรมน์หรสพและสถาณอาบนำ้ำแสดงความก้าวหน้าของสถาปัตยกรรมคอนกรีต

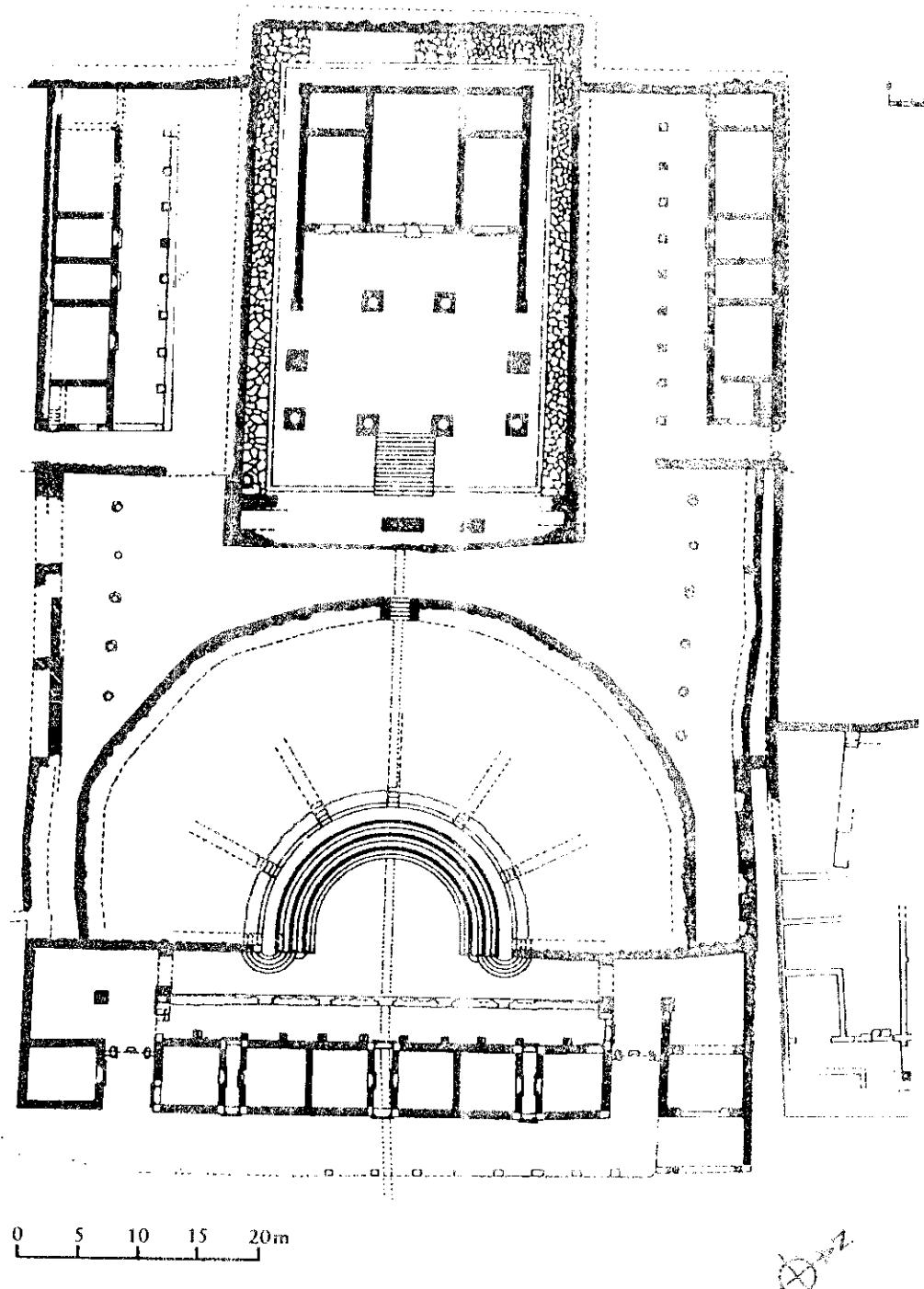
⁵ Portico : “a porch or a covered walk; colonnade.”

Porch คือ ทางเข้า (Entrance) หรือทางที่จะผ่าน (Passage) 1) ทางเข้ามีหลังคาคลุมสู่ตัวอาคาร ส่วนใหญ่ยื่นออกมากจากกำแพง และมีหลังคาคลุมแยกต่างหาก 2) ทางโล่งแจ้งหรือทางเดิน มีหลังคาคลุมหรือระเบียงหรือห้องยาว (Gallery) หรือห้องอยู่นอกตัวอาคาร เช่น เป็นระเบียงนอกตัวอาคาร (Veranda)

Porch หรือ a covered walk ทางเดินส่วนใหญ่มีหลังคาคลุมและเสาเรียงราย (Columns) นักอยู่ที่ทางเข้าอาคารหรือตั้งวางค้านหน้าของอาคาร

Colonnade เสาตั้งเรียงรายเป็นระยะ ๆ คำหนุนเครื่องบนหลังคาหรือช่องโถงเป็นชุด ๆ ; ระเบียงทางเดินมีเสาเรียงราย ; นาทวีมีหลังคาคลุม

ดู Webster's, s.v. “portico,” “porch,” and “colonnade.”

แผนผังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ปีอุตรามอนดันต์ (Pileaabbondante) ประมานาค 100-91 ปี ก.ศ.
ศาสนสถานของชาวแซมในตั้มบัการารัฐ แสดงโครงสร้างพื้นฐานของสถาปัตยกรรมคือ^๒
การจัดวางโครงสร้างตามแนวแกนกลาง มีหอ เส้นบูรพาหนัง ธรรมชาติงามนิล ใจกลาง

ประดิษฐกรรม

ตั้งแต่สมัยชาวอีทรัสกินปักกรองนกรโรม ชาวโรมันนิยมบุษานารพชนโดยเป็นรูปเคารพด้วยซึ่งไม่เป็นรูปเป็นครึ่งตัว (Busts) ตั้งไว้ในสถานที่ว่าง ความนิยมเป็นตัวของตัวเองมากได้สะท้อนให้เห็นความนิยมเป็นรูปเหมือนแสดงบุคลิกภาพเด่นชัดในสีหน้าของตัวบุคคล รูปเป็นแสดงเป็นรูปเปลือยตามอุดมคติ (ideal nude) ชาวโรมันนิยมเป็นรูปบนกรอบสามเหลี่ยม และเป็นรูปผลเมือง งานนี้เน้นหันสักส่วน และเป็นตามสกุลช่างศิลปกริก eskellenisitic มีความเริ่มน้อย รูปเป็นเหมือนจริงแสดงพลังและความอ่อนแอด แสดงความเครียดหรือ รูปเป็นล้วนถ่ายทอดภาพชาวโรมันในปลายสมัยสาธารณรัฐไว้

ในต้นศตวรรษที่ 1 ก.ศ. ชาวโรมันนิยมรูปเป็นครึ่งตัวทำด้วยหินอ่อน ตัวนายแบบและนางแบบถูกถ่ายทอดออกมามาตามจริง เช่น เป็นหินกลางถนนคู่ ริ้วรอยย่น แม้แต่ไฟหูด รูปเป็นครึ่งตัวหินอ่อนล้วนเป็นสินค้ากริก ประดิษฐกรรมที่เป็นชาวกริกสร้างงานศิลป์

จิตรกรรม

ในต้นศตวรรษที่ 1 ก.ศ. จิตรกรรมผ้าผนังได้แสดงให้เห็นความร่วมมือระหว่างชาวโรมันผู้อุปถัมภ์กับศิลปินกริกในการสร้างสรรค์จิตรกรรม ภาพเหมือน (Portraits) และความนิยมหลักปฏิบัติให้ได้ผล (Pragmatism) สะท้อนความมุ่งมั่นแน่วแน่ตรงไปตรงมาไร้ Mara ya sata ไถย ทว่าแสดงความรุนแรง ความห้าวหาญ และรสนิยมไฟสัจจะอย่างไม่มีเคลื่อนแห่งเลย ความนิยมความจริงอย่างไม่มีการย่อหนักแน่นแสดงให้เห็นว่าศิลปินกริกรังเกียจนายแบบหรือนางแบบผู้เป็นนายจ้าง

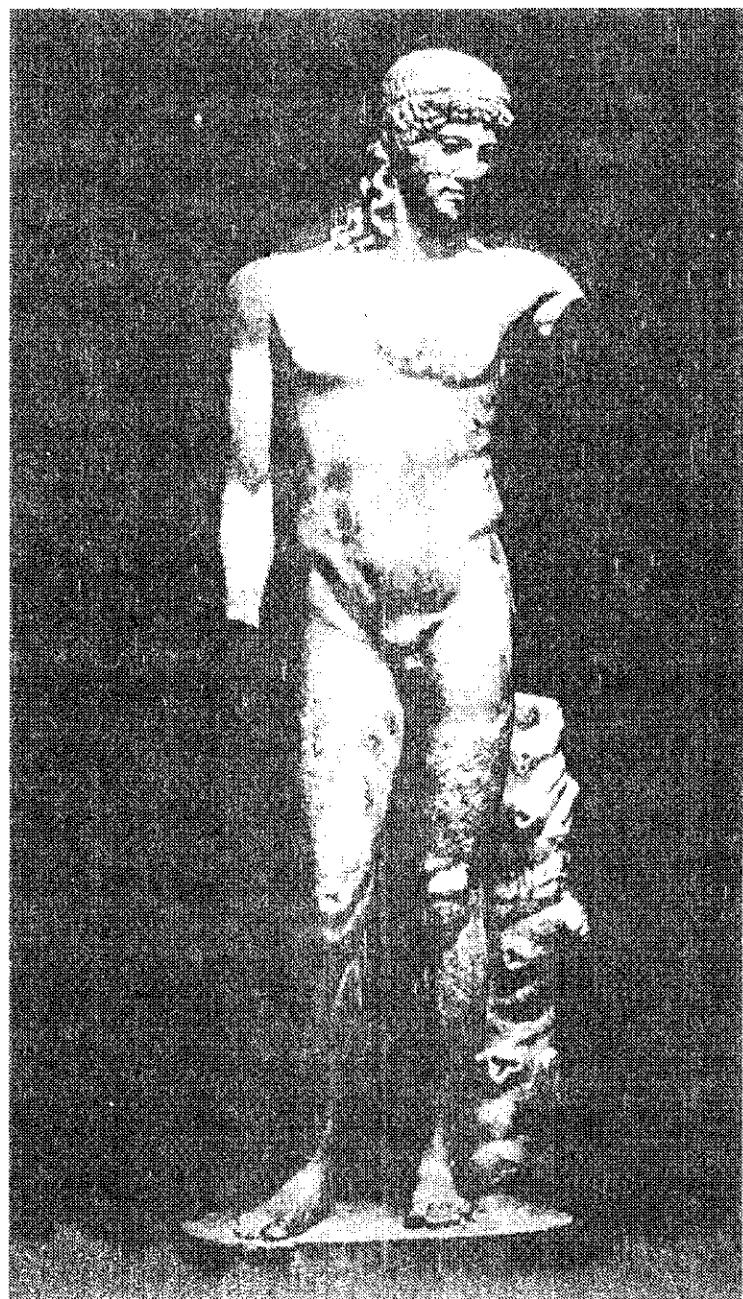
ในสมัยจักรวรรดิต่อมา ประดิษฐกรรมหินอ่อนและหินปูนได้พัฒนาไปทางหน้ามาก โดยเฉพาะศิลปะรูปปูนเคลือบคล่องซ้ายขวา เป็นประจักษ์พยานคงทนถาวรของเหตุการณ์แท้จริง ในประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยจักรพรรดิอ็อกเตเวียน ศิลปะรูปปูนขึ้นชื่อมากคือ แท่นที่บูชาแห่งโคลมิติอุส อันโโนบาร์บุส (Altar of Domitius Ahenobarbus) เป็นฝีมือศิลปินกริก แสดงอิทธิพลศิลปกริก eskellenisitic

วิจิตรศิลป์โรมันได้รับแต่อิทธิพลวิจิตรศิลป์ของโลกตะวันออก eskellenisitic เป็นหลัก ชาวโรมันเรียนรู้นี้อยมากจากโลกตะวันตก ชนพื้นเมืองของโลกตะวันตกได้แต่รับกระแสอารยธรรมโรมันจากชาวโรมันผู้เป็นพ่อค้าและผู้ค้าถื่นฐาน

(ซ้าย) รูปประติมา Discobolos ของมีรอน (Myron) สูง 152 ซ.ม.

(ขวา) รูปประติมา Dying Niobid (ประมาณ 440 ปี ก.ก.ศ.) สูง 150 ซ.ม.

The Tiber พระเทพอปอลิ
(พระรูปจำลอง) ต้นศตวรรษที่ 2 ก.ศ. ?

สังคมโรมัน

อาจจะกล่าวได้ว่าการสร้างจักรวรรดิได้ทำให้ประชากรเกลื่อนที่ จากชนบทสู่ตัวเมือง เมืองต่าง ๆ พัฒนาขยายใหญ่ขึ้น กระบวนการพัฒนาชุมชนเมือง (Urbanization) ได้เริ่มต้นที่บริเวณที่รับเชิงเข้าป้อมปราการของนครโรม กระบวนการพัฒนาชุมชนเมืองแบบโรมันมีแบบที่เป็นนิยมแพร่หลายมากทั่วทั้งจักรวรรดิ การให้สิทธิเลือกตั้งทั่วทั้งอิตาลีได้กระตุนให้เกิดการพัฒนาศูนย์กลางชุมชนเมือง (Urban centres) มากมาย การพัฒนาชุมชนเมืองแบบโรมันนี้ได้ทำให้ทั่วทั้งอิตาลีถูกหล่อหยอดอาบให้เป็นโรมันทั้งกายและใจ

โรมได้ทำให้ทั่วโลกทราบอิตาลีติดต่อได้ทั่วถึงด้วยระบบการขนส่งถนนทางบก ระบบถนนเชื่อมทุกหนแห่งเข้าด้วยกันและทำให้อิตาลีกลายเป็นโรมันอย่างเป็นกระบวนการ การก้าวหน้าเริ่งขึ้น เมื่อถึงปลายสมัยสาธารณรัฐ ชาวอิตาลีผู้พันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับนครโรม ความยุติธรรมแบบโรมัน ความอดทนและอดกลั้นและความเห็นแก่ส่วนรวมแบบโรมัน กลายเป็นเอกลักษณ์ของชาวอิตาลีทั่งปวง กระบวนการเป็นโรมัน (Romanization) ปรากฏในระดับคณะผู้นำ (Elite) และในระดับประชาชนทั่วไป ในระดับผู้นำ การขึ้นสู่ตำแหน่งสำคัญล้วนเป็นของบุคคลผู้นำจากครอบครัวปักธงไม้กีตระกูล บุคคลผู้ที่ไม่มีชาติตระภูมิยากนักที่จะมีโอกาสได้เต้าขึ้นสู่ตำแหน่งสูง ครอบครัวปักธงไม้กีตระกูลผู้ปักธงแบบสืบตระกูล เป็นใหญ่ชั่วคราวท่ามกลางเป็นปกติสัย ในระดับประชาชนทั่วไป กระบวนการเป็นโรมันพัฒนาได้รวดเร็วโดยเหตุที่ทหารผ่านศึกตั้งถิ่นฐานเป็นนิคมทุกหนแห่งโดยเฉพาะในระหว่าง 59 ปี ถึง 20 ปี ก.ค. สังคมจึงเปลี่ยนแปลงไปมาก ครอบครัวทั้งหลายจากชุมชนต่าง ๆ ที่ได้รับสิทธิเลือกตั้ง ต้องรออย่างต่อ 1 ชั่วคนจึงจะมีโอกาสได้เต้าขึ้นสู่ตำแหน่งสำคัญ ในสมัยอาลีสตุส (Augustus) สถาปัตย์ใหม่ ไปด้วยผู้ที่มาจากคณะผู้นำผู้ปักธงของชุมชนที่เพิ่งได้รับสิทธิเลือกตั้ง ภายในระยะเวลา 91 ปี – 89 ปี ก.ค. โรมให้สิทธิเลือกตั้งนานใหญ่แก่ชาวอิตาลี

หลักฐานการสำรวจสำมะโนครัวโรมันได้แสดงให้เห็นสภาพความเป็นจริงในสังคมได้ยิ่งกว่าลักษณะโดยเด่นแตกต่างระหว่างคนรวยกับสามัญชน หลักฐานสำมะโนครัวเมื่อศตวรรษที่ 3 และที่ 2 ก.ค. ได้แสดงให้เห็นความแตกต่างทางชนชั้นเด่นชัดดังนี้

1. บรรดาผู้เป็นทหารพร้อมสรรพด้วยอาชญากรรมประปรายและเครื่องเกราะที่จัดหาเอย

2. บรรดาหญิงผู้เลี้ยงดูบุตรธิดา
3. บรรดาผู้ไร้ทรัพย์ ไร้ครอบครัว เป็นบรรดาผู้ถูกนับเป็นรายหัว
4. ทาส

ทาสโรมันส่วนใหญ่คือชาลกศึก ความเป็นทาสอาจมาจากการที่หัวหน้าครอบครัวขายสมาชิกในครอบครัว เพื่อแสดงฐานะของการเป็นทาสให้เห็นเด่นชัด นายท่านมักจะสักทาส ทาสถูกนับเนื่องเป็นวิญญาณทรัพย์ ประเพณีการรับมรดกแบบโรมันจึงถือว่าทาสเป็นทรัพย์มรดก โดยธรรมชาติแล้ว ทาสย่อมไม่มีสิทธิ์ส่วนบุคคล แม้ทาสอาจจะกินอยู่และทำงานเคียงข้างสมาชิกเสรีในครอบครัว ได้ปฏิบัติบุชาทวยเทพของครอบครัวและได้รับการปกป้องคุ้มครองก็ตาม การกระทำการทารุณกรรมโหดเหี้ยมต่อทาสอาจมีปรากฏบ้างเป็นปกติสัย แม้เมื่อเป็นไห้แล้ว ทาสก็ยังอาจผูกพันกับนายทาส ทาสส่วนใหญ่ย้ายกรุงนายทาส ไม่หายกล้าที่จะฟ้องนายทาส ด้วยเกรงจะถูกกลดตัวลงเป็นทาสอีก

ชาวนโรมันเห็นทาสและการมีทาสเป็นเรื่องของเคราะห์หามยามร้ายที่เกิดขึ้นแก่ผู้นั้น การมีทาสมิได้เกิดจากข้ออ้างทฤษฎีผ่าพันธุ์ ในสายตากาโรมัน ทาสมิได้อยู่ในฐานะค่าต้องเท่าโดยนัก การมีทาสเป็นแต่เพียงข้อเท็จจริงของชีวิต (Fact of life) เป็นปกติธรรมชาติโลก

สังคมโรมันมีชนชั้นผู้มีเวลาว่างเหลือเฟือ (A leisured class) และมีชนชั้นทาส ตามแหล่งเสื่อมโรมนของนครโรม มีเสรีชนผู้ยากไร้คับคั่ง ทาสเองส่วนใหญ่เป็นไห้ เมื่อเป็นไห้ก็มีสถานภาพเป็นพลเมือง นี่คือเอกลักษณ์ของสังคมมีทาสแบบโรมัน ศิลปะและวรรณคดีโรมันได้แสดงภาพผู้คนสมัยสาธารณรัฐเป็นคนที่แน่แหน่งมั่นคง สุขุมิเต็มที่และเป็นคนที่ไม่ค่อยพูดไม่ค่อยปริปาก หลักฐานส่วนใหญ่แสดงวัฒนธรรมชนชั้นต่ำไว้น้อยมาก ต้องสืบค้นหา รองรอยจากวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น สืบค้นจากภาษา ความเชื่อถือคริสต์ พิธีกรรม โครงสร้างครอบครัวเป็นต้น เมื่อใกล้ปีศาจสมัยสาธารณรัฐ วัฒนธรรมท้องถิ่นของอิตาลีกลับกลายเป็นวัฒนธรรมแบบเดียวกันมากยิ่งขึ้น

1. ครอบครัวโรมัน

ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมและรัฐ อำนาจของบิดาอยู่ในครอบครัวเป็นพื้นฐานของสังคมที่ถือบิดาเป็นใหญ่ในครอบครัว (Patriarchal society) ในครอบครัวโรมัน โดยเฉพาะครอบครัวของชนชั้นสูง บิดาเป็นใหญ่แต่ผู้เดียว มีอำนาจซึ่งต้นตายปลายเป็นแก่ทุกผู้ทุกงาน ในครอบครัว อย่างไรก็ตาม แม้จะมีอำนาจมาก หัวหน้าครอบครัวไม่นิยมใช้อำนาจบ้าคลั่ง ใหญ่ มักผ่อนปรนมากกว่าใช้อำนาจบังคับ

ใหญ่โรมัน โดยทฤษฎีแล้ว ไม่เคยบริหารอำนาจอย่างเป็นอิสระ สามีสามารถหย่า ส่งภรรยาและสินสอดคืนแก่พ่อตาได้ ในทางปฏิบัติ ภรรยาเมียบทบาทเป็นแม่บ้านแม่เรือน (Matron) มีอำนาจในการดูแลปกครองครอบครัวเพื่อผู้บ่าously เลี้ยงบุตรธิดาและบริหารภาระในอุดมคติคือผู้สืบทายชื่อ จนรักภักดิ์ ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ประมาณตนองและอุทิศกาย และใจแก่ครอบครัว หญิงมีสิทธิ์ควบคุมสินสอดของตนเอง ถ้าเป็นแม่เมีย มีอำนาจมากกว่าผู้อื่นในการเลี้ยงดูบุตรธิดา

อำนาจของบิดาเหนือบุตรเด่นชัดถูกต้องตามกฎหมายและประเพณี กฎหมาย 12 แผ่นอนุญาตให้บุตรทั้งบุตรพิการ ได้ ให้บิดาเลือกการทั้งหมด โดยไม่ต้องเลี้ยงดูหากทั้งหมด ถ้าไม่สามารถเลี้ยงดู บิดา ก็ยังสามารถทอดทิ้งหรือฆ่าทารกได้ หากทิ้งบุตรทั้งส่วนใหญ่ก็ถูกต้องตามกฎหมายและประเพณี แต่ส่วนใหญ่ ทารกประเภทนี้ นักมีชีวิตตกต่ำเป็นทาสบ้าง หรือเป็นโสเกปี ในแวดวงการเมือง ก็มีประเพณีรับเป็นบุตรบุญธรรมเพื่อเป็นทายาททางการเมือง บุตรประเภทนี้มีสิทธิตามกฎหมายเหมือนบุตรตามสายโลหิต พินัยกรรมระบุชื่อผู้รับมรดกเป็นบุตรบุญธรรมได้

แม่บิดาจะมีอำนาจกำหนดคิณิตและการอันสำคัญทุกประการของครอบครัว แต่บิดา นิยมเรียกประชุมสมาชิกในครอบครัวเพื่อปรึกษาหารือ หญิงเมียบทบาทสำคัญอยู่เบื้องหลังจากบุตร ไม่สามารถครอบครองหรือเป็นเจ้าของทรัพย์สินได้โดยจนกว่าบิดาตาย บุตรภรรยาเป็นทายาทรับมรดก อำนาจบิดาและสามีเหนือบุตรภรรยา เช่นนั้นย้อนเกี่ยวเนื่องกับการที่สังคมถูกครอบงำโดยคตินิยมการกระทำปีศาจและคตินิยมคุณธรรมคือ ความกตัญญูกตเวทีที่บุตรพึงมีต่อบิดามารดา

ในสังคมที่บิดาเป็นใหญ่นั้น มาตราไม่เคยมีความสัมพันธ์โดยนิติบัญญัตรชิตา ทั้งกรรยาและมาตราไม่ถือเป็นส่วนหนึ่งเดิมที่ของตระกูลสามี ทำลายทางกรรยาและมาตราคือ ตระกูลของน้องชายมิใช่บุตรชิตาของตน

ในระยะแรกของการสร้างจักรวรรดิ ครอบครัวโรมันและสภาพแวดล้อมได้เปลี่ยนแปลง ผู้อยู่บ้านคนเริ่มนับพหุที่ในสังคมนอกบ้าน กรรยานางคนทดทึ่งสามี บิดามีอำนาจดูแลชิตาที่แต่งงานแล้วมากกว่าสามี เมื่อบิดายชิตาเป็นไทกระทำการใด ๆ ได้โดยอิสระ สามีจะขัดขวางมิได้ ในกรณีบิดายกชิตาให้ผู้ใดด้วยเหตุประสาณผลประโยชน์ ถ้าความเป็นมิตรແປเปลี่ยนเป็นความเป็นปฏิปักษ์ บิดาสามารถบังคับให้มีการห้ามร่างและแต่งงานใหม่ได้ เมื่อถึงศตวรรษที่ 2 ก.ศ. การห้ามร่างถือเป็นเรื่องธรรมดามาก

ชีวิตประจำวันของผู้คนมีศูนย์กลางอยู่ที่บ้านเรือนของตน บ้านโรมันเรียบง่าย พื้น ๆ เป็นบ้านสร้างเตี้ย ๆ ตามคินพื้อากาศ มักสร้างแวดล้อมลานกลางแจ้ง ณ ลานนั้น มีบ่อ น้ำร่องน้ำฝันจากหลังคาบ้าน ชาวโรมันนิยมสร้างกำแพงด้วยหินเป็นก้อน ๆ ทาสีเป็นแถบ ๆ เลียนลายเส้นหินอ่อน ห้องทึ่งหลายเปิดออกสู่ลาน มีอุทิ ห้องนอน ห้องทำงาน ห้องรับประทานอาหาร ห้องเก็บของ เป็นต้น ตามทึ่งตามซุ่มคุ่หา ชาวโรมันนิยมตั้งรูปปั้นครึ่งตัว (Busts) ทำด้วยปูิสีดินเผาสีหม้อใหม่ (Terra cotta) บ้าง มักเป็นรูปปั้นบรรพชน หรือเทวูปตั้งประจำบ้าน

แม่โรมจะยิ่งใหญ่ จักรวรรดิจะกว้างใหญ่ไปคลาลแล้วในศตวรรษที่ 3 ก.ศ. สังคมยังมีความสัมพันธ์แบบเรียบง่าย ผู้กันไม่เคยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะมีค่านิยมและผลประโยชน์ร่วมกันคือ สงเคราะห์และการตั้งถิ่นฐานเป็นนิคม ปัจจัยสำคัญที่ผูกมัดชาวโรมันไว้ด้วยกันอีกประการหนึ่งคือ ผู้น้อยด้วยพ่อพ่ออาศัยผู้ใหญ่ (Clientel relation)

2. นคร : วิถีเอลเเลนิสติก

เมื่อชาวโรมันพิชิตโลกรีก ชนชั้นสูงโรมันกลับกลายเป็นผู้นิยมอารยธรรมกรีกเฉล เเลนิสติก ความร่วมมือกับชนชั้นผู้ปกครองกรีกที่ยิ่งทำให้ชนชั้นสูงโรมันยิ่งกลายเป็นคนที่ตกอยู่ในกระแสอารยธรรมกรีกเฉล เเลนิสติกอย่างสุดที่จะได้ถอนหายใจจากกระแสหนึ่งได้ แต่ชาวโรมันก็เชื่อมั่นในพลานุภาพของตนในการกระทำการทางการและบริหารรัฐกิจ ทรงศูนย์

ต่ออารยธรรมกรีกจึงเต็มไปด้วยความก้าวหน้าไม่ปัลใจแน่ใจในทางหนึ่งทางใด อย่างไรก็ตาม ชาวโรมันส่วนใหญ่ไม่อาจด้านท่านความเข้าใจของวิถีชีวิตคริวไไลแบบกรีกได้ มีมากหลายที่ กระหนนกว่า พากขาจำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งที่เจ้าผู้ครองโลกจำเป็นต้องเรียนรู้ โดยเรียนรู้จากชาว กรีก

การพิชิตโลกตะลุเมดิเตอร์เรเนียนและการครอบครองทรัพย์ชัลยมหাসาลได้ทำให้ นครโรมกลายเป็นมหานครยิ่งใหญ่ วิถีชีวิตโรมันได้เปลี่ยนแปลงผ่อนคลายความเกรงเกร็งเครียด มัธยสัลลอดอ่อน โรมสนับสนุนให้มีวิถีชีวิตสากลไม่คำนึงถึงเชื้อชาติภาษาและวัฒนธรรม (Cosmopolitan) แบบอย่างของชีวิตโรมันมีความหลากหลาย ไม่เป็นแบบเดียวกันอีกต่อไป รัฐโรมันมุ่งมั่นแต่การจัดเก็บภาษี รักษาสันติสุขและกำหนดใช้กฎหมายเดียวกันเพื่อรักษา ความยุติธรรมในสังคม

ทรัพย์สินเงินทองมหาศาลจากการพิชิตดินแดนได้ถูกนำไปใช้ในการสร้างอาคาร สถานที่สาธารณะ สถานบันเทิงเริงรรมย์ โรงแรมและสถานที่อาบน้ำสาธารณะ อาคารเหล่านี้แสดงความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบสถาปัตยกรรมจากเดิมชาวโรมันมีรูปแบบสถาปัตยกรรมอิงแบบอิทธิสัคัน เปลี่ยนเป็นรูปแบบอิงแบบกรีก นิยมใช้วัสดุก่อสร้างประเภทหินอ่อนแทนอิฐและปูนแต่ง สมัยซีซาร์เป็นใหญ่ นครโรมนี้ฟอรั่มใหญ่หลายแห่งแทนฟอรั่มเดิม บรรดาฟอรั่มนี้รวมเรียกว่า ฟอรั่มแห่งซีซาร์ (Forum of the Caesar) ต่อมาฟอรั่มเหล่านี้ คลบันดาลพระทัยให้กรุงพรติเทเรเริน (Trajan, ศ.ศ. 98-117) โปรดให้สร้างฟอรั่มขึ้นใหญ่ กว่านี้อีก

ในสมัยสาธารณรัฐรุ่งเรือง นครทั้งหลายของชาวโรมันมีลักษณะโครงสร้างแบบเดียวกัน คือ ทุกนครโรมันจะต้องมีฟอรั่ม หรือลานจตุรัส หรือตลาด มีอาคารสถานที่ราชการ โอดด์เด่นมากคือ อาคารศาลากลางและศาลา (Basilica) สถานบันเทิงเริงรรมย์ โรงแรมหรสพที่มีอัฒจรรย์ครึ่งวงกลม (Amphitheatres) สถานอาบน้ำสาธารณะ และทุกหนแห่งนิยมมีระเบียงและทางเดินที่มีเสาเรียงราย (เรียกว่า ทางเดินแบบนางจั้กด) และมีหลังคาคลุม (Colonnade) รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารศาลากลางและศาลมีความโอดด์เด่นมาก เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีบริเวณระหว่างที่นั่งเป็นแท่งจากประตุ้กไปถึงภายในสุดที่ยื่นเป็นมุข ด้านข้างเป็นระเบียง ประดับด้วยเสาเรียงรายที่เรียกว่า นางจั้กด รูปแบบอาคารนี้ถูกยกย่องเป็นต้นแบบของโอบส์ใน

โลกตะวันตกต่อมา บรรดานครใหญ่น้อยแม้แต่กรุง罗马ขาดการสุขาภิบาล ตามถนนขาดแสงสว่างในยามค่ำคืน สภาพชีวิตยังขาดสุขอนามัย

ในชนบท ชนชั้นสูงนิยมมีไร่นาการเกษตรขนาดใหญ่ (Plantation) และคฤหาสน์ในท่ามกลางธรรมชาติ (Villa)

คฤหาสน์ของผู้มีอำนาจและผู้มั่งคั่งเป็นคฤหาสน์ใหญ่โตสร้างตาม ภายในมีลานกว้างหลายล้าน ประดับตกแต่งด้วยสวนไม้คอก น้ำพุและเสาสูงตระหง่านงาม คฤหาสน์มีอาคารหลังหลังเป็นอาคารชุดมีมุขหน้า (Portico) ประดับกระจก ตามกำแพงประดับตกแต่งด้วยงานศิลป์ปูนปั้น โมเสคและภาพวาดที่ได้จากบรรดากรจาก การพิชิตดินแดน ภายในคฤหาสน์มีการตกแต่งด้วยเครื่องเรือนเป็นไม้ฝังด้วยโลหะมีค่าและหินอ่อน ตามพื้นภายในประดับด้วยพระล้ำค่าจากโลกตะวันออก ชาวโรมันนิยมตกแต่งพนังด้วยผ้าและวัสดุห้องเชวน ความใหญ่โตสวยงามหรูหราซึ่งแพ้ไปถึงคฤหาสน์ตามชนบท (Villa) และตามชายทะเล

ในชนบท คฤหาสน์มีอาคาร ไร่นาอีกมาก many ใกล้เคียง คฤหาสน์คือศูนย์กลางของ "ไร่นา" ขนาดพื้นที่มีทั้งใหญ่โตมหึมาหรือมีอาณาบริเวณกว้างขวาง ครอบคลุมหลายตำบลหมู่บ้าน ไปจนถึงพื้นที่ขนาดเล็ก ตัวคฤหาสน์ตั้งอยู่โดยรอบลานกว้าง ตรงจุดที่เห็นได้แต่ไกล เป็นภาพทิวทัศน์โศดเด่นเป็นสง่า ทุกหนแห่งล้วนใช้แรงงานทาส หรือทาสติดที่ดิน (Tied-labourer or serf) และมีผู้จัดการบริหารกิจการเกษตรขนาดใหญ่เพื่อการค้า

เมื่อเทียบกับชนชั้นสูงแล้ว ผู้คนทั่วไปมีความเป็นอยู่ที่แตกต่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับคุณภาพผู้ยากไร้แล้ว ปัญหาไร้ที่อยู่อาศัยเป็นปัญหาใหญ่ แม้คนที่พ่อจะมีฐานะ อาทิ เจ้าของร้านค้าก็อาศัยอยู่ในร้าน หลังร้าน หรืออยู่ในห้องขนาดเล็ก ชานนาที่ขายแรงงานในเมืองอยู่แออัดในอาคารชุด (Apartment) หลายชั้น ครอบครัวอยู่รวมกันในห้องขนาดเล็ก 10 ตารางฟุต ครอบครัวทั้งหลายใช้ลานกว้างเดียวกัน

3. วิถีชีวิตรومัน

โลกทัศน์อันคันແຄນของชาวโรมันแต่เดิม ได้กลายเป็นโลกทัศน์อันกว้างไกล เพราะชาวโรมันพิชิตดินแดน ได้เห็นโลกกว้างมาก ความยิ่งใหญ่ ความมั่งคั่งและดินแดนกว้างใหญ่ไพศาล ย้อมทำให้ชาวโรมันต้องพัฒนาตนเอง ปรับปรุงตนเองให้สอดคล้องกับปัญหา

สถานการณ์ใหม่ ข้อเท็จจริงที่เห็นชัดคือ ชาวโรมันหลายเป็นครหหลวงยิ่งใหญ่ของโลกแล้ว ชาวโรมันมีรสนิยมใหม่ นิยมชนชั้นวัฒนธรรมกรีก เริ่มนิยมเรียนภาษากรีกพร้อมภาษาละติน ชาวโรมันใหม่เป็นผู้เจริญผู้ไฟอิสรภาพ “ไม่ไฟอำนาจใดร่เป็นเจ้าโลก ความนิยมอารยธรรม กรีกและเดนิสติกได้ครอบจำวิชีวิตโรมัน” บรมกvisor (Horace, 64-8 ปี ก.ศ.) ได้เปรียบ เปรียไว้ว่า “เหลาชาวกรีกได้ของจำผู้พิชิตให้เป็นเซลบและได้แนะนำศิลปเข้าไปสู่ดินแดนตะวันตก”⁶

ชาวโรมันเปลี่ยนแปลงการกิน เดิมชาวโรมันรับประทานอาหารหนักในเวลาเที่ยงวัน ชาวโรมันเปลี่ยนเวลาอาหารเป็นเวลาเย็นถึงกลางคืน และมักเป็นการเลี้ยงอาหารสังสรรค์ รื่นเริง ชาวโรมันแสดงความมั่งมีคริสตุ์ด้วยการกินฟูมฟาย มีอาหารมากมายเต็มโต๊ะชนิด “กินทึ่งกินหวัง” อาหารที่นิยมบริโภคมากคือ อาหารเนื้อหมู โดยเฉพาะลูกหมูหันยัดไส้กรอก ชาวโรมันนิยมดื่มเหล้าอยุ่น เหล้าอยุ่นที่นิยมมากคือ เหล้าอยุ่นที่คัดอยุ่นอย่างดี เหล้าอยุ่นนี้เป็นเหล้าที่คัดแล้วโดยเฉพาะในปีที่อยุ่นมาก แล้วคัดมาเก็บไว้ (Vintage wine) ของหวานที่นิยมมากคือ ผลไม้

คนรวยส่วนใหญ่คำนึงชีวิตอย่างเงียบ ๆ ทว่าเสวยสุขเต็มที่ คนรายนิยมใช้ชีวิตแบบโลกตะวันออก ซื้อหาสินค้าและบริการฟูมเพื่อยาของโลกตะวันออกประเภทศิลปวัตถุ งานศิลป์ประยุกต์ อาหารแปลงหลากหลาย เหล้าอยุ่นอย่างดีและเครื่องเทศ แรงงานรับใช้ล้วนเป็นทาส ผู้ชำนาญการจากโลกตะวันออก ความเป็นอยู่ที่หรูหราของคนรวยย่อมแตกต่างจากคนจน ทว่าความรู้สึกคับแก้นที่คนจนน่าจะมีต่อกันรูนนี้ไม่รุนแรงเท่าที่ควร เพราะผู้คนทั้งรวยและจนใช้เวลา�านว่างร่วมกันโดยปราศจากความรู้สึกถึงความแตกต่างระหว่างชนชั้น

การพิชิตโลกและเดนิสติกได้นำมาซึ่งชีวิตแบบใหม่ ความนิยมกระแสรยารยธรรม กรีกและเดนิสติกมีอิทธิพลต่อวิถีทางที่ชาวโรมันใช้ชีวิตยามว่าง โดยปกติปฏิทินโรมันเต็มไปด้วยวันหยุดของศาสนา เทศกาลงานรื่นเริง งานเฉลิมฉลองใหญ่โตสนุกสนาน ผู้คนทั้งยากดีมี จนร่วมความบันเทิงเริงร奕เต็มที่ ชาวโรมันนิยมใช้ชีวิตนอกบ้านมากกว่าในบ้าน โดยมีกิจ

⁶ McKay, A History of Western Society, p. 145.

กรรมการพัสดุที่ฟอรั่ม สวนสาธารณะ และแม่เด็ที่สถานอาบน้ำสาธารณะ (Public Bath) สถานที่เหล่านี้เป็นสถานที่สาธารณะ รัฐเป็นผู้สร้างและดำเนินการ

ประเพณีอาบน้ำร่วมกันในสถานที่อาบน้ำสาธารณะเป็นประเพณีที่ชาวโรมันได้รับมาจากชาวกรีก ชาวโรมันนิยมมากถึงขนาดไม่ได้เลย จนถือได้ว่า การอาบน้ำสาธารณะเป็นส่วนสำคัญของวัน สถานที่อาบน้ำสาธารณะกล้ายเป็นส่วนหนึ่งของนครที่ชาวโรมันจะขาดเดียไม่ได้ สถาปัตยกรรมระบบส่งน้ำ (A system of aqueduct) เป้าสู่สถานอาบน้ำโดยการวางท่อและสร้างถนนส่งน้ำ เป็นระบบที่ลับซับซ้อนมาก ภายในสถานอาบน้ำ มีห้องอบไอ้น้ำเรียกเหงื่อ มีสระน้ำเย็นสระน้ำร้อนเป็นสระอาบน้ำแห่งจริง การอาบน้ำแบบนี้ทำให้ร่างกายสะอาดสุขภาพดี จิตใจผ่อนคลายความเครียดด้วย สถานอาบน้ำยังมีบริการกีฬาออกกำลังกายหลายประเภท มีร้านอาหารว่าง ห้องสมุดและสวนให้พักผ่อน สถานอาบน้ำกล้ายเป็นคลับสุขภาพและคลับกีฬา (Athletic club) ตามคตินิยมโรมันที่ว่า “จิตที่ถูกสุขอนามัยในกายที่ถูกสุขอนามัย” สถานอาบน้ำกล้ายเป็นศูนย์กิจกรรมของชาวนคร

ในทุกนคร โอดิเซียนนครโรม รัฐจัดเครื่องบันเทิงเริงรื่นย์หลากหลายให้แก่ประชาชน ที่นิยมมากคือ การกีฬา การละคร การแข่งรถม้า การต่อสู้ (Gladiatorial shows) ระหว่างท้าทักกับสัตว์ดุร้าย เช่น ลิงโต หรือการต่อสู้ระหว่างคน คู่ต่อสู้คือท้าท แซลย์กีนหรือนักแสดงชาวโรมันใช้เวลาว่างหมดไปกับการกินอยู่ฟุ่มฟ่าย สนุกสนานรื่นเริงไปกับพิธี งานฉลองสารพัดตามวันหยุด เทศกาลงานรื่นเริงและความบันเทิงเริงรื่นย์

เอกลักษณ์ของวิถีชีวิตโรมันคือ ชีวิตในนคร (City life) อาคารที่อยู่อาศัยและการทัวไปนิยมติดหน้าต่างกระจก ชีวิตประจำวันนิยมใช้ภาชนะดินเผาเนื้อโลหะอิ่ม ภาชนะเครื่องแก้วและเครื่องทองสัมฤทธิ์ ชาวโรมันนิยมดื่มเหล้าอยุ่นและใช้น้ำมันมะกอกเพื่อประโยชน์สารพัด วิถีชีวิตแบบนี้แพร่หลายไปทั่วจักรวรรดิ กล้ายเป็นแบบอย่างของการจัดตั้งนคร (City Organization) นครแบบโรมันและวิถีชีวิตแบบโรมันกล้ายเป็นต้นแบบของนครและวิถีชีวิตในโลกตะวันตก

อย่างไรก็ตาม จักรวรรดิมีได้แสดงแต่ความรุ่งเรืองทรงพลังเท่านั้น หากแต่ยังแสดงให้เห็นราตรีที่ของมนุษย์ด้วย ภายในจักรวรรดิมีมนุษย์ที่น่ากลัว มีการค้าทาส การผ่าทางการกีฬาต่อสู้ที่น่ากลัว (Gladiatorial shows) ระหว่างคนกับสัตว์และระหว่างคน มนุษย์จะท่อน

ชาตุแท้ของมนุษย์ผู้เดิมไปด้วยอำนาจและความละโนบโภกมาก กระหายการต่อสู้ ตื่นเต้นเร้าใจไปกับการเห็นเลือดท่วมและง่ายในพิธี บูชาเทวคاةด้วยพิธีกรรมที่มีการรำสุรามรรชและการร่ายรำ

ในสังคมโรมัน ชาวโรมันหั้งรำขและจนมีความเป็นอยู่แตกต่างเป็นตรงกันข้าม เป็นความแตกต่างที่ปรากฏชัดมาก เพราะคนรวยและคนจนมีบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงเป็นเพื่อนบ้าน ร้านค้าใหญ่น้อยก็อยู่เคียงกัน สภาพวิถีชีวิตเป็นตรงกันข้ามนั้นย่อมทำให้ชาวโรมันผู้ยากไร้รู้สึกับแค้น เป็นปฏิปักษ์ต่อกันราย เมื่อถึงศตวรรษที่ 1 ก.ค.ศ. สังคมมีความคิดเห็นขัดแย้งกัน ประชาชนที่มิใช่ชาวอิตาลีมีสภาพความเป็นอยู่ที่ยากไร้ ตระกูลคนรวยซึ่งติดเชื่นกันแม่ทัพผู้มีกองทัพส่วนตัว ชนชั้นสูงผู้มั่งคั่งกลุ่มเล็กๆ มีช่องว่างห่างไกลมากจากเข้าที่ดิน พ่อค้าและนักธุรกิจ สังคมแบ่งฝ่ายขัดแย้งกัน ชาวโรมันเริ่มพยายามดีดตัวชีวิตเรียนร่ายไม่รัตน์ แต่สันติสุข เป็นวิถีชีวิตในสังคมเกษตรในชนบท อิทธิพลชั้นชุมชนวิถีชีวิตในนคร กระตือรือร้นที่จะใช้ชีวิตตามครรลองอารยธรรมกรีก ท่านกลางความขัดแย้งและความแตกแยกนั้น ชาวโรมันได้หันไปพึ่งพาเทวคاة สิงคักดีสิทธิ์ในสากลโภกมากขึ้นกว่าเดิม

ชีวิตโรมันที่เรียนร่ายกลับกลายเป็นชีวิตที่สับสนวุ่นวาย เดิมไปด้วยความรับผิดชอบใหญ่หลวงสลับซับซ้อนสำหรับประชาชนภายในได้การปกครอง จักรพรรดินีบันบังคับให้ชาวโรมันต้องเปลี่ยนระบบที่มีแบบแผนและสถาบันหลักของสังคม แบบอย่างของสังคมและวิธีคิดก็ต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อสนองตอบบุคใหม่ เมื่อใกล้ปีคิกาสานาราษรัฐ ชาวโรมันเริ่มตระหนักแล้วว่า ต้องเปลี่ยนระบบที่มีแบบแผนสังคมโรมัน เพาะระบบที่มีแบบแผนเดิมล้าสมัย ไม่สามารถแก้ไขปัญหาสถานการณ์ที่ทวีความสลับซับซ้อนและความรุนแรงขึ้นได้แล้ว ดังปรากฏว่า สังคมแบ่งฝ่ายรบกันเอง ความขัดแย้งคือภัยคุกคามสังคมให้ลูกเป็นไฟได้ง่าย เพราะช่องว่างระหว่างชนชั้นนั้นกว้างมากซึ่มจากการที่มีวิถีชีวิตอันแตกต่างเป็นตรงกันข้าม ชาวโรมันผู้เยี่ยมชมที่ได้สร้างจักรพรรดิยิ่งใหญ่ขึ้น แต่จักรพรรดินี้มิได้นำมาซึ่งอำนาจและความมั่งคั่งเท่านั้น หากแต่ยังนำมามาซึ่งความล่มจมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในระยะยาวนานคั่ย สองรวมกันเมืองคือชาติและโรม โรม